

I

T.C.

FIRAT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

GENEL TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI

73134

HALEP TÜRKMENLERİ (BOY VE OYMAKLAR)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

73134

DANIŞMAN

Yrd.Doç.Dr. Erdal AÇIKSES

HAZIRLAYAN

Işıl BOSTANCI (IŞIK)

ELAZIĞ - 1998

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

II

T.C.

FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GENEL TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI

HALEP TÜRKMENLERİ (BOY VE OYMAKLAR)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bu tez / / tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Danışman

Yrd.Doç.Dr. Erdal AÇIKSES

Üye

Üye

Yukarıdaki Jüri Üyelerinin İmzaları Tasdik Olunur.

Prof. Dr. Sabahattin KÜÇÜK

Yüksek Lisans Tezi

HALEP TÜRKMENLERİ (BOY VE OYMAKLAR)

Işıl BOSTANCI (IŞIK)

Fırat Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı
1998; Sayfa : 126

Türkmen adıyla da anılan Oğuzlar, XI. yy'da buldukları bölgeden batıya doğru göç etmişler; Anadolu ve Kuzey Suriye bölgesine gelerek bu bölgeleri yurt edinmişlerdir. Türkmen göçlerinin en önemli iskan merkezlerinden biri de Halep bölgesidir.

Halep bölgesine ilk büyük Türkmen göçü ve iskanı XI. yy'da Selçuklular'la birlikte olmuştur. 1070-1071 yıllarında Nâvekiye Türkmenleri, ardından da Tutuş ve emrindeki beylere bağlı olan Türkmen topluluklarının bölgeye gelmesiyle Kuzey Suriye bölgesine yoğun bir Türkmen nüfusu hakim olmaya başladı. XII. yy'da da Halep Emiri İmameddin Zengi, Şehrizer-Erbil yöresindeki Yıvalar'ın büyük bir kısmını Halep bölgesine getirtti.

XIII. yy'ın başlarında Cengiz'in batı seferiyle Türkistan'da dengeler değişti. Siyasi istikrar bozuldu ve batıya ikinci Türkmen göçü başladı. Bu suretle Anadolu ve Halep bölgesi, ikinci defa yoğun bir Türkmen göçüne ev sahipliği etti. Böylece Şam'a kadarki bölge daha yoğun bir Türk nüfusu barındırmaya başladı.

1243 Köseadağ Bozgunu ve Moğol istilasından sonra, güçlerini kaybeden Selçuklu Sultanları'nın imdadına Mısır-Memlûklü Sultanı Baybars yetişti. Baybars 1261 yılında Moğol ordusunu yenilgiye uğrattıktan sonra bölgeye hakim oldu. Bu dönemde de kırkbin çadırılık Türkmen topluluğu Halep ve

çevresine gelip yerleşti. Böylelikle XIII. yy'ın ikinci yarısında özellikle Suriye'nin kuzeyi Türkmen yurdu haline gelmiştir.

Osmanlı Devleti'nin 1517'de Suriye bölgesine hakim olmasıyla, burada bulunan Türkmenler Osmanlı hakimiyetine geçmiştir. Osmanlı Devleti bu Türkmenleri "Halep Türkmenleri" adıyla siyasi bir teşekkül olarak teşkilatlandırmıştır. İncelediğimiz XVI. yy'ın ortalarında Beğdili, Bayad, Beyliklü, Harbendelü, İnallu, Gündüzlü Avşarı, Köpekli Avşarı, Peçenek ve Şah Meleklü taifeleri ile iki müstakil cemaat olmak üzere 217 cemaatten oluşan Halep Türkmenleri, konar-göçer hayatın gereği olarak kış aylarını, adını aldıkları Halep vilayetinin çevresinde, yaz aylarını ise Sivas taraflarına kadar uzanan bölgedeki yaylalarda geçiriyorlardı.

Halep Türkmenleri, siyasal ve ekonomik nedenlerle XVII. yy'ın başlarında buldukları yerlerden göç etmek ya da yerleşik hayata geçmek zorunda kaldılar. Osmanlı Devleti XVII. yy'ın ortalarından sonra Halep Türkmenleri'ni belirli yörelerde iskâna zorladı. 1691'da Halep Türkmenleri Hama ve Humus arasındaki boş yerlere iskan edildiler. Fakat bir bölümü bir yıl sonra Anadolu içlerine kaçtı; kalanlarsa Trablusşam yöresinde yaşamaya başladı. Bir süre sonra Suriye bölgesini denetim altına alan Arap aşiretleri Osmanlı Devleti için sorun oluşturdu. Devlet hem bu sorunları çözmek, hem de bu bölgede yaşayan oymakları denetim altına alabilmek için Halep Türkmenleri'ni stratejik açıdan önmeli olan bölgelere yerleştirdi. İskâna tabi tutulan oymaklar eski yurtlarına dönmek istedilerse de yeniden aynı yerlere sürüldüler. Halep Türkmenleri XVIII. ve XIX yy'larda Anadolu içlerine dağıldılar ve çeşitli bölgelerde yerleşerek köyler ve kasabalar kurdular. Bugün Kuzey Suriye'de varolan Türkmenler ise yaşamlarını Suriye bölgesinde devam ettiren Halep Türkmenleri'nin torunlarıdır.

Anahtar Kelimeler : Halep, Halep Türkmenleri, Konar-Göçer

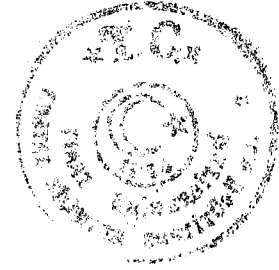
ABSTRACT

Masters Thesis

HALEP TURKMENS (TRIBE)

Işıl BOSTANCI (IŞIK)

Fırat University
Social Science Institute
General Turkish History Department
1998; Page : 126

Oguzs also named as Turkmen, emigrated towards west from their places in XI. th century; they came to Anatolia and North Syria and they made this places their native country. One of the most inhabiting place for Turkmens was Halep.

The first Turkmen emigration and inhabitation to Halep was with Seljuks in XI. th century. Between 1070-1071 years, by Narekiye Turkmens, and after this the communities whom are ordered by Tutuş and his men, there was a big Turkmen population at North Syria. At XII. th century the Emir of Halep, Imameddin Zengi, brought a very big population of Yıvas to Halep from Şehrizer-Erbil neighborhood.

At the beginning of XIII. th century, the balances at Turkistan changed by the Cengiz's state of wars. The political stabilization changed and the second Turkmen emigration began to the west. By this situation, Anatolia and Halep was home of Turkmen emigration as a second time. Thus, the region ending at Şam began to shelter a very big Turkish population.

After 1243 Kosedag defeat and Mogol invasion, Egypt-Memluklu Sultan of Baybars helped to Seljuk Sultans who had lost their strength. After having a victory on Mogol army at 1261, Baybars judged this region. At this period, forty

thousand Turkmen tent came to Halep and it's surrounding and they settled down there. Thus, the north of Syria become Turkmen country at the second part of the XIII. th century.

By the Otteman judgement at Syria in 1517, Ottemans had judged Turkmen. The Ottemens organised this Turkmen as a political progress and named them Halep Turkmen. We searched Begdili, Bayad, Beyliklü, Harbendelü, İnallu, Gündüzlü Avşarı, Köpekli Avşarı, Peçenek and Şah Meleklü populations and 217 Halep Turkmen's community which took form two independant community in the middle of the XVI. th century. In winters, this Turkmen were living around the surrounding of Halep which they took their name from and they were also living at the high plateau regions which is having an end at Sivas at summer.

Halep Turkmen had to emigrate the places which they were living or they had to live at a fixed place because of the political and economical reasons at the beginning of the XVIII. th century. Ottemans forced them to live at fixed regions in the middle of the XVII. th century. At 1691, Halep Turkmen had to live in the empty places between Hama and Humus. But some of them escaped to the middle of Anatolia one year later; the permanents began to live at Trablusşam region. After a period of time the Arab tribes who inspected Syria made problem for Ottomans. For solving this problem and also to control the excavetes living in this region, Ottomans put away Halep Turkmen at strategic points. Excavetes which wanted to turn their previous places forced to live at the new places again. Halep Turkmen scattered in the middle of the Anatolia and set up new villages and small towns at the XVIII. th and XIV. th centuries. Today, the Turkmen living at the North Syria and the whole Syria region are Halep Turkmen's grandchildren who lived at that time.

Key Words : Halep, Halep Turkmen, Tribes

İÇ KAPAK	I
ONAY	II
ÖZET	III
ABSTRACT	V
İÇİNDEKİLER	VII
TABLolarIN LİSTESİ	X
ÖNSÖZ	XI
KISALTMALAR	XIII
KONU VE KAYNAKLAR	XIV
GİRİŞ	1
A. TÜRK VE TÜRKMEN ADININ MENŞEİ	1
B. SELÇUKLULAR ÖNCESİ ANADOLU, SURİYE ve MISIR'A YERLEŞMİŞ OLAN TÜRKLER	6
1. Emeviler Döneminde Anadolu, Suriye ve Mısır'a Yerleşmiş Olan Türkler	7
2. Abbasiler Döneminde Anadolu, Suriye ve Mısır'a Yerleşmiş Olan Türkler	8
a. Bu bölgelere tayin edilen Türk valileri	10
b. Tolunoğulları	11
c. İhşidiler	12
3. Fatımiler Döneminde Anadolu, Suriye ve Mısır'a Yerleşmiş Olan Türkler.....	13
C. SELÇUKLULAR DÖNEMİNDE BATIYA YAPILAN TÜRKMEN AKINLARI VE SONUÇLARI	14

BİRİNCİ BÖLÜM

SELÇUKLULAR ZAMANINDA HALEP BÖLGESİNDE
TÜRKMENLER

A. SURİYE BÖLGESİNE YAPILAN AKINLAR VE İLK TÜRKMEN İSKÂNİ	23
1. Bu Bölgeye Yapılan Türkmen Akınlarının Sebepleri	23

2. Halep'e İlk Türkmen Girişi Ve Hanoğlu Harun	24
3. Emir Afşin Ve Emir Sunduk'un Bölgedeki Faaliyetleri	26
4. Sultan Alp Arslan Döneminde Kuzey Suriye Bölgesi	27
a. Sultan Alp Arslan'ın Kuzey Suriye Seferi	27
b. Sultan Alparslan Devrinde Yıva Boyunun Kuzey Suriye Bölgesine İnmesi.....	28
5. Suriye Bölgesine Yapılan İlk Türkmen Akınlarının Sonuçları	29
6. Emir Atsız'ın Bölgedeki Faaliyetleri	30
7. Melik Tutuş'un Bölgedeki Faaliyetleri	31
8. Atabeyler Döneminde Yıvaların Halep Bölgesine Yerleştirilmeleri	34
B. KUZEY SURIYE BÖLGESİNE İKİNCİ BÜYÜK TÜRKMEN GÖÇÜ VE İSKÂNI	36
1. 1243 Köseadağ Bozgunu ve Moğol İstilâsı	36
2. Sultan Baybars'ın Moğolları Bertaraf Etmesi Ve Bu Dönemde Türkmenler.....	40

İKİNCİ BÖLÜM

XVI. YÜZYILIN İLK YARISINDA OSMANLI DEVLETİ'NDE SİYASİ BİR TEŞEKKÜL OLARAK HALEP TÜRKMENLERİ

A. HALEP TÜRKMENLERİ'NİN BU İSİMLE ANILMASININ SEBEBİ	43
B. GENEL OLARAK AŞİRETLERİN OSMANLI DEVLETİ İÇERİSİNDEKİ DURUMLARI	44
C. HALEP TÜRKMENLERİ'NİN XVI. YÜZYILDAKİ SOSYAL YAPISI	45
1. Boy ve Oymaklar	46
a. Beydili (Beğdili) Taifesi	47
b. Bayad Taifesi	51
c. Beyliklü (Beğliklü) Taifesi	55
d. Harbendelü Taifesi	56
e. İnallu Taifesi	57
f. Gündüzlü Avşarı Taifesi	58
g. Köpekli Avşarı Taifesi	60

h. Peçenek ve Şah Meleklü Taifesi	62
1. Müstakil Cemaatler	63
2. Nüfus	63
D. HALEP TÜRKMENLERİ'NİN XVI. YÜZYILDAKİ İKTİSADİ YAPISI	77
1. Halep Türkmenleri'nin Geçim Kaynakları	77
2. Halep Türkmenleri'nin Vergi Düzenleri	79
E. XVI. YÜZYILDA HALEP TÜRKMENLERİ'NİN YAŞADIKLARI BÖLGELER	97

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

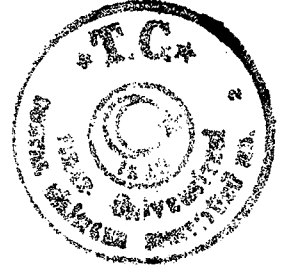
XVI. YÜZYILDAN SONRA HALEP TÜRKMENLERİ'NİN GENEL DURUMU

A. OSMANLI DEVLETİ'NİN XVII. YÜZYILDAKİ İSKÂN SİYASETİ	101
B. XVIII. YÜZYILDA HALEP TÜRKMENLERİ'NİN HAMA İLE HUMUS ARASINA YERLEŞTİRİLMELERİ	104
C. XIX. YÜZYILDA HALEP TÜRKMENLERİ'NİN ANADOLU'YA KAYMALARI	105
D. OSMANLI DEVLETİ'NİN XIX. YÜZYILDAKİ İSKAN SİYASETİ ...	105
E. XX. YÜZYILDA SURİYE BÖLGESİNİN OSMANLI HAKİMİYETİNDEN ÇIKMASINDAN SONRA BU BÖLGEDE KALAN TÜRKMENLERİN DURUMU	106
SONUÇ	110
BİBLİYOGRAFYA	113
EKLER	118
ÖZGEÇMİŞ	141

TABLOLARIN LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo II.1. Halep Türkmen Taifeleri ve Cemaat Sayıları...	48
Tablo II.2. Halep Türkmenleri'nin 1520 Tarihindeki Nüfus Dağılımı.....	65
Tablo II.3. Halep Türkmenleri'nin 1525-1530 Tarihindeki Nüfus Dağılımı.....	66
Tablo II.4. Halep Türkmenleri'nin 1536 Tarihindeki Nüfus Dağılımı.....	66
Tablo II.5. Beğdili Taifesinin Nüfus Dağılımı	67
Tablo II.6. Bayad Taifesinin Nüfus Dağılımı	70
Tablo II.7. Beyliklü Taifesinin Nüfus Dağılımı	72
Tablo II.8. Harbendelü Taifesinin Nüfus Dağılımı	72
Tablo II.9. İnallu Taifesinin Nüfus Dağılımı	73
Tablo II.10. Gündüzlü Avşarı Taifesinin Nüfus Dağılımı....	73
Tablo II.11. Köpekli Avşarı Taifesinin Nüfus Dağılımı....	74
Tablo II.12. Peçenek ve Şah Meleklü Taifesinin Nüfus Dağılımı	76
Tablo II.13. XVI. yy'ın Ortalarında Halep Türkmenleri'nin Nüfus Dağılımı.....	77
Tablo II.14. Halep Türkmenleri'nin Koyun Sayılarının Taifelere Göre Dağılımı	79
Tablo II.15. Beğdili Taifesinin Vergi Dağılımı	83
Tablo II.16. Bayad Taifesinin Vergi Dağılımı	87
Tablo II.17. Beyliklü Taifesinin Vergi Dağılımı	89
Tablo II.18. Harbendelü Taifesinin Vergi Dağılımı	90
Tablo II.20. Gündüzlü Avşarı Taifesinin Vergi Dağılımı....	91
Tablo II.21. Köpekli Avşarı Taifesinin Vergi Dağılımı....	92
Tablo II.22. XVI. yy'ın Ortalarında Halep Türkmenleri'nin Vergi Dağılımı.....	97

Ö N S Ö Z

Bilindiği gibi, XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti içerisinde konar-göçer hayat süren üç büyük Türkmen teşekkülü bulunuyordu. Bunlardan biri, Diyarbakır, Urfa ve Mardin üçgeninde yer alan Bozulus Türkmenleri; diğeri, Tokat, Sivas, Amasya, Kayseri, Maraş, Malatya sınırına dayanan yerde yerleşen Yeni-İl Türkmenleri; bir diğeri ise, bu iki Türkmen teşekkülünün de oluşmasına yardım eden, Şam'dan başlayıp Antakya, Kilis ve Antep bölgesine kadar yayılmış geniş bir coğrafyada bulunan Halep Türkmenleri'dir.

Bu araştırmada da üç büyük Türkmen teşekkülünden biri olan Halep Türkmenleri'ni inceleyeceğiz. Çalışmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde; Türk ve Türkmen meselesini, Türkmenler'den önce de Halep bölgesinde Türk hakimiyetinin olduğunu ve Selçuklular'ın Anadolu'ya yönelişini ana hatlarıyla vermeğe çalıştık.

Birinci bölümde; Selçuklular'ın Halep bölgesine hakim olmasından, Memlûkler'in bölgedeki hakimiyetlerinin sonuna kadarki zaman içerisinde Kuzey Suriye'deki Türkmen iskânını, siyasi boyutlarıyla ele aldık.

İkinci bölümde; XVI. yüzyılda siyasi bir teşekkül haline getirilen Halep Türkmenleri'nin Osmanlı Devleti içerisindeki sosyal ve iktisadi yapısını, tapu tahrir defterlerine göre inceledik. Gerçi bu konuda daha önce bazı çalışmalar yapılmıştır. Ancak bu çalışmalar, daha çok sözkonusu defterlerin genel toplamları niteliğindedir. Sadece taifenin adı, nefer, hane toplamı verilmiş; taifenin alt birimleri olan oymak ve cemaatlerin adı, bennak, mücerred ve hayvan varlıkları ile vergi toplamları belirtilmemiştir. Biz bunlara ilave olarak 391 Numaralı Tapu Tahrir Defteri'ni bahsettiğimiz tarzda incelemeye çalıştık. Anlatımı kolaylaştırmak ve rakamların sıkıcılığından kurtarmak amacıyla elde ettiğimiz bilgileri tablolar halinde

vermeyi uygun gördük. Böylece aynı zamanda cemaatleri vergi ve nüfus bakımından birbirleriyle mukayese imkanı da sağlanmış oldu.

Üçüncü bölümde ise; "XVI. yüzyıldan sonra Halep Türkmenleri'ne ne oldu?" sorusuna cevap vermeye çalıştık.

Bu çalışma sırasında her türlü desteğiyle yanımda olan danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Erdal AÇIKSES'e, yapıcı tenkitleriyle bana yol gösteren kıymetli hocalarım Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK, Yrd. Doç. Dr. Orhan KILIÇ ve Arş. Gör. Enver ÇAKAR beylere, ayrıca sabrını ve yardımını esirgemeyen eşim Ahmet BOSTANCI'ya teşekkürlerimi sunuyorum.

KISALTMALAR

- a.g.e. : Adı geçen eser
a.g.m. : Adı geçen makale
A.Ü.D.T.C.F.D. : Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-
Coğrafya Fakültesi Dergisi
B.A. T.T.D. : Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Tapu
Tahrir Defteri
bkz. : Bakınız
C. : Cilt
Çev. : Çeviren
D.G.B.İ.T. : Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi
Haz. : Hazırlayan
İ.A. : İslâm Ansiklopedisi
İ.Ü.E.F.T.D. : İstanbul Üniversitesi Edebiyat
Fakültesi Tarih Dergisi
K.B.Y. : Kültür Bakanlığı Yayınları
Mad. : Maddesi
No : Numara
S. : Sayı
s. : Sayfa
T.D.A.V. : Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
T.K.D. : Türk Kültürü Dergisi
T.T.K.Y. : Türk Tarih Kurumu Yayınları
vd. : Ve devamı
yy. : Yüzyıl

KONU VE KAYNAKLAR

Halep Türkmenleri'nin bu isimle siyasi bir teşekkül olarak karşımıza çıkması, XVI. yy'ın başlarında Halep bölgesindeki Türkmenler'in Osmanlı hakimiyetine geçmesinden sonradır. Bundan önceki dönemde bu isimle siyasi bir teşekkül mevcut değildir. Bu sebepten dolayı, XVI. yy öncesi hakkında, Halep bölgesindeki Türkmenler'in siyasi faaliyetlerinin genel olarak izah edildiği çeşitli tetkik eserler haricinde, bu konuda yazılmış müstakil kaynaklara rastlayamadık. Halep Türkmenleri'nin XVI. yy ve sonrasındaki siyasi, sosyal ve iktisâdi hayatları hakkında ise, Osmanlı devrine ait resmi vesikalarda oldukça fazla bilgi bulunmaktadır.

Biz de bu çalışmamızda 93 ve 391 No'lu Tapu Tahrir Defterleri'ni inceleyerek daha önce incelenmiş olan vesikalarla karşılaştırma imkânı bulduk. Bunlar haricinde kullandığımız kaynaklardan bazıları ise şunlardır:

Ahmet Refik, Anadolu'da Türk Aşiretleri:

Divan-ı Hûmâyûn Mühimme Defterleri'ndeki Türk aşiretleri ile ilgili kayıtlardan yapılan derleme sonucunda, bir araya getirilen belgelerden oluşmaktadır. Belgeler kronolojik olarak sıralanmış, fakat muhteva ve konu bakımından herhangi bir tasnif yapılmamıştır.

Ahmet Akgündüz, Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri:

9 cilt halinde Osmanlı Kanunnameleri'nin hepsinin bir arada toplandığı bir eserdir. Konumuzla ilgili olan kısımlardan faydalandık.

Faruk Sümer, Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri - Boy Teşkilatı - Destanları:

Üç bölümden meydana gelen bu eserin ilk bölümünde, Oğuzlar'ın eski tarihleri ve Selçuklu Devleti'ni kurmaları,

bu devletin kurulması sonucunda çeşitli ülkelere dağılmış olan Türk göçebe unsurunun hayatları son asırlara kadar gelmek üzere ele alınmış, ikinci bölümde Oğuzlar'ın boy teşkilatı ve Oğuz boyları; üçüncü bölümde ise Oğuzlar'ın milli destanları incelenmiştir.

Ali Sevim, Suriye - Filistin Selçuklu Devleti Tarihi:

Suriye Selçukluları'nın kuruluşu, Haçlılar'la mücadelesi ve daha sonra Irak Selçukluları'na bağlanması konusunda bilgi vermektedir. Bu kaynakta Halep hakkında geniş bilgi bulunmaktadır.

Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye:

Büyük Türk göçüyle Anadolu'nun Türkleşmesinden Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna kadarki dönem incelenmiştir. Türkmen faaliyetleri hakkında geniş bilgiler mevcuttur.

Yusuf Halaçoğlu, XVIII. Yüzyılda'da Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşîretlerin Yerleştirilmesi:

Konar - göçerlerin durumları ve hukukî nizamları hakkında genel bir bilgi verildikten sonra, bu yüzyıldaki iskân siyaseti ve aşîretlerin yerleştirilmesi incelenmiştir.

GİRİŞ

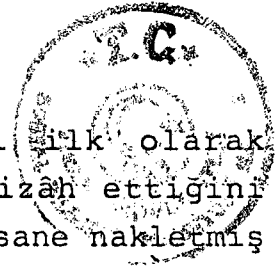
Selçuklular döneminde Suriye bölgesine yapılan Türkmen akınlarına geçmeden önce; Türk ve Türkmen meselesini, Selçuklular'dan önce Anadolu-Suriye-Mısır üçgeninde yaşayan Türkleri ve Selçuklular döneminde batıya Türkmen akınlarını ele almamız, çalışmamıza geniş bir çerçeve kazandıracaktır. Şimdi bu konuları başlıklar altında inceleyelim.

A. TÜRK VE TÜRKMEN ADININ MENŞEİ

Türkmen adına gerek araştırmalarda gerekse kaynaklarda "miğfer", "terk edilmiş", "olgunluk çağı", "deniz kıyısında oturan adam", "cezb etmek" gibi çeşitli manalar verilmiştir. A. Vambery'nin fikrine göre "Türk" kelimesi türemekten çıkmıştır. J. Deny de bu fikirdedir. Ziya Gökalp "Türk" kelimesini "türeli" (kanun ve nizam sahibi) olarak açıklamıştır. W. Barthold'un düşüncesi de buna yakındır. G. Doerfer ise "Türk" tâbirinin "devletin esas halkını teşkil eden millet" manasına geldiğini söylemiştir. Türkçe bir vesikadan da, cins isim olarak "Türk" sözünün "güç, kuvvet" manası taşıdığı anlaşılmıştır. Burada geçen "Türk" kelimesinin millet adı "Türk" ile aynı olduğu A.V.Le Cog tarafından ileri sürülmüş ve Gök Türk kitabesinin çözücüsü V. Thomsen tarafından da kabul edilen bu görüş, Gy. Németh'in araştırmaları ile kesinlik kazanmıştır¹. "Türkmen" adının da "Türk" adından türediği bir gerçektir.

"Türkmen" adının ilk defa nereden ve ne zaman ortaya çıktığı, bu terimin kimler için kullanıldığı, kavim adı mı yoksa siyasi bir terim mi olduğu konsundaki düşünürlerin görüşleri farklı olup, bu konuda görüş birliği sağlanamamıştır.

¹. İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, 5. Baskı, İstanbul, 1988, s. 42-43; Bahaeddin Ögel, *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, 3. Baskı, T.D.A.V., İstanbul, 1988, s. 6-11.

İbrahim Kafesoğlu, Türkmen kelimesini ilk olarak Kaşgarlı Mahmut'un Divanü Lügati't Türk'de izah ettiğini söylemiştir. Kaşgarlı Mahmud bu sebeple bir efsane nakletmiş ve bu efsaneye göre; Büyük İskender Türk ilkesine yöneldiği sırada Balasagun'da oturan Türk hükümdarı doğuya çekilmiş, orada yalnız 22 kişi kalmış (bunlar Oğuz boylarını teşkil etmişler) daha sonra bunlara iki kişi daha katılmıştır. İskender üzerlerinde Türk belgeleri bulunan bu 24 kişiye Farsça "türkmânend" (Türk'e benzer) demiş ve Türkmen adı böylece doğmuştur ². Fakat ilmi değersizliği sebebiyle, düşünürlerin büyük bir çoğunluğu tarafından bu görüş kabul edilmemiştir.

Vámbery'e göre kelime Türk ile "men" den türemiş ve "Türkler, Türklük" demektir. "men" Türkçe'de toparlayıcı isimler oluşturan bir ektir.

J. Deny "Türk Dili Grameri" adlı eserinde Türkçe'deki -men, -man ekinin kocaman, karaman, şişman vb. sözlerinde görüldüğü gibi birleştiği kelimeye mübalâğa, fazlalık, büyüklük, üstünlük manası verdiğini tesbit ile Türk ve "men" den oluşan Türkmen tabirinin de koyu Türk, halis kan Türk manasına geldiği sonucuna varmıştır. J. Deny'nin yaptığı izah, Gy. Németh, V.M. Norsky, Gy. Moravcsik tarafından da kabul edilmiş ve daha sonraları O. Pritsak tarafından tekrarlanmıştır ³.

Türkmen kelimesinin ayrıca "Türk-i iman" kelimelerinin birleştirilmesi ile türetildiği ve "imanlı Türk" ⁴ anlamına geldiği de bazı tarihçiler tarafından kabul edilmiştir.

İslâmiyeti kabul eden ilk Türkler'in İsficab'ın kuzeydoğusundaki Ordu şehrinde bulunan Türkmenler olduğu büyük bir ihtimaldir ⁵. Türkmenler'in İslâmiyeti kabul eden

². İbrahim Kafesoğlu, Türkmen Adı, Manası ve Mahiyeti, Jean Deny Armağanı'ndan Ayrı Basım, T.T.K., Ankara, 1958, s. 121.

³. Mehmet Eröz, Yörükler, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1991, s. 18.

⁴. Tufan Gündüz, Anadolu'da Türkmen Aşiretleri (Bozulan Türkmenleri 1540-1640), Ankara, 1997, s. 19.

⁵. Osman Turan, İslamiyet ve Türkler, İstanbul, 1980, s. 37.

Türkler'in öncüleri olmaları sebebiyle, bunlara yakın bulunan ve İslâmiyet'i seçen Oğuzlar için "Türkmen oldu" ⁶ tabiri kullanılmıştır ki, burada Oğuzlar'ın İslâmiyeti kabul ettikten sonra Türkmenler'e katıldığı vurgulanmaktadır.

Fakat Kaşgarlı Mahmud "Oğuzlar bir Türk boyudur. Oğuzlar Türkmendirler. Bunlar 22 bölüktür. İki boy olan Halaçlar bunlardan ayrılmışlardır" şeklindeki ifadesiyle aslında Türkmen adını Oğuzlar'a vermektedir ⁷. Türk tarihi kaynaklarında Türkmen ve Oğuz kelimelerinin bir Türk boyunun iki ayrı adı olduğu kabul edilmiş gibidir ⁸. Vâmbery Araplar'ın Guzz adını verdiği toplulukları Türkmenler olarak kabul ediyor. Nêmeth, M.Th. Houtsma'ya dayanarak Türkmenler'in eski adları Oğuz yerine Türkmen ismini aldıkları XII. yy'ın başlarında iki ismi beraber kullandıklarını söylüyor. V. Minorsky "Hudûd al-âlam" adlı eserinde Oğuzlar'ın genellikle Türkmen adı ile tanındıklarını belirtirken, Pritsak bir kısım Türkler'in tarihi kaynaklarda Türkmen ya da Oğuz isimleriyle görüldüklerini ve Oğuz Yabgu Devleti'nin Oğuz ve Türkmen gibi çifte ad altında bir siyasi birlik oluşturduklarını ⁹ belirtmektedir.

İlk mutasarrıflar adlı eserinde Fuad Köprülü, Divanü Lûgati't Türk'e dayanarak Türkmen adını Oğuzlar'dan Müslüman olan gruplara verildiğini söylemiştir. İlk İslâm müellifi El-Mukaddesi, Türkmenleri, İslâmiyeti kabul etmiş kitleler olarak göstermiştir ¹⁰. Türkmen adının tarihini efsanevi Oğuz Han zamanına kadar çıkaran Vâmbery'nin görüşü bir yana bırakılırsa son yılların hakim fikri, Türkmen isminin XI.yy'da ortaya çıktığı ve bunun da Müslüman Oğuzlar'a verildiği merkezindedir. Halbuki, Türkmen adının daha önceki devirlerde varlığını gösteren bazı deliller bulunduğu halde

6. Ramazan Şeşen, *İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk ülkeleri*, Ankara, 1985, s. 198.

7. T. Gündüz, a.g.e., s. 18.

8. İ. Kafesoğlu, *Türkmen Adı, Manası ve Mahiyeti*, s. 127.

9. İ. Kafesoğlu, *Türkmen Adı, Manası ve Mahiyeti*, s. 128.

10. İ. Kafesoğlu, *Türkmen Adı, Manası ve Mahiyeti*, s. 128

İslâmiyet'in Oğuzlar arasında yayılması da bu kelimenin menşeiini izah bakımından yeterli gelmemektedir ¹¹.

Üstelik Oğuzlar'ın İslâmiyeti kabul etmekle Türkmen adını aldıkları görüşü de ikna edici değildir. Zira din değiştirmek aynı zamanda isim değiştirmeyi gerektirmez. Böyle bir şey olsaydı, İslâm memleketlerindeki Türkmenler gibi daha sonra İslâmiyete giren Oğuzlar'ın da yeni bir ad almaları veya Müslüman soydaşları gibi Türkmen diye adlandırılmaları gerekirdi. Türk tarihinde ad değiştirme görüşünü destekleyecek bir örnek bulunmamasına karşın, başka dinlere geçiş yüzünden örf ve adetlerin unutulduğunu, fakat Türkçe kavim adlarının korunduğunu gösteren deliller çoktur. Budist, Maniheizt Uygurlar, Musevi Hazarlar böyledir. Bulgarlar ve Macarlar Hıristiyan camiası içinde kendilerine has her şeylerini unutmuşlar, ancak Türkçe adlarını muhafaza etmişlerdir ¹². Türkmen meselesi bu genel düzen içerisinde bir istisna teşkil etmemektedir.

XI. yy'ın ilk yarısında Karluklar, Çu, Talas, Yedisu bölgesine hakim buldukları en kuvvetli dönemlerinde, kendilerine siyasi bir isim olarak aynı zamanda Türkmen de diyorlardı. Bundan başka IX. yy'ın ortalarına doğru Balasagun'a kadar gelerek, orada Karluk Yabguzunun Karahan ünvanını almak sureti ile tarihte Karahanlılar, İlig-hanlar veya Hakaniye diye bilinen Türk Devleti'ni kuran Karluklar, Oğuzlar'dan farklı bir lehçe konuşuyorlardı. IX. yy. boyunca Türkmen sözünün siyasi tâbir olarak varolduğu ve Karluklar tarafından kullanıldığı, fakat o tarihlerde Oğuzlar'a Türkmen denilmediği ¹³ kuvvetli bir ihtimalle kabul edilebilir.

Türkmen tabirinin VI. ve VIII. yy'lar arasında, Karluklar'ın da dahil bulunduğu çeşitli Türk kabileleri konfederasyonunun kurduğu büyük Türk imparatorluğu için

11. İ. Kafesoğlu, *Türkmen Adı, Manası ve Mahiyeti*, s. 129.

12. İ. Kafesoğlu, *Türkmen Adı, Manası ve Mahiyeti*, s. 130.

13. İ. Kafesoğlu, *Türkmen Adı, Manası ve Mahiyeti*, s. 130-131; Karluklar için bkz., İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, s. 137-140.

kullanılmış olan "Kök Türk" tabiri ile yakın bir münasebeti olmalıdır. Bilindiği gibi, Türk boyları ve kavimleri arasında, Kök Türk adında herhangi bir grup mevcut değildir. Orhun Kitabeleri'nde görülen Kök Türk kelimesi siyasi bir isimlendirmedir ki, V. Thomsen'e göre "Geniş hudutlar içinde kısa süren, fakat Türk İmparatorluğu'nun tam birlik teşkil ettiği parlak bir devrinde, dünyanın dört bir yanındaki muhtelif kavimlerini veya kabilelerini topluca bir kelime ile ifade etmek üzere kullanılmıştır". Kök kelimesinin Türkçe'de iki anlamı vardır. Biri "köklü, asil, necip", diğeri "sema, gök". Her iki anlamı ile de kelime asil, yüksek, büyük mefhumlarını ifade eder; bu da Thomsen'in tarif ettiği siyasi duruma uyar. Türkmen kelimesi de aynı anlama gelmektedir. Kök Türk tabiri nasıl belli bir kabilenin adı olmayıp siyasi bir terim ise, Türkmen tabiri de aynı anlamda olmak üzere Karluklar'ın en kudretli zamanlarında kullandıkları siyasi bir terimdir. IX. yy'da Kök Türk kelimesinin ifade ettiği siyasi Türk birliği dağılmış olduğu için bir yandan Uygurlar, bir yandan Oğuzlar gibi diğer Türklerle akraba olan Karluklar tarafından da Kök Türk tabiri kullanılmayacağından, Karluklar'ın onun yerine aşağı yukarı aynı olan "Türkmen" tabirini kullanmaya başladıkları ¹⁴ anlaşılmaktadır.

Türk tarihçilerinden Abdulkadir İnan'ın Dede Korkut hikayelerinin birinde geçen "Oğuz'un arsız, Türkman'ın delusuna benzer" deyimiyse Oğuz ile Türkmen'i birbirinden farklı iki kavim ¹⁵ olarak düşündüğünü; "Türk câmiasına bağlı muhtelif kavmi teşekküller arasında nüfus, içtimai seviye, oynadığı tarihi rol ile bunun neticeleri bakımından en başta gelen Oğuz diğer adıyla Türkmen kavmi, malum olduğu üzere boy adını taşıyan 24 kabileden meydana gelmiştir" ¹⁶

14. İ. Kafesoğlu, *Türkmen Adı, Manası ve Mahiyeti*, s. 132.

15. Abdulkadir İnan, "Gaziantep Vilâyetinde Türkmenler", *Halk Bilgisi Haberleri*, Yıl 9, (Nisan 1940), İstanbul, S. 102, s. 137.

16. Faruk Sümer, *Yıva Oğuz Boyuna Dâir, Türkiyat Mecmuası*, C. IX, 1951, s. 151.

cümlesine dayanarak da Faruk Sümer'in aynı kavmi hem Oğuz hem de Türkmen olarak adlandırdığını söyleyebiliriz.

Sonuç olarak; Türkmen adı, X. yy'da Ordu şehrinde oturan küçük bir topluluğun adı iken, belki de müslüman komşularının kendilerine verdikleri tarihi rol sayesinde, XI. yy'da Karluk, Halaç ve Oğuzlar'ı da içine alan siyasi bir terim olmaya başladı. Ancak Karluklar ve Halaçlar erken devirde bu birlikten ayrıldılar. Bundan dolayı Türkmen adı sadece Oğuzlar'a verildi ¹⁷. Oğuzlar'ın kendilerini XIII. yy'a kadar Türkmen diye isimlendirmemeleri büyük bir ihtimalle konar - göçer - yerleşik farkından kaynaklanmıştır. Çünkü Türkmenler konar - göçer hayatı temsil ediyordu ¹⁸.

B. SELÇUKLULAR ÖNCESİ ANADOLU, SURIYE ve MISIR'A YERLEŞMİŞ OLAN TÜRKLER

Türkler, Selçuklular döneminden ve hatta İslâmiyetin ortaya çıkışından çok önceki yıllarda Anadolu'ya gelmişlerdir. Coğrafi vesikalar, arkeolojik araştırmalar ve eski yer isimleri Türkler'in Anadolu'ya gelişlerinin milattan önceki yıllarda olduğunu kanıtlamıştır ¹⁹. Nüfus yoğunluğu, yeni otlaklar bulma, yeni bir siyasi birliğin kurulması ve dağılması gibi pekçok sebepler daha milattan önceki yıllarda Türkler'in anayurtlarını bırakarak çeşitli yörelere göç etmelerine yol açmıştır. Bu yerleşme alanlarından bir bölümünü Kafkaslar, Azerbaycan ve Doğu Anadolu bölgesi ²⁰ oluşturmaktaydı.

17. T. Gündüz, a.g.e., s. 19.

18. T. Gündüz, a.g.e., s. 20.

19. M. Abdulhaluk Çay, "Anadolu'nun Türkleşmesi (Selçuklu Öncesi)", T.K.D., S. 239, Ankara, 1983, s. 184.

20. M. Beşir Aşan, *Elazığ, Tunceli ve Bingöl İllerinde Türk İskân İşleri (XI - XIII yüzyıllar)*, 2. Baskı, Ankara, 1992, s. 24.

1. Emeviler Döneminde Anadolu, Suriye ve Mısır'a Yerleşmiş Olan Türkler

Türkler'in Önasya'ya yayılmaları özellikle Araplar zamanında olmuştur ²¹. Araplar ile Türkler arasındaki ilk münasebetler Türkistan'da başlamıştır. Kuteybe b-Müslim'e kadar pekçok Arap valisi Türk yurduna akın düzenlemişlerse de başarılı olamamışlardır ²². Ancak Kuteybe b-Müslim Buhara, Semerkant ve Baykal şehirlerini fethederek hakimiyeti ele geçirmiştir ²³. Araplar'ın Horasan ve Maveraünnehir'deki fetihleri sırasında esir edilerek ya da barış yoluyla Türk asilzadeleri İslâm devleti hizmetine girmişlerse de ²⁴ devletin çeşitli kademelerinde çalışan Türkler'in sayıları son derece azdır ve bunlar da genellikle askeri amaçlarla istihdam edilmişlerdir. Emevi hânedanının bir asır kadar devam eden iktidarı sırasında büyük fetihlerin yapılmasına ve çeşitli milletlerin İslâm devleti hâkimiyetine girmesine rağmen, bu dönemde Arap olmayan unsurların devlet kademelerinde fazla tesirleri yoktur ²⁵. Bu durum Emevî hânedanlığının takip ettiği Arap milliyetçiliğinin bir sonucudur.

Emevî hânedanının sert tutumu, iktisadi bakımdan vergilerin ağırlığı, Arap kabileleri arasında eski ananelerin devamı olarak kan davalarının sürmesi, çeşitli eyaletlerdeki siyasi çekişmeler, Arap olmayan unsurların idarede söz sahibi olmamaları ve bazı grupların iktidar hırsları Emevî hânedanlığını zayıflatmıştır.

²¹. Zeki Velidi Togan, *Umumî Türk Tarihine Giriş*, İstanbul, 1981, 3. Baskı, s. 174.

²². Osman Turan, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi*, 5. Baskı, İstanbul, 1981, s. 217.

²³. Geniş bilgi için bkz. Hakkı Dursun Yıldız, *İslâmiyet ve Türkler*, İstanbul, 1980, s. 13-20.

²⁴. Z.V. Togan, *a.g.e.*, s. 174.

²⁵. H.D. Yıldız, *a.g.e.*, s. s. 47; Oğuz Ünal, *Horasan'dan Anadolu'ya*, 1. Baskı, Ankara, 1980, s. 29.

2. Abbasiler Döneminde Anadolu, Suriye ve Mısır'a Yerleşmiş Olan Türkler

Emevi Hânedanlığı'nın zayıflamasıyla muhalif gruplar seslerini duyurmaya başladılar ²⁶. Türkler, Emeviler'e karşı Horasan'da harekete geçen Ebu Müslim'in yanında yer almışlar ve Türkler'in yardımıyla 750 yılında Abbasiler, Emeviler'in yerine başa geçmişlerdir. Daha ılımlı bir siyaset takip eden Abbasiler zamanında Türkler, İslâmiyet'e yakınlık duymaya başlamışlardır. 751 yılında Çinliler'le Araplar arasında cereyan eden Talas Savaşı'nda Türkler Çinliler'e karşı Araplar'ın tarafını tutarak sadece savaşın sonucunu değil, tarihin de seyrini değiştirmişlerdir ²⁷.

IX. yy'ın ortalarında Ortaasya'da başlayan göçler dolayısıyla Türkler'in Memlûk ya da ücretli asker sıfatıyla halife ordularına alınmaları birden bire çoğalmaya başladı ²⁸. Abbasi ordusundaki Türkler çeşitli kabilelere mensupturlar. Bunlar arasında Kayıgılı, Kıpçaklı, Karluklu, Azgıçoğlu, Yemakoğlu daha soradan da Oğuzlar ve Tokuzoğuzlar'ı ²⁹ sayabiliriz.

Türkler'in İslâm Devleti'nde askeri liderliği ele geçirmesi ise Me'mun (813 - 833) ve Mu'tasım (833 - 842) dönemlerine rastlar. Özellikle Mu'tasım, Türkler'e büyük önem vermiş, Türkler'den meydana gelen ordular kurdurarak bunlar için şehirler inşa ettirmiştir ³⁰. Bu şehirlerden en önemlisi Samerra'dır.

26. H.D. Yıldız, a.g.e., s. s. 49.

27. M.B. Aşan, a.g.e., s. 27; Bu konuda geniş bilgi için bkz. H.D. Yıldız, a.g.e., s. 32-39; İbnü'l Esir, El Kâmil, Fi't Tarih Tercümesi, İslam Tarihi, 5. Cilt, İstanbul, 1986, s. 365.

28. Z.V. Togan, a.g.e., s. 174.

29. O. Ünal, a.g.e., s. 30.

30. Ramazan Şeşen, "Selçuklulardan Önce Şam /Suriye ve Filistin) Diyarında Türkler'in Rolü" *Türk Dünyası Araştırma Dergisi* (Prof. Dr. Bahaeddin Ögel'e Armağan), S. 65, Nisan 90, s. 141; Ramazan Şeşen, *İslâm Coğrafyacılara Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*, Ankara, 1985, s. 9-10.

Abbasi döneminde Anadolu'nun güney ve doğu kısımları Türk askerlerinin büyük katkılarıyla fethedilmiş, stratejik bakımdan önemli olan valilikler kurulmuştur. 786 yılında Avasım adıyla anılan bu bölgeler, bağımsız idari bölge statüsüne getirilerek gazaların yapıldığı askeri bir üs niteliğini kazanmıştır. Aynı zamanda bu uç bölgeler önemli ticaret merkezleri ve ilim yuvaları idi. Bir yandan uç bölgelerine Horasan'dan, Türkistan'dan gaza ve cihad için Türkler gelirken diğer yandan da bunların idarelerine Türk beyleri getirilmişti.

Türkler, Abbasi Devleti'nin içte ve dışta güvenliklerini sağlamalarının yanında, Anadolu gazalarında da aktif rol oynamışlardır ³¹. Özellikle Afşin, İnak, Boğa el-Kebir, Bilgeçür, Vâsıf el-Türki, Yarıman gibi Türk komutanlar Anadolu'ya yapılan akınlarda ³² başarılı olmuşlardır. Abbasi halifeleri, Türk askerlerine gaza yaptıkları bölgelerin bir kısmını ikta olarak vermişler ve onlardan önemli bir kısmını bu bölgelere yerleştirmişlerdir ³³. Fakat X. yy'dan itibaren Bizans, Abbasi Devleti'nin iç işlerindeki karışıklıklardan faydalanarak kaybettiği bölgeleri tekrar ele geçirmeyi başarmıştır. Horasan ve Türkistan'dan gaza ve cihad için gelen Türkler'in sayısı da azalınca uçların çöküşü hızlanmıştır ³⁴. Uçların çöküşüyle birlikte Abbasiler bölgeden çekilirken, daha önce bu bölgelere yerleştirilen Türkler de büyük bir ihtimalle Abbasiler'le birlikte geri dönmüşlerdir. Çünkü bu dönemde Anadolu'ya gelen Türkler'in buralarda yerleşmiş olduklarını belirtecek kayıtlar pek azdır ³⁵.

Abbasiler döneminden itibaren sayıları hızla artan müslüman Türkler İslâm kuvvetleri içerisinde ilk defa

31. M.B. Aşan, *a.g.e.*, s. 28; H.D. Yıldız, *a.g.e.*, s. 134-136.

32. Bu konuda geniş bilgi için bkz., H.D. Yıldız, s. 133 vd.; O. Ünal, *a.g.e.*, s. 31.

33. Z.V. Togan, *a.g.e.*, s. 177.

34. Ernest Honigmann, *Bizans devleti'nin Doğu Sınırı* (Çev. Fikret Işıltan), İstanbul, 1970, s. 92; M.B. Aşan, *a.g.e.*, s. 28.

35. Z.V. Togan, *a.g.e.*, s. 178.

Anadolu'ya gelerek askeri alanda büyük başarılar elde etmişlerdir. Üç asır devam eden bu akınlar Anadolu'nun müstahkem mevkilerinin tahrip edilmesine, bölgedeki Bizans nüfusunun azalmasına, iktisadi hayatın felce uğramasına sebep olmuştur ³⁶. Bu durum, daha sonraki yıllarda Anadolu'nun Türkler tarafından fethedilmesi bakımından önemli bir basamak teşkil eder.

Yine Mısır ve Suriye'de Türk hakimiyetinin başlaması, Abbasiler dönemine halife Mu'tasım devrine rastlar. Bu bölgedeki Türk hakimiyeti, bölgeye tayin edilen valilerle başlayıp kesintisiz olarak Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar devam etmiştir.

a. Bu bölgelere tayin edilen Türk valileri

Bölgeye tayin edilen ilk Türk vali Eşnas el-Türki'dir³⁷. Bundan sonra sırasıyla 849 - 850 yıllarında İtah el-Türki Şam ve Mısır valiliğine, el-Mütevekkil devrinde önce Büyük Boğa ardından el-Feth b. Hakan Dımaşk valiliğine getirildi. El-Feth b. Hakan'dan sonra Şam ve Mısır valiliğine Yezid b. Abdullah el-Türki atanmış ve valiliği 866 yılına kadar devam etmiştir. Yerine 866 yılında el-Feth'in kardeşi Muzahim b. Hakan, ardından Muzahim'in oğlu Ahmed Şam valisi olmuştur. Ahmed b. Muzahim'den sonra Nisan 868 tarihinde Urhuz b. Uluğ Tarhan, ardından Eylül 868'de Bayıkbay Şam ve Mısır valiliğine getirildiler. Bayıkbay yerine üvey oğlu Ahmed b. Tolun'u Mısır'a nâip tayin etti. Fakat, Ahmed b. Tolun'un Mısır'da bağımsızlığını ilan etmesi üzerine, halife e-Mu'temid 870 yılında Dımaşk ve çevresini Amacur el-Türki'ye ikta olarak verdi ³⁸.

Abbasi Devleti'nin en önemli şehirlerinden birisi olan Mısır'da Türk valilerinin bulunması, her şeyden önce,

³⁶. M.B. Aşan, a.g.e., s. 29.

³⁷. R. Şeşen, a.g.m., s. 142; H.D. yıldız, a.g.e., s. 169.

³⁸. Yılmaz Öztuna, İslâm Devletleri (Devletler ve Hanedanlar), C. 1, Ankara, 1989, s. 151; R. Şeşen, a.g.m., s. 142.

devamlı karışıklıklara sahne olan bu bölgenin sükûna kavuşmasını sağlamıştır. Ayrıca Muzâhim ile birlikte buraya Türk askerleri gelmeye başlamış ve Mısır Samerra'dan sonra Türkler'in ikinci üssü haline gelmiştir. Ahmed b. Tolun buradaki Türkler'e dayanarak bağımsızlığını halifeye kabul ettirmiştir ³⁹. Teb'asının geneli Arap ve diğer unsurlardan meydana gelen, fakat hükümdar, devlet ileri gelenleri ve ordunun çoğunluğu Türkler'den olan Tolunoğulları Devleti'nin Mısır'da kurulmasında elbette Türk valilerinin ve bu bölgeye gelen Türkler'in rolü büyük olmuştur.

b. Tolunoğulları

868 yılında Mısır'a naip tayin edildikten sonra bağımsızlığını ilan eden Tulun b. Ahmed 877 yılında halife el- Mutemid ile anlaştı. Halife Tarsus valiliğini Mısır hakimi Ahmed b. Tolun'a verdi ve Bizans'a karşı burayı korumakla görevlendirdi. 878 yılında Amacur ölünce yerine oğlu Dımaşk valisi oldu. Bunun üzerine Ahmed b. Tolun Şam'a sefer yapmaya karar verdi. Amacur'un oğluna bir mektup yazarak halifenin Şam'ı kendisine iktâ verdiğini bildirdi. Amacur'un oğlu ona itaati kabul etmesi üzerine Ahmed de onu Remle'ye tayin etti ve Dımaşk'a geldi. Amacur'un kumandanlarını da iktâlarını da bıraktı. Ardından Hıms, Haleb, Hama şehirlerine sahip oldu. Antakya'yı kuşatıp burayı da ele geçirdikten sonra Tarsus'a geçti.

Ahmed b. Tolun Mısır - Şam - Avâsım bölgelerinden başka el- Cezire bölgesine de hakimdi. Tulunoğulları Devleti'nin en parlak dönemini Ahmed zamanında yaşadı. Onun 884 yılında ölmesi üzerine ülkede iç karışıklıklar meydana geldi. Bu durumdan yararlanan Abbasiler, Suriye'deki Tulunoğulları kuvvetlerini mağlup ederek Halep, Şam Hamâ ve Humus'u tekrar ele geçirdiler. Bir süre sonra Ahmed'in oğlu Humaraveyh Suriye'ye yeniden hakim oldu. Fakat onun ölümünden sonra,

³⁹. H.D. Yıldız, a.g.e., s. 172-173; Erdoğan Merçil, *Müslüman - Türk Devletleri Tarihi*, T.T.K., Ankara, 1991.

çıkan iç karışıklıkları fırsat bilen Abbasiler 904 yılında yeniden bu bölgeye ve bir yıl sonra Mısır'ı da alarak bu devlete kesin olarak son verdiler ⁴⁰. Aslında Abbasiler, Tulunoğulları'nın Suriye'yi ele geçirmelerinden itibaren bu bölgedeki hakimiyetlerini siyasi manada, büyük ölçüde kaybetmişlerdir.

c. İhşidiler

Tulunoğulları Devleti'nin kaldırılmasından 30 yıl geçmeden tıpkı Ahmed b. Tolun gibi, Abbasiler'in Mısır'daki Türk asıllı valisi olan Muhammed b. Tugç, 934 yılında bağımsızlığını ilan ederek Filistin, Suriye, Mısır ve Hicaz'ı kendisine bağladı. Muhammed el-İhşid'den sonra gelen iki oğlu idareyi sadece ismen ellerinde bulundurdular. İhşidi hanedanının en son temsilcisi Ebu'l-Fevaris Ahmed 969 yılında ülkeyi Fatımiler'in başarılı kumandanı Cevher karşısında elinden çıkarmıştır ⁴¹. Türkler'in bölgedeki faaliyetleri Fatımiler döneminde de devam etmiştir.

⁴⁰. İbn'l Esir, *a.g.e.*, s. 263; Y. Öztuna, *a.g.e.*, s. 319-321; Philip R. Hitti, *Siyâsî ve Kültürel İslâm Tarihi* (Çev. Salih Tuğ), İstanbul, 1989, C. 2, s. 711-716; Carl Brockeimann, *İslam Ulusları ve Devletleri Tarihi* (Çev. Nezet Çağatay), T.T.K.Y., Ankara, 1992, s. 113-116; Şinasi Altundağ, "Tolunlular Mad-", *İ.A.*, C. 12/1, s. 431-435; Erdoğan Merçil, *Müslüman - Türk Devletleri Tarihi*, T.T.K.Y., Ankara, 1991, s. 4-9; R. Şeşen, *a.g.m.*, s. 142-143; K. Yaşar Koprıman, "Tulunoğulları", *D.G.B.İ.T.*, İstanbul, 1989, C. 6, s. 55-68.

⁴¹. C.H. Becker, "İhşidiler Mad-", *İ.A.*, C. 5/11, s. 945; E. Merçil, *a.g.e.*, s. 10-12; P.K. Hitti, *a.g.e.*, s. 716-718; Y. Öztuna, *a.g.e.*, s. 321-322; R. Şeşen, *a.g.m.*, s. 144-145; K.Y. Koprıman, *a.g.m.*, s. 194-221.

3. Fatımiler Döneminde Anadolu, Suriye ve Mısır'a Yerleşmiş Olan Türkler

969'da Mısır'ı istila ederek burada dini temele dayanan bir devlet kuran Fatımiler de sünni rakipleri ile propaganda ve ticaret yolu ile de rekabete giriştiklerinden, çok geçmeden zorla kabul ettirilen şiiliğe, ancak görünüşte boyun eğen halkın arasında nüfuz ve kudretlerini devam ettirebilmek endişesi ile Fatımiler de ordularından Türk askerlerinden faydalanmak zorunda kaldılar.

Fatımiler'den Ebu Mansur, Berberi ve Zenciler'den ayrı olarak, Türkler'den oluşan yeni bir hassa sınıfı meydana getirdi. Fatımi halifesi el- Mustansır'ın son zamanlarında hakimiyeti büsbütün ellerine alan Türk askeri grupları, Zenciler ve Berberiler'e karşı giriştikleri mücadele yüzünden kuvvetlerini kaybetmişlerse de halkın sünni taraflılığını ortaya koymalarına ve dolayısıyla bu mezhebe bağlı gruplar yanında, kendi ırkdaşlarının da Mısır'a gelmelerine zemin hazırlamışlardır ⁴².

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Türkler'in bölgede rol oynamaya başlamaları İslâm devrinde Emevi hükümdarı Abdülmelik zamanında başlamış, Abbasiler zamanında iki millet arasındaki yardımlaşma Türkler'in İran unsurunun yerini almasıyla kuvvetlenmiştir. Türkler'in bölgedeki askeri ve siyasi faaliyetleri Mu'tasım devrinden sonra aralıksız devam etmiştir. Selçuklular'ın gelişiyle bu süreç zirveye ulaşmıştır. Üstelik bahsedilen kumandanların ve askerlerin yalnız olmadıkları, yanlarında eşlerinin ve çocuklarının da bulunduğu dikkate alınırsa bölgedeki Türk nüfusunun az olmadığı ortaya çıkar.

⁴². Şahabettin Tekindağ, "Mısır ve Suriye'de Kurulmuş Türk Devletleri", *Türk Dünyası El Kitabı*, Ankara, 1976, s. 867-868.

C. SELÇUKLULAR DÖNEMİNDE BATIYA YAPILAN TÜRKMEN AKINLARI VE SONUÇLARI

Bütün Orta Asya kavimlerini yerlerinden oynatan büyük göç hareketleri sırasında, Sir Derya nehri ve Aral Gölü civarındaki eski yurtlarında göçebe ve yerleşik olarak eski hayatlarını sürdüren Oğuzlar, bu yurtlarını bırakarak Maverâünnehr'e doğru çekilmişlerdi. Eski yurtlarını terkeden bu Oğuz boyları arasındaki Selçuklular'ın mensup olduğu Kınık boyu da Cend bölgesine gelmişti. Yenikent'te bulunan Oğuz Yabgusu'nun nüfuzunun bu bölgede hissedilemeyecek kadar az olması ve yine İslâmiyet'in bu bölgede hızla yayılması ⁴³. Cend şehrini Oğuzlar için çok müsait bir yer konumuna getirdi.

Müslüman olan Oğuzlar yavaş yavaş Türkmen adını almağa başlamış ve bu isim, İslâm ülkelerine geçen Oğuzlara verilen bir ad olmuştur ⁴⁴ Müslümanlığı kabul etmiş Oğuzlar (Türkmenler) ile gayr-i müslim Oğuzlar (Uzlar) arasındaki savaşlar Türkmenler'in Harizm batısındaki bölgelere kadar yayılmasına sebep olmuştur. Oğuz Yabgusu müslüman Oğuzlar'dan vergi almak düşüncesi ile memurlarını Cend bölgesine göndermiş; bu arada Oğuzlar'dan Kınık boyuna mensup Türkmenler'in başındaki Selçuk, "Müslümanlar kâfirlere haraç vermez" düşüncesi ile bu memurları kovarak, Oğuz Yabgusu'na karşı cihada başlamıştır. Bu sebeple Selçuk Bey'in idaresindeki Türkmenler bu bölgede kolaylıkla yerleşmişler ve Oğuz yabgusu'nun buradaki hakimiyetine son vermişlerdir ⁴⁵. Bundan sonra Türkmenler ile gayr-i müslim Oğuzlar arasındaki mücadeleler dini bir boyut kazanmaya başlamıştır.

⁴³. Mehmet Altay Köymen, Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi, C. 1, Kuruluş Devri, T.T.K.Y., Ankara, 1989, s. 24; Osman Turan, Selçuklular Tarihi ve Türk - İslam Medeniyeti, 2. Basım, İstanbul, 1969, s. 42; O. Ünal, a.g.e., s. 71.

⁴⁴. O. Turan, a.g.e., s. 43.

⁴⁵. O. Ünal, a.g.e., s. 72.

Cend'de müstakil göçebe bir beylik kuran ve gazâları ile şöhreti yayılan Selçuk, Karahanlılar ve Sâmânîler arasındaki savaşlarda yardımcı aranan bir kuvvet haline gelmişti ⁴⁶. Karluklar ile Oğuzlar arasındaki mücadele Karluklular'ın İslâmiyeti kabulü ile Karahanlı, Oğuzlar'ın da aynı şekilde İslâmiyeti kabulü ile Türkmen adını almalarından sonra da devam etti. Yenikent'teki Oğuz yabgularının, Ali Han zamanında, İslâmiyeti kabulleri Selçuklular'ın gaza gayelerini ve İslâmiyetten aldıkları güce son verdi. Böylece, Karahanlılar ve Yabgu Oğuzları arasında sıkışarak, dayanaklarını ve gelişme imkanlarını kaybeden Selçuklular Cend bölgesini Yabgu Oğuzları'na bırakarak Mâverâünnehr'e göçmeğe mecbur kaldılar.

Cend'den Mâverâünnehr'e göçen Selçuklular, kışın Nur Buhârâ'da, yazın da Semerkand yakınlarında göçebe olarak otuz yıldan fazla yaşadılar. Selçuk'un ve oğullarından Mikail'in ölmesinden sonra Türkmenler'in başbuğ'u, Selçuk'un en büyük oğlu Arslan (İsmail) olmuş, yabgu ünvanını alarak, Arslan yabgu ünvanıyla anılmaya başlamıştı ⁴⁷. Selçuk'un oğullarının "yabgu" ünvanı taşımaları Selçuklular'ın Oğuzlar'ı temsil edecek kadar büyüdüklerini veya en azından kendilerini öyle gördüklerini göstermektedir ⁴⁸.

Eski Türk hakimiyeti anlayışı gereğince, bütün hanedan üyeleri siyasi iktidara ortak olmaları sebebi ile, Selçuklular idaresindeki Türkmen birliği gevşemiş ve birliğe bağlı Türkmenler, Selçuklular ya da Selçukiya, (Tuğrul ve Çağrı Bey topluluğu), Yabgulular ya da Yavgıyân (Arslan yabgu mensupları) ve Yınallılar ya da Yınaliyân gruplarına ayrılmışlardı. Selçuk'un torunlarından Tuğrul ve Çağrı Beyler, kuvvetlerinin azlığına rağmen, amcaları Arslan Yabgu'ya başkaldırarak maceralarla dolu bir bağımsızlık ve devlet kurma mücadelesine atıldılar. Tuğrul ve Çağrı Beylere

⁴⁶. O. Turan, *a.g.e.*, s. 44; Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi, Kuruluş Devri, T.T.K.Y.*, Ankara, 1989, C. 1, s. 27.

⁴⁷. O. Ünal, *a.g.e.*, s. 73; O. Turan, *a.g.e.*, s. 45-49.

⁴⁸. T. Gündüz, *a.g.e.*, s. 20.

mensup Selçuklu Türkmenleri, bu mücadeleler sırasında hiç bir yerde uzun süre tutunamayarak devamlı yer değiştirdiler. Tuğrul ve Çağrı Beylerin Arslan Yabgu ile Karahanlı beylerinden Ali Tekin arasındaki ittifakın dışında kalmalarının sebebi de, amcaları Arslan Yabgu ile aralarındaki mücadeledir. Hatta Ali Tekin, Tuğrul ve Çağrı Beyler üzerine yürüyerek onları itaati altına almaya çalışmıştır. Böylece zaten Buğra Han'dan kaçan ve sonra da Ali Tekin'in hücumuna uğrayan Tuğrul ve Çağrı Beyler çok zor bir devreye girdiler. Bu endişeli ve zor durumda iki kardeş verdikleri karara göre Tuğrul Bey, geçilmesi güç çöllerde çekilirken, Çağrı Bey de 3000 kişilik bir akıncı kuvveti ile Rum ülkesi (Anadolu)'ne doğru bir keşif seferine çıktı ⁴⁹. Anadolu'ya yapılan bu ilk Selçuklu akınının sebebi, Mâverâünnehr'de henüz müstakil olarak yaşama imkanına kavuşmamış olan Selçuklu Türkmenleri'ne ileride yerleşmek üzere uygun yerler aramak ve rastlanan güçlükleri mümkün olduğu kadar ortadan kaldırmaktı.

1018 yılında düzenlenen keşif seferinde ⁵⁰ Çağrı Bey, Azerbaycan ve Doğu Anadolu'ya kadar giderek bol ganimetle geri dönmüştür. Döndükten sonra Tuğrul Bey'e, keşfetmiş olduğu Horasan ve Arminiyye (Anadolu)'de kendilerine karşı koyabilecek bir gücün olmadığını söyleyerek, bu bölgelere gitmeyi önermiştir ⁵¹.

Diğer yandan, Türkiye Selçuklu hanedanının atası olan Arslan Yabgu Karahanlılar'daki taht mücadelesinde Ali Tekin'i desteklemişti. Gazneli Mahmut hem Ali Tekin'e olan desteğini kaldırmak, hem de kendisi için tehlikeli olmasını önlemek amacıyla onu hile ile tutuklattı.

⁴⁹. O. Ünal, a.g.e., s. 74; O. Turan, a.g.e., s. 52; daha geniş bilgi için bkz., M.A. Köymen, a.g.e., s. 96-104.

⁵⁰. Bu sefer hakkında geniş bilgi için bkz., M.A. Köymen, a.g.e., s. 104, vd.

⁵¹. Gregory Ebu'l Farac, *Abu'l Farac Tarihi* (Çev. Ömer Rıza Doğrul), Ankara, 1987, C. 1, s. 293; O. Ünal, a.g.e., s. 76; T. Gündüz, a.g.e., s. 21.

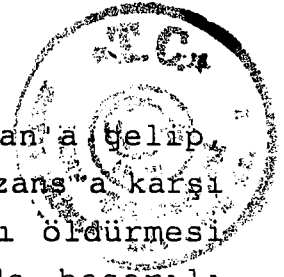
Arslan Yabgu'nun tutuklanarak Kalincar kalesine hapsedilmesinden ⁵² sonra, onun çevresindeki Türkmenler'den bir grup Gazneli Mahmud tarafından Horasan'a sevk edilerek Nesâ, Abiverd ve Ferave bölgesine yerleştirildi. Bu sıralarda onların başında Göktaş, Yağmur, Kızıl ve Boğa adlı beyler bulunuyordu. Daha sonraları diğer Türkmenler'den ayırmak için, Irak Türkmenleri diye adlandırılan bu grup yerleşik halk ve idareciler ile anlaşmazlığa düşünce, Gazneliler onları buradan çıkardılar. Onlar da Azerbaycan tarafına çekildiler.

Türkmenler'in Orta Horasan'dan çekilmesi ile meydana gelen boşluğu Tuğrul ve Çağrı beyler doldurmak istediler ⁵³. Bunun için de Gazneli Sultan'ı Mesud'dan yerleşme talep ettiler. Fakat Sultan Mesud daha önce bölgeye yerleşen Türkmenler'den çekilen sıkıntıyı gözönüne alarak izin talebini reddedince, onlar da zorla Orta Horasan'a girdiler. Bu olay Türkmenler'in Gazneliler Devleti için gerçekten ciddi bir tehlike haline geldiğini gösteriyor ki, Sultan Mesud da bunu fark ederek, Selçuklular'a karşı büyük bir savaşa karar verdi. Dandanakan denilen yerde 1040 yılında yapılan savaşı Tuğrul ve Çağrı beylerin idaresindeki Türkmenler kazandı. Sultan Mesud'un ağır yenilgisi Horasan'ı yeni sahiplerine bırakırken, yeni bir devletin de ortaya çıkmasına yol açtı. Tuğrul ve Çağrı beyler bu zaferlerini fetihnâmeler ile komşularına duyurdular. Tuğrul Bey "Melikü'l - Mülûk" ilan edildi. İslâm dünyasıyla temaslarından sonra "Sultan" ünvanı da kullanıldı ⁵⁴. Böylece Oğuz Yabgu Devleti'nden ayrılan küçük Türkmen grubu yaklaşık yüz yıl süren zorlu bir mücadelenin sonunda Selçuklu Devleti'ni kurmuş oldu.

52. M.A. Köymen, a.g.e., s. 78-87.

53. Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler* (Çev. Yıldız Moran), İstanbul, 1984, s. 39.

54. İbnü'l Esir, *El Kâmil, Fi't Tarih Tercümesi, İslam Tarihi* (Çev. Abdulkerim Özeydin), Cilt IX, İstanbul, 1987, s. 361 vd.; Bu konuda geniş bilgi için bkz., M.A. Köymen, a.g.e., s. 197-351.

Selçuklu Devleti kurulmadan önce Azerbaycan'a gelip, buranın hakimi Vehsudan ile işbirliği yaparak Bizans'a karşı akınlar yapan Türkmenler 30 kadar başbuğlarını öldürmesi sebebiyle, Vehsudan ile savaşa girdilerse de başarılı olamadılar. Bu yüzden Azerbaycan'dan ayrılmak zorunda kalan bu Türkmenler, Urmiye'ye giderek, oradaki soydaşları ile birlikte Hakkâri yörelerine akınlar yaptılar. Bununla beraber bu Türkmenler Azerbaycan'a gitmekte olan diğer bazı kalabalık Türkmen kitleleriyle birleşip güney - batı yönüne hareket ettiler. Çok kalabalık bir hale gelen Türkmenler'in bir bölümü Anasioğlu ve Boğa adlı beylerin kumandasında Diyarbakır, Silvan, Erzen ve Mardin arasındaki yörelerde harekâta bulunarak buraları kontrolleri altına aldılar. Diğer bir bölümü ise Cizre yörelerine akınlar düzenlediler. Cizre valisi Mervanlı Süleyman, bu yörelerde konaklayan Türkmenler'in beyi Oğuzoğlu Mansur'a kışı bu bölgede geçirmelerini, ilkbaharda da diğer Türkmenler'le birlikte Suriye'ye gitmelerini teklif etti. Bu teklifin kabulü için düzenlenen şölen sırasında Süleyman, Mansur Bey'i tutuklatıp hapsettirdi. Bunun üzerine Mansur'un buyruğu altındaki Türkmenler, oraya buraya dağıldı. Önemli bir kısmı da Musul'a hareket etti.

Özellikle İslâm memleketlerine yöneltilen bu Türkmen hareketleri sebebiyle, başta Abbani halifesi olmak üzere, Irak Büveyhoğulları, Musul emiri ve Diyarbakır emiri, Sultan Tuğrul'a bu akınların durdurulması konusunda şikâyette bulundular. Bu sırada Musul emiri Karvaş, burada bulunan Türkmenler'e saldırarak ağır bir yenilgiye uğrattı. Bunun üzerine bu bölgedeki Türkmenler Diyarbakır bölgesine çekilmek zorunda kaldılar. Durumu haber alan Tuğrul, Türkmenler'e İslâm memleketlerine akınlar yapmamalarını, Azerbaycan'a dönüp bu ülkede yaylak ve kışlak kurduktan sonra Selçuklu emir ve komutanlarıyla birlikte Bizans'a karşı gazalara girişmelerini bildirdi. Türkmenler Azerbaycan'a giderken yolları üstündeki Vangözü çevresini de yağmaladıktan sonra Azerbaycan'a döndüler. Anasioğlu ve Boğa beyler daha sonra, fakat bu kez sultan adına bu bölgeye gelerek başta Diyarbakır olmak üzere diğer il ve ilçelere

kuvvetlerini yerleştirdiler ⁵⁵. Görüldüğü gibi, İslam memleketlerine kısmen de Bizans'a karşı yapılan Türkmen hareketleri, devletin fetih planlarına uygun olarak yapılmamış ve dolayısıyla da devletin kontrol ve denetiminden uzak kalmıştır.

Daha sonra istila ve fetih hareketlerini bizzat yönetmeye başlayan Sultan Tuğrul emrindeki beylerden İbrahim Yinal'ı Hemedan ve İsfahan il ve yörelerinin, Kutalmış ve Resultekin'i Hazar Denizi bölgesinin, amcası Musa Yabgu'nun oğlu Hasan ile Çağrı Bey'in oğlu Yakuti'yi de Azerbaycan'ın fethiyle görevlendirdi ⁵⁶. Bu beyler görevlerinde büyük başarılar gösterdiler. İbrahim Yinal Bey, üç dört yıl içerisinde Dicle sahillerine kadar fetihlerini ilerletti. Kutalmış Bey de Geylan ve Tarım bölgesini itaat altına aldı⁵⁷. Ayrıca 1045 yılı sonlarında Liparit komutasındaki Bizans ordusunu ağır bir yenilgiye uğrattı ⁵⁸.

Bu dönemdeki akınlar sırasında Tuğrul Bey'in amcasının oğlu Hasan şehit oldu. Bunun üzerine Sultan Tuğrul, Hasan Bey'in intikamını almak üzere, İbrahim Yinal Bey ve Kutalmış Bey'e ordularını birleştirmelerini, bir arada Rum gazası yaparak Anadolu topraklarını sistemli bir şekilde taramalarını emretti. Bu emir üzerine Kutalmış ve İbrahim Yinal Beyler 1048'de Anadolu'ya ilk büyük Selçuklu seferini yaparak, Liparit komutasındaki Bizans ordusunu Pasinler

55. Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi, Selçuklular Dönemi*, T.T.K.Y., Ankara, 1993 (Genişletilmiş 2. baskı), s. 45; Ali Sevim, Yazar Yücel, *Türkiye Tarihi I (Fetihten Osmanlılar'a Kadar)*, T.T.K.Y., Ankara, 1990, s. 31-33.

56. A. Sevim, *Anadolu'nun Fethi*, s. 49; A. Sevim, Y. Yücel, a.g.e., s. 33.

57. A. Sevim, *Anadolu'nun Fethi*, s. 50; Mükremin Halil Yınanç, *Türkiye Tarihi, Selçuklular Dönemi I, Anadolunun Fethi*, İ.Ü. Fen Edeb. Fak. Yay., İstanbul, 1944, s. 48.

58. O. Turan, *Selçuklu Tarihi ve Türk İslam Med.*, s. 80-81; Yılmaz Öztuna, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Büyük Türkiye Tarihi, Türkiyenin Siyasi, Medenî, Kültür, Teşkilat ve San'at Tarihi*, C. 1 (2. Basım), İstanbul, 1977, s. 411.

Ovası'nda bozguna uğratarak General Liparit'i de esir etmişlerdi ⁵⁹. Bu savaş Selçuklu Devleti ile Bizans İmparatorluğu arasındaki ilk ciddi savaştır. Bu savaşın asıl önemi ilk defa olarak Bizans ordusuna karşı büyük çapta bir zaferin kazanılmış olmasındadır.

İlk Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey zamanında, Anadolu'da ırmak vadileri boyunca düzenli bir şekilde sürdürülen Selçuklu askeri hareketleri, Kızılırmak'a kadar uzatıldı. Bu hareketler, tam anlamıyla bir fetih niteliği taşımayıp, daha sonraki yıllarda yapılacak olan fetih ve yerleşme hareketlerine uygun bir zemin hazırlaması bakımından önemlidir. Bu akın ve istilalar sonucunda, batıda Sivas'a kadar olan Bizans kale ve müstahkem mevkiileri, büyük çoğunlukla tahrip edilmiş, böylece, bu bölgelerdeki Bizans savunma gücüne ağır darbeler indirilmiştir. Aslında Selçuklu Sultanı Tuğrul, özellikle İbrahim Yinal ve Kutalmış isyanlarıyla gerek devlet içerisinde ortaya çıkan huzursuzluklar, gerekse Bağdat Abbasi halifeliğini ciddi şekilde sarsan olaylar sebebiyle, Anadolu'nun fethiyle bizzat ilgilenmemiş, ancak görevlendirdiği Selçuklu şehzade ve emirlerinin gerçekleştirdikleri askeri hareketler, genellikle bir akın ve istila faaliyetlerinden ibaret kalmıştır ⁶⁰. Fakat ilerideki fetih ve yerleşme siyasetine zemin hazırlamıştır.

Tuğrul Bey'den sonra Selçuklu Sultanı olan Alp Arslan, emrindeki beylerle 1064 yılında Anadolu seferine çıktı. Başarılı bir savaştan sonra Ani şehri fethedildi. Bu fetihden sonra Sultan Alp Arslan İran'da ve doğuda iki sene kadar bir takım iç karışıklıkları yatıştırmak için uğraşırken diğer taraftan Türkmen beyleri fetih ve gazalara devam ettiler. Daha sonra Güneydoğu Anadolu'nun fethine Salar-ı Horasan memur edildi. Bu komutan, emrindeki Türkmenler ile birlikte, 1066 yılına kadar Urfa bölgesindeki faaliyetlerine devam etti.

⁵⁹. Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi*, s. 51.

⁶⁰. Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi*, s. 58; M.H.Yınanç, *a.g.e.*, s. 56-57.

Bu dönemde özellikle Afşin Bey'in Anadolu'daki geniş akın hareketleri Bizans İmparatorluğu'nu telaşlandırdı. İmparatorun düşüncesi, Türkler'in Doğu Anadolu'daki hareket merkezleri olan Ahlat'ı ve kaybettikleri diğer kaleleri geri almak ve Türkler'i Bizans sınırları dışarısına çıkarmaktı ⁶¹. Bu sırada Sultan Alp Arslan da 1070 yılı Temmuz'unda Anadolu'ya girerek Ahlat'a gelmişti. Sultan daha sonra Malazgirt ve Erciş kalelerini fethetti. Güneye doğru ilerleyen Alp Arslan Amid şehrine geldi ve bir müddet burada kaldı. 1070 yılı sonlarına doğru Urfa kalesini muhasara ederek Haleb'e doğru yöneldi. Fakat bu sırada Bizans İmparatoru Romanos Diogenes'in gönderdiği elçiler vasıtasıyla Ahlat, Erciş ve Menbiç şehirlerini Bizans'a geri vermelerini, vermedikleri takdirde Bizans'ın büyük bir orduyla hareket edeceği haberini aldı. Bunun üzerine yeniden Ahlat'a döndü.

Bizans İmparatoru'nun gönderdiği öncü kuvvetler Selçuklu öncü kuvvetleri tarafından bozguna uğratıldılar. Sultan Alp Arslan'ın barış girişimleri de sonuç vermeyince, 26 Ağustos 1071'de tarihin seyrini değiştiren Malazgirt Savaşı ⁶² da başlamış oldu.

Selçuklu fetihleriyle birlikte batıya doğru akan Türkmen göçüne Malazgirt Zaferi yeni bir boyut kazandırdı. Bu zaferden sonra Alp Arslan ile mağlup Bizans İmparatoru Romanos Diogenes arasında yapılan barış, Diogenes'in ölümü üzerine bozulunca, Alp Arslan Anadolu'nun fethini emretti. Türkmenler; Kutalmış oğulları, Süleyman, Mahsur, Alp İlek, Devlet gibi kumandanların idaresinde daha önce ulaşamamış oldukları yerlere kadar ilerlediler. İmparator Mihael akıncı Türkmenler'e karşı koyamadığı gibi Anadolu'daki Rum ahalisi eşyaları ile birlikte Balkanlara nekletti ⁶³. Böylece Anadolu'da boşalan yerler Türkmenler tarafından hızla

⁶¹. M.H. Yınanç, a.g.e., s. 60-67; O. Ünal, a.g.e., 98-105.

⁶². Daha geniş bilgi için bkz., Selçuklu Tarihi ile ilgili tüm kaynaklar.

⁶³. O. Turan, İslamiyet ve Türkler, s. 75-76; T. Gündüz, a.g.e., s. 23-24.

dolduruldu. Kıyı şeritleri dışındaki bütün Anadolu kısa bir sürede Türkmenler'in eline geçti. Geniş yaylalara ve verimli topraklara sahip olan Anadolu, konar - göçer Türkmenler'in yanısıra, Orta Asya'nın yerleşik Türk ahalisi tarafından da dolduruldu.

Büyük Türkmen göçünden bir müddet sonra başlayan Haçlı Seferleri ⁶⁴ Türkmenleri, kısa bir süre de olsa sadece Batı Anadolu'dan çıkarabildi. Orta ve Doğu Anadolu'da Türk nüfusu artmaya devam ettiği gibi, Haçlılar'a karşı direnişin üssü durumuna geldi. Diğer yandan bu topraklarda Anadolu Selçukluları, Artukoğulları, Danişmendliler, Ahlatşahlar, Mengücekler, Saltuklular gibi ilk Türkmen beylikleri de fetihlerle beraber ortaya çıktı. Büyük Selçuklular'a akrabalıkları ve iyi idarecileri sayesinde diğerlerinden daha güçlü duruma gelen Anadolu Selçukluları Haçlı Seferleri'ni göğüslediği gibi, Anadolu'nun kesin Türk ülkesi olmasını sağlayan Miryokefalan Savaşı ile de Bizans'ın Anadolu'daki direncini tamamiyle ortadan kaldırdı.

⁶⁴. Haçlı seferleri için bkz. Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi* (Çev. Fikret Işıltan), Ankara, 1987.

BİRİNCİ BÖLÜM

SELÇUKLULAR ZAMANINDA HALEP BÖLGESİNDE TÜRKMENLER

A. SURİYE BÖLGESİNE YAPILAN AKINLAR VE İLK TÜRKMEN İSKÂNİ

1. Bu Bölgeye Yapılan Türkmen Akınlarının Sebepleri

Kuzey Suriye bölgesi, fiziki özellikleri itibariyle Anadolu'nun tabii bir parçasıdır. Anadolu'nun tabii fiziki kuşağı, yeryüzü şekillerinin özellikleri ve iklimi bu bölgeyi de kuşatmaktadır. Bu özellikler ancak Suriye Çölü'nden itibaren kaybolmaktadır. Farklı bir yüzey şekli ve iklim bakımından farklı bir kuşak başladığından, belki Suriye Çölü'nden itibaren olan kısımları Anadolu'dan ayırmak mümkündür.

Stratejik öneme sahip olan şehirler, kaleler, geçitler, ile verimli ovalar, her türlü zirai ve sınai ihtiyaçların kaynağı olan bir bölge olması Kuzey Suriye'yi ⁶⁵ Türkmenler için cazip hale getirmiştir. Ayrıca coğrafi - fiziki özelliği bölgeye tabii bir koruma sağlamaktadır. Zira Toros ve Amanos Dağları kuzeyden pek nadir geçit vermektedir. Suriye Çölü ise bu bölgeden gelebilecek tehlikeler için doğal bir set konumundadır. Bu özelliği dolayısıyla, bölgeye hakim olan güçler, kısa sürede güneye yayılmışlardır.

Kuzey Suriye'nin en önemli mevkisi şüphesiz Halep'tir. Hititler, M.Ö. 1295'de Halep'i aldıktan sonra Şam yakınlarına ⁶⁶, Roma İmparatorluğu da ancak Halep'ialdıktan sonra Doğu Akdeniz ve Mısır'a inebilmişlerdir. Bu devletler Halep'i almaları sayesinde bu bölgedeki hakimiyetlerini kurabilmişlerdir. Roma'nın halefi Bizans İmparatorluğu da aynı şekilde Halep sayesinde güney vilayetleri, hakimiyet

⁶⁵. H. Lammens, "Suriye" Mad., İ.A., İstanbul, 1950, C. 1.

⁶⁶. Firuzan Kınal, "Hitit Devletleri İçin Suriye'nin Önemi", Atatürk Konferansları IV (1970), T.T.K.Y., Ankara, 1971. Bu makalenin birçok sayfası konu hakkında zengin bilgi vermektedir.

altında tutabilmiştir ⁶⁷. Selçuklular'ın bölgeye fetihleri döneminde de aynı hususlar geçerlidir.

Neden Türk akınları başka bir bölgeye değil de Halep bölgesine yapılmıştır? Türkler'i bu bölgeye çeken güç ve imkanlar neydi? Bu soruların cevaplarını yukarıda bahsini ettiğimiz coğrafi ve stratejik önemi ile bahsettiği imkanlarda aramazı gerekmektedir. Bu yüzden Halep bölgesi sadece Türkler için değil, tarih boyunca bütün kavimler için cazibe merkezi olmuştur.

2. Halep'e İlk Türkmen Girişi Ve Hanoğlu Harun

23 Mayıs 1040'da Selçuklular'ın Dandanakan Zaferi'nden sonra Türkmenler, dalgalar halinde yurt edinmek üzere Ön Asya'ya göçerken, birçok Türkmen boy ve oymakları 1063 yılından itibaren Suriye'ye gelerek kendi hayat şartlarına uyabilecek bölgeleri vatan edinmişlerdir ⁶⁸.

Kuzey Suriye'ye ilk Türk girişi Karahanlılar'ın batı kolu hükümdarı I. Tamgaç Han'ın oğlu olması tahmin edilen Hanoğlu Harun tarafından gerçekleştirilmiştir ⁶⁹. Bizans İmparatoru Constantin Doukas, babasının yanından kaçan Harun'u birliği ile birlikte hizmete almış, bir komplo şüphesi sonucu sınırdışı etmiş; daha sonra Diyarbakır sınırında, Türkler'e karşı savaşmak üzere yeniden görevlendirmiştir.

Hanoğlu Harun Bizans İmparatorluğu hizmetindeyken, yeğeni Mahmud'a karşı savaş halinde olan Mirdasi emiri Atiyye tarafından çağrılmıştı. Harun usulsüz bir şekilde Bizanslılar'ın hizmetinden ayrıldı ve 1063 - 1064 yılında Atiyye'ye yardıma gitti. Fakat memleketlerine Türkmenlerin yerleşmesini istemeyen Halepliler'in saldırılarına

⁶⁷. J. Savvağet, "Haleb" Mad. İ.A., İstanbul, 1950, C. 5, s. 117-118.

⁶⁸. Mustafa Kafalı, "Suriye Türkleri I", *Töre Dergisi*, S. 21, 1973, s. 32.

⁶⁹. Ali Sevim, Suriye - Filistin Selçuklu Devleti Tarihi, T.T.K.Y., Ankara, 1989, s. 18.

uğradığından, canını Fırat nehrinin ötesine geçerek kurtarmak zorunda kaldı ⁷⁰. Araplar ve Urfa'daki Bizanslar tarafından sıkıştırılmış olan kuvvetlerinin bir kısmını kaybetti. Sonunda ücretli olarak Mahmut'un hizmetine girdi. Mahmut onun sayesinde 1065 yılında Halep'i aldı ve Ma'arratü'n-Numân bölgesini, Hanoğlu Harun'u mükafatlandırmak için ona ikta olarak verdi ⁷¹. Böylece Mirdasiler, Harun sayesinde Fatımiller'e ve Bizanslılar'a karşı daha kuvvetli hale geldiler.

Bizans İmparatorluğu tahtına geçen Romanos Diogenes, Anadolu'daki Selçuklu akınlarını durdurmak ve Kuzey Suriye'de Bizans'ın toprak kaybını önlemek amacıyla, 1068 yılında çeşitli milletlerden oluşturduğu orduyla serfe çıktı. İmparator Kayseri ve Maraş bölgelerinde bazı askeri harekâtlarda bulunduktan sonra Kuzey Suriye'ye gelerek Menbic ve Artah şehirlerini ele geçirdi. Bizans birliklerinin Halep ve yörelerine saldırımları üzerine Harun ve Emir Mahmut, Türkmen ve Arap kuvvetleriyle harekete geçerek, onları yenilgiye uğrattılar. Zaferin kazanılmasında Harun ve Türkmenler büyük rol oynadılar.

Bir süre sonra Mahmut, Harun ve Türkmenlerine karşı tutumunu değiştirip, onlara karşı cephe almaya başladı. Bunun üzerine kendisini ve kuvvetlerini güvencede görmeyen Harun, isyan halinde bulunan Sur şehri Fatımî valisi Aynüddeve'nin yanına giderek onunla işbirliğine başladı. Fakat daha sonra Akka Fatımî valisi Bedrülcemali Harun'u kendi tarafına çekmeyi başardı. Aynüddeve de, gizlice gönderdiği iki Türkmen vasıtasıyla Harun'u öldürttü. Onun ölümünden sonra kendisine bağlı olan Türkmenler 1070 - 71 yılında Bedrülcemali'nin hizmetine girdiler ⁷². Böylece Kuzey Suriye bölgesinde ilk Türkmen yerleşmeleri başlamış oldu.

⁷⁰. Claude Cahen, "Türkler'in Anadolu'ya İlk Giriş" (Çev. Yaşar Yücel - Bahaeddin Yediyıldız), *Belleten*, C. 1, S. 201, 1988, s. 1393.

⁷¹. Claude Cahen, a.g.m., 1394.

⁷². A. Sevim, *Suriye-Filistin Selçuklu Devleti Tarihi*, s. 21-23.

3. Emir Afşin Ve Emir Sunduk'un Bölgedeki Faaliyetleri

Türkmenler'in Anadolu'ya akınları sürdüğü sırada, Anadolu'nun fethi için görevlendirilen Emir Gümüştekin'i bir kavga sırasında öldüren Emir Afşin, Sultan Alp Arslan'ın gazabından korktuğu için emrindeki Türkmenlerle batıya yöneldi. 1067 yılında Kayseri'yi zaptetti. Fakat burada kalamadığından ve kendinde doğuya dönme cesareti bulamadığından Kilikya bölgesine indi. Amanos Dağları'nı aşarak Hanoğlu Harun ile birleşti ⁷³. Anadolu'nun fethi sırasında ele geçirdiği çok sayıdaki ganimeti, büyük bir ticaret merkezi olan Halep pazarlarında sattı. Bir süre sonra Halep'ten ayrılan Afşin, 1068'de stratejik bakımdan büyük öneme sahip Halep ve Antakya bölgelerine akınlarda bulundu. Sultan Alp Arslan, Afşin'i kazandığı başarılı hareketler sonucu affedince, Afşin 1068 Nisanında Kuzey Suriye'den ayrılarak doğuya hareket etti ⁷⁴.

Sultan Alp Arslan kumandanlarından Emir Sunduk (Sandak) da Afşin gibi, gaza yapmakta olduğu Anadolu'dan ayrılarak, emrindeki kalabalık bir Türkmen kuvvetiyle 1069 yılı sonlarında Kuzey Suriye'ye gelmiş ve Haleb'e bağlı yörelerde yağma akınlarında bulunmuştur. Kışı bu bölgede geçiren Sunduk, Mirdasioğulları emiri Mahmud'dan vergi ve değerli hediyeler aldıktan sonra kuvvetleriyle birlikte 1070 yılı ortalarında, Anadolu'da yeniden harekate devam etmek üzere, Kuzey Suriye'den ayrılmıştır ⁷⁵. Böylece Sunduk, Kuzey Suriye'nin ileride Selçuklu hakimiyetine geçmesinde etkili olacak olan bu askeri hareketini başarıyla tamamlamıştır.

73. C. Cahen, a.g.m., 1393.

74. A. Sevim - Y. Yücel, a.g.e., s. 54; A. Sevim, *Suriye-Filistin Selçuklu Devleti Tarihi*, s. 23-24; C. Cahen, a.g.m., 1393.

75. A. Sevim, *Suriye-Filistin Selçuklu Devleti Tarihi*, s. 24.

4. Sultan Alp Arslan Döneminde Kuzey Suriye Bölgesi

a. Sultan Alp Arslan'ın Kuzey Suriye Seferi

Selçuklu Sultanı Alp Arslan Bizans sınırında emniyeti sağlamak ve asi Ali b. Hamdan'ın kendisini davet ettiği Mısır'ı ele geçirmek için büyük bir sefer düzenledi. Bizanslılar'ın elinde bulunan Erciş ve Malazgirt'i almakla işe başlayan Sultan, daha sonra Urfa'yı kuşattı. Fakat şehrin direnişi karşısında fazla ısrar etmeyerek doğrudan Halep'e gitti ⁷⁶.

XI. yy'ın ikinci yarısından itibaren özellikle Anadolu, Suriye ve Filistin'e yayılıp yerleşmekte ve buralarda birer devlet kurmakta olan Selçuklu Türkleri'ne karşı, bu ülkelere hakim olan Bizans ve Mısır Fatımî Devletleri hiçbir engelleyici önlem alamadılar. Bütün İslâm aleminde ve özellikle Ortadoğu ülkelerinde Selçuklu hakimiyeti tam anlamıyla yerleşmiş duruma geldi. Dolayısıyla bu ülkelerde Bizans ve Fatımî hareketleri adeta silinip kaybolmaya yüz tuttu. Bu durumu iyi değerlendiren Fatımi tabiyetindeki Halep Mirdasoğulları Emiri Mahmut, Fatımiler'den ayrılıp Büyük Selçuklu Devleti'ne tabi olmanın kendi yöresel hükümlerliği için son derece gerekli olduğunu anladı. Temmuz 1070'de kuruluşundan beri Mısır Fatımîler'ine tabi olan Halep Mirdasoğulları Emirliği de Büyük Selçuklu Devleti'ne tabi oldu ⁷⁷. Bağdat Abbasi Halifeliği ve Selçuklu Sultanlığı adına hutbe okutmaya başlandı.

Büyük Selçuklu Devleti'ne bağlandığı halde bir türlü Sultan Alp Arslan'la görüşmeyi kabul etmeyen Mahmut, Sultanı kandırınca, Sultan kenti kuşatmak üzere 1071 Nisan başlarında Halep önlerine gelip karargah kurdu. Halep iki ay kuşatıldı; bu yüzden şehirde yiyecek sıkıntısı başgösterdi. Kuşatma sırasında Halep burçlarının en sağlamı olan Ganım burcu Selçuklu askerleri tarafından delindi ve kent buradan yapılacak bir saldırıyla çok kolay alınabilecekle duruma

⁷⁶. C. Cahen, a.g.m., 1396.

⁷⁷. A. Sevim, *Suriye-Filistin Selçuklu Devleti Tarihi*, s. 27-28.

geldiği halde, savunmasız kalıp Bizans'ın eline düşmemesi için bu uç şehri fethetmek fikrinden vazgeçildi. Şehrin düşmek üzere bulunması ve dolayısıyla Halep bölgesindeki hakimiyetinin sona ereceğini düşünen Mahmut ne olursa olsun, Sultana başvurma yolunu seçti. Sultan kendisini affettiği gibi, bir ferman ile Halep ve yörelerinin yönetimini yine kendisine verdi. Bizans İmparatorluğu'nun Doğu Anadolu'daki askeri hareketini haber alan ve bu sebeple daha fazla kalmak istemeyen sultan, adı belirlenemeyen bir oğlunun kumandası altında asker bırakarak ⁷⁸ Malazgirt yönüne hareket etti.

b. Sultan Alparslan Devrinde Yıva Boyunun Kuzey Suriye Bölgesine İnmesi

Sultan Alp Arslan devrinde, Bizans'a karşı yapılan akınlarını idare eden ve genellikle hanedan üyelerinden olan kumandanlar arasında Erbasgan isimli biri de bulunuyordu. Erbasgan önce Tuğrul Bey tarafından Besasiri'ye karşı yapılan harekate katılmış ve Tuğrul Bey'in halefi meselesinde ortaya çıkan itilafda Erdem adlı diğer bir emirle birlikte Alp Arslan'a katılmışlardı. Fakat Erbasgan Malazgirt Savaşı'ndan bir yıl önce bilinmeyen bir sebepten dolayı, Sultan Alp Arslan ile bozuşmuş ve emrindeki Yıvalar ile birlikte Bizans topraklarına girerek Kızılırmak kenarına kadar gelmişti.

Erbasgan burada karşısına çıkan Bizans kumandanı Manuel'i bozguna uğratarak, onu ve diğer bazı kumandanları esir almıştır. Fakat, Alp Arslan'ın emriyle kendisinin Emir Afşin tarafından takip edilmekte olduğunu öğrenince, esirleri serbest bırakmış; bunlar sayesinde İstanbul'a gelerek Romanos Diogenes'in hizmetine girmiştir. İmparator 1071'de Alp Arslan'ın üzerine yürüdüğünde Erbasgan'ı da yanına almış, fakat savaşın başlayacağı sırada geri göndermiştir.

⁷⁸. A. Sevim, Suriye-Filistin Selçuklu Devleti Tarihi, s. 31-33.

Ertesi yıl Bizans hizmetinde daha fazla kalmak istemeyen Yıvalar'ın bir kısmı Erbasgan'dan ayrılarak Suriye'ye inmişlerdir ⁷⁹. Suriye'ye inen Yıvalar burada diğer Türkmenlerle birleşerek Anadolu'nun fethinin tamamlanmasına yardım etmişlerdir.

5. Suriye Bölgesine Yapılan İlk Türkmen Akınlarının Sonuçları

Hanoğlu Harun ile başlayan, Afşin ve Sunduk ile devam eden Kuzey Suriye'ye Türk giriş hareketleri geçici olup bir fetih niteliği taşımamasının yanında, 1070 - 71 yıllarında ilk defa bütün Suriye'ye büyük bir Türkmen kitlesinin gelişiyle karşılaşılıyor ki, bu kalabalık içinde insanın kendisini bulması son derece güçtür ⁸⁰. Suriye'deki ilk Türkmen yerleşmesinin Halep ve Lazkiye şehirleri ile bunların kuzeyindeki bölgede olduğu anlaşılıyor. Daha sonra Türkmen iskanı Akdeniz sahili tarafında Lazkiye'den güneyde Trablusşam'a doğru ve iç kısımda da Âsî Irmağı vadisi boyunca Hama, Humus ve Şam istikametinde gelişmiştir ⁸¹.

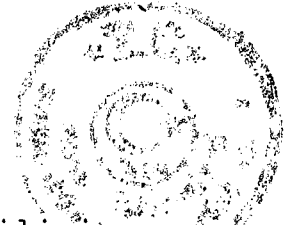
Bu bölgeye gelen Türkmenler'in bir kısmı Anadolu'dan buraya inerken, diğer bir kısmı ise doğrudan doğruya, doğudan gelmişlerdi. Sultan Alp Arslan ve diğer Selçuklu emirlerinin askeri hareketleri sırasında, bölgede bulunan Türkmenler'in bir bölümü de oldukları yerlerde kalmışlardı. Bunlar bölgede bir Türkmen beyliğinin oluşmasına ⁸² ve daha sonra Osmanlı Devleti'nde Halep Türkmenleri adı altında büyük bir teşekkülün ortaya çıkmasına zemin hazırlamışlardır.

79. Faruk Sümer, "Yıva Oğuz Boyuna Dair", *Türkiyat Mecmuası*, C. IX, 1951, s. 152-153; M.H. Yinanç, a.g.e., s. 82.

80. C. Cahen, a.g.m., 1395.

81. Mustafa Kafalı, "Suriye Türkleri I", *Töre Dergisi*, S. 21, 1973, s. 32.

82. C. Cahen, a.g.m., 1396.

6. Emir Atsız'ın Bölgedeki Faaliyetleri

Suriye'nin Türkler tarafından ele geçirilişi, aynen Anadolu'nun ele geçirilişi gibi başlamıştır. Bu iş, ya mahalli iktidarlar tarafından hizmete alınmış birlikler ya da büyük ölçüde bağımsız Türkmenler'in akınları yoluyla gerçekleşmiştir ⁸³. Sultan Alp Arslan zamanında Bizans topraklarına yapılan akınlarda bulunan ve bu arada Malazgirt Savaşı'na katılan Atsız, bu savaştan sonra emrindeki Yıvalar ile diğer bazı Türkmen ümerasını da yanına alarak Suriye'nin fethine girişmiştir ⁸⁴.

Karlu'nun ölümünden sonra Filistin'deki Türkmen Beyliği'nin ⁸⁵ başına geçen Atsız, Büyük Selçuklu Devleti'nce Suriye, Mısır ve Atlas Okyanusu'na kadar bütün Kuzey Afrika'nın fethinin planlanmış olması; kalabalık Türkmen kitlelerinin verimsiz Filistin topraklarında yaşama güçlüğünden doğan ekonomik zorunluluklar; siyasi, sosyal ve ekonomik çöküntü nedeniyle Mısır - Fatımi Devleti'nin Suriye ve Filistin'deki hakimiyetlerinin yok denecek kadar zayıflamış olması; daha önceleri Karlu Bey'le birlikte gerçekleştirdikleri askeri hareketlerde, üstünlüğün Fatımiler'de değil, kendilerinde bulunduğu ortaya çıkması ⁸⁶ gibi sebeplerle küçük Türkmen Beyliği'nin sınırlarını genişleterek, bölgenin ilk kez Selçuklular tarafından fethini sağladı.

Emir Atsız'ın 1075-1076 yıllarında Suriye ve Filistin'de giriştiği fetih hareketleri sırasında Kuzey Suriye'ye Anadolu'dan Ahmetşah adlı bir Türkmen beyinin yönetiminde bin kadar atlıdan oluşan yeni bir Türkmen kitlesi gelmiştir. Bu sıralardaki Halep Mirdasi Emiri Nasr ile işbirliği konusunda anlaşan Ahmetşah, Halep dışındaki Hâzırı Süleymanî semtine yerleşmişti. Ahmetşah'ın kendisiyle işbirliğini ve özellikle askeri bakımdan yardımını sağlayan

⁸³. C. Cahen, *a.g.m.*, 1430.

⁸⁴. F. Sümer, "Yıva Oğuz Boyuna Dair", s. 155.

⁸⁵. A. Sevim, *Suriye-Filistin Selçuklu Devleti Tarihi*, s. 24-27.

⁸⁶. A. Sevim, *Suriye-Filistin Selçuklu Devleti Tarihi*, s. 34.

Nasr gerek Halep için tehlikeli olan Bizanslılarla gerekse Halep Mirdasi tahtını ele geçirmeye çalışan Kılaboğulları kabilesinin öteki taht iddiacılarına karşı daha kuvvetli bir duruma gelmiş oldu.

Daha önceki Halep Mirdasoğulları emirleri de, gerek taht iddiasında bulunan rakip emirlere, gerekse zaman zaman kendilerini tehdit eden Bizans ve Mısır Fatımileri gibi güçlü düşmanlara karşı, varlıklarını korumak amacıyla, yardımlarına başvurarak işbirliği yaptıkları Türkmenler'den geniş ölçüde faydalanmaktaydılar. Bununla birlikte Mirdasi emirleri, bu Türkmenler'in, kendilerine karşı herhangi bir harekate girişme ihtimalinden devamlı olarak çekindikleri ve kuşku duydukları için, siyasi ve askeri bakımdan sıkışık durumlardan kurtulur kurtulmaz, onları çeşitli yollarla bertaraf etmeye kalkışmışlardır ⁸⁷. Daha sonra aynı şekilde Emir Nasr da Ahmetşah ve Türkmenlerini bertaraf etme girişiminde bulundu.

Bu arada Şam bölgesinde güç kazanan Atsız kesin olarak Mısır'la hesaplaşmayı tasarlamış ve İldeniz'i Bedrülcemali'ye karşı göndermiştir. Bedrülcemali bir ordu toplamayı, Arapları ve Şöglü'nün arkadaşları olan Türkmenleri ondan ayırmayı, İldeniz'i ve Atsız'ın kardeşi Memun'u öldürerek Atsız'ı yenmeyi başarmış ve onu 1077'de kaçırmaya mecbur etmiştir. Bu durum karşısında Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah kardeşi Tutuş'u Suriye'ye göndermiştir ⁸⁸. Atsız ilk önce Tutuş'un Suriye'ye gönderilişini bir güvensizlik işareti sayarak karşı çıkmışsa da, sonunda başka çaresi olmadığından onun yardımını kabul etmiştir.

7. Melik Tutuş'un Bölgedeki Faaliyetleri

Melikşah, herşeyden önce İran'daki durumunu sağlamlaştırmakla meşgul olduğundan ve Nizâmü'l-Mülk'ün tesiri ile Suriye'de gözükmemiştir. Bununla birlikte Atsız'a

87. A. Sevim, *Suriye-Filistin Selçuklu Devleti Tarihi*, s. 45-46.

88. C. Cahen, *a.g.m.*, 1403.

göndermiş olduğu takviye kuvveti, onun bu bölgeye ilgisiz olmadığını ispatlamaktadır. İşte o andan itibaren, Suriye'de bağımsız bir iktidar kazanmalarını istemediği Türkmenler'e el atmak gayesiyle kardeşi Tutuş'u oraya yerleştirmeyi kararlaştırmıştı. Nizamü'l Mülk belki de Atsız'ın isyan edeceği korkusuyla bu kararı kabul etmiştir. Kilâbiler'in daveti, Atsız'ın Mısır'da yenilmesi bu kararda etkili oldu⁸⁹.

Bu arada sultanlık davasıyla ortaya atılan Kutalmış oğlu Süleyman'ın büyük Türkmen kitlelerine dayanarak Anadolu'da bir devlet kurmaya girişmesi Melikşah'ı endişelendirmiştir. Melikşah Kutalmış oğlu Süleyman'ın Anadolu'daki gücünü kırmak için, bu bölgede bulunan emir ve beylerin Suriye'ye giderek Tutuş'a katılmalarını emretmiştir. Bunun üzerine emir ve beylerin bir kısmı Süleyman'ın maiyetine girerek onun müttefiki olurken Afşin, Sunduk, Dilmaçoğlu Mehmet, Trankoğlu ve Tutioğlu, idareleri altındaki Türkmen bey ve oymaklarıyla birlikte Suriye'ye gitmiş⁹⁰ ve Tutuş'un maiyetine girmişlerdir.

Tutuş 1078 - 79 ilkbaharında Halep şehrinin kuzey ve güney bölgelerini işgal etti. Şehri kuşattığı sırada Atsız'ın davetine uyarak, Atsız'ın kendisine teslim ettiği Şam'a gitti. Tutuş, kısa bir süre sonra Atsız'ı tutuklattı ve öldürdü⁹¹. 1079 yılında Halep'i ele geçiren Ukayloğullarından Müslim⁹² bundan sonra bütün Suriye'ye hakim olabilmek için faaliyetlere başladı. Müslim'in bu hareketinin amacı, Halep'in çeşitli yörelerindeki bir takım kale ve toprakları ellerinde tutan Türkmenler'i bertaraf etmek ve böylece Kuzey Suriye'deki Türk unsurunu ortadan kaldırmaktı. Müslim'in baskı ve tehditleri altında bulunan bir kısım emirler, ona karşı Suriye ve Filistin Selçuklu meliki olan Tutuş'tan yardım istediler. Bundan sonra Suriye'ye hakim olabilmek için Tutuş ile Müslim arasında

89. C. Cahen, *a.g.m.*, 1404.

90. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, 1993, s. 56-57; M.H. Yinanç, *a.g.e.*, s. 106.

91. C. Cahen, *a.g.m.*, 1404.

92. M. Sobernherm, "Müslim mad.", *İ.A.*, C. 8, s. 822.

mücadeleler başladı. Bu mücadelelere bir süre sonra Anadolu'da bağımsız Selçuklu Devleti'ni kuran Kutalmış oğlu Süleymanşah da katıldı.

1085'de Antakya'yı ele geçiren Süleymanşah, Müslim'in hakimiyet bölgelerini de tehdit etmeye başladı. Antakya'yı kuşatmak üzere harekete geçen Müslim'le Süleymanşah arasında Kurzahil'de yapılan savaşı Süleymanşah kazandı⁹³. Bu zafer Müslim'in emirliğine son vermiş ve dolayısıyla Suriye ve Filistin'de Selçuklu egemenliğinin yerleşmesine çok önemli bir katkıda bulunmuştur.

Müslim'in tamamen bertaraf edilmesi, bu kez ister istemez Tutuş - Süleymanşah siyasi rekabetinin başlamasına sebep olmuştur. Ancak bu rekabet, eskiden beri Süleymanşah ile araları açık bulunan ünlü Türkmen emiri Artuk Bey'in etkisiyle yapılan savaş sonucunda, Süleymanşah'ın ölümü ile ortadan kalkmış ve Tutuş, kısa bir süre sonra Haleb'e tek başına hükümlan olmuştur⁹⁴.

1086 yılında Sultan Melikşah, Kuzey Suriye seferine çıkarak, bu bölgeyi doğrudan Büyük Selçuklu Devleti yönetimine bağlamıştır. Melikşah'ın hükümlanlığının da ikinci yarısından itibaren Türk iskanının birinci dalgası büyük ölçüde son bulmuştur. İşin ilgi çekici yanı, bu iskanın daha o dönemlerde hemen hemen Mezopotamya'da ve Suriye'de Türk halkının günümüze kadar muhafaza edeceği sınırlara sahip olmasıdır. Bu durum özellikle, Yukarı Cezire'de son derece açıktır. Öyle görülüyor ki, Türkmenler her yere, Araplar dışında Ermeniler'in, Rumlar'ın ortasına yerleşebilmişlerdir⁹⁵. Çobanların rekabeti, sıcağa dayanma güçlüğü belki de bu yerleşmenin belli başlı sebeplerindendir.

Sultan Melikşah'ın ölümü üzerine Tutuş, Büyük Selçuklu Devleti tahtını ele geçirmek amacıyla saltanat mücadelesine başladı ve Rey Savaşı'nda yenilip hayatını kaybetti. Bundan

⁹³. A. Sevim, *Suriye-Filistin Selçuklu Devleti Tarihi*, s. 57-60.

⁹⁴. O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 74-76; A. Sevim, *a.g.e.*, s. 60-63.

⁹⁵. C. Cahen, *a.g.m.*, s. 1426.

sonra Suriye ve Filistin Selçuklu Devleti Tutuş'un oğulları Rıdvan ve Dukak tarafından, biri Halep'te diğeri Şam'da olmak üzere Büyük Selçuklu Sultanlığı'na bağlı iki küçük devlet halinde varlığını devam ettirmiştir ⁹⁶. Her iki Selçuklu devleti XI. yy'ın sonlarına doğru, büyük askeri güçlerle harekete geçerek Orta-Doğu'ya gelip Urfa, Antakya ve Kudüs'te birer devlet kuran Haçlılarla ⁹⁷ sürekli ve etkili mücadelelerde bulundular ve dolayısıyla Suriye ve Filistin'i onlara karşı savunmada büyük çaba gösterdiler. Fakat daha sonraki yıllarda her iki Selçuklu devleti, daha önceki tarih devirlerinde kurulup yıkılan birçok Türk devletleri gibi, çeşitli sebeplerle tarihe karıştılar ⁹⁸. Bununla birlikte bir süre sonra kuzeyde Halep bölgesinde Musul Atabeğleri, Şam bölgesinde ise Şam Atabeğleri ⁹⁹ Suriye ve Filistin'de Türk hakimiyetini devam ettirdiler.

8. Atabeyler Döneminde Yıvaların Halep Bölgesine Yerleştirilmeleri

Irak Selçuklu Sultanı Mahmut tarafından Musul ile ona bağlı Elcezire ve Kuzey Suriye bölgesine vali ve sultanın iki oğlunun atabeği olarak atanan İmameddin Zengi, Musul'un yönetimini yeniden organize ettikten sonra hiç vakit kaybetmeden kendisine tevdi edilmiş olan ülkelerin diğer şehirlerini de itaat altına almak işine girişti. 1128 yılında Halep ve çevresine hakim olunca ¹⁰⁰ bu bölgede atabeğler dönemi başlamış oldu.

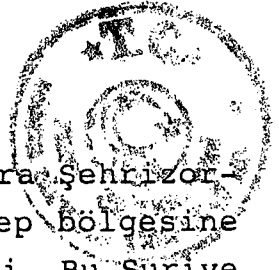
96. A. Sevim, a.g.e., s. 83.

97. Geniş bilgi için bkz., Işın Demirkent, Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118 - 1146), T.T.K.Y., Ankara, 1987; Steven Runciman, Haçlı Seferleri Tarihi, C. II (Çev. Fikret Işıltan), T.T.K.Y., Ankara, 1992.

98. A. Sevim, Suriye-Filistin Selçuklu Devleti Tarihi, s. 83 vd.

99. Geniş bilgi için bkz., Coşkun Alptekin, Dımaşk Atabegliği (Tog - Teğînîliler), İstanbul, 1985; M. Kafalı, a.g.m., s. 32.

100. I. Demirkent, a.g.e., s. 81 vd.

İmameddin Zengi, Halep emiri olduktan sonra Şehrizor-Erbil bölgesindeki Yıvalar'ın bir kısmını Halep bölgesine getirmiş ve onlara haçlı ucundan dirlik vermişti. Bu Suriye Yıvaları başlarında bulunan Yaruk'a nisbetle Yarukiyye (Yaruklu) adıyla anılmışlardır. Emir Bahaud-din Yaruk 1168 yılında ölmüş ve kendisine Bedrud-din Doldurum halef olmuştur. Bunun da 1214 - 15 yılında ölmesi üzerine oğlu Feth ud-din Tell-Bâşîr emiri olmuştur. 1218 yılında Tell-Bâşîr, Selçuklu Sultanı İzzettin Keykâvus'un ordusu tarafından zaptolunmuştur. Fakat Selçuklu ordusu öncü kuvvetinin yenilmesi üzerine geriye dönünce burası da Melik ul-Eşref tarafından geri alınmış, Yaruklular'a değil de, Halep hükümdarı Melik el-Aziz'in adamlarına verilmiştir ¹⁰¹. Bundan sonra Yaruklular siyasi önemlerini kaybetmişlerdir.

Bununla beraber Halep'in büyük Yarukiyye mahallesi yaruklu Türkmenleri tarafından kurulmuş ve iskân edilmiştir. Bu mahalle Türk beylerine ait cami, medrese, hastane ve zaviye olarak pek çok hayır eseri vardır. Sadece Türkmen adını taşıyan onbeş mescit vardır. Bunlar; İzzeddin yarûki, Yusuf b. Sunkur Yarûkî, Şuayb Yarûki, Ahmed Türkmani, Süleyman Yarûkî, Şeyh Ali Türkmani ve Halil Yarûkî, Türkmen pazarı (Sûk ul-Türkmân)nda da Barak, Kınık, Avşar, Yağı-basan ve Hacı Ahmed Yarûkî adlarındadır. Halep'teki ilk medrese Artuk oğlu Süleyman tarafından inşa edilen Züccâciye Medresesi'dir. Yine Yarûklu Türkmenlerinden İzzeddin Avşar, Avşariye Medresesi'ni yaptırmıştır ¹⁰².

101. Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri, Bey Teşkilatı, Destanları*, İstanbul, 1992, s. 117; M. Kafalı, a.g.m., s. 32; Faruk Sümer, "Çukur - ova Tarihine Dair Araştırmalar (Fetihten XVI. Yüzyılın İkinci Yarısına Kadar)", *A.Ü.D.T.C.F. Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 1, Ankara, 1963, s. 7.

102. O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 510.

B. KUZEY SURİYE BÖLGESİNE İKİNCİ BÜYÜK TÜRKMEN GÖÇÜ VE İSKÂNI

Kuzey Suriye'de özellikle Halep ve yöresinde yaşayan Türkmen boy ve oymaklarından oluşan büyük topluluğun bu bölgeye gelip yerleşmesini iki dönem halinde incelemek mümkündür. Hanoğlu Harun'un Kuzey Suriye'ye girişinden Melikşah'ın saltanatının ikinci yarısına kadarki dönem, Türk iskânının birinci dalgasını, XIII. yy'da Moğol İstilâsı nedeniyle Türkistan, Horasan ve Anadolu'dan göç ederek Türkler'in Kuzey Suriye bölgesine yerleşmeleri de Türk iskânının ikinci dalgasını oluşturur.

Şimdiye kadar, çeşitli başlıklar altında Türk iskânının birinci dalgasını anlatmaya çalıştık. Şimdi de ikinci Türkmen dalgasını inceleyelim.

1. 1243 Köseadağ Bozgunu ve Moğol İstilâsı

840 yılında, merkezi Orhun bölgesinde olan Uygur Devleti'nin yıkılması, Türk âlemi için bir felaket olmuştur. Uygur Devleti'ni yıkan Kırgızlar, Moğol kavimlerinin saldırılarına karşı duramayarak, bu eski Türk yurdunun ebediyen elden çıkmasına sebep oldular. Bu olay sonucunda batıya kaymış olan Türk âlemi, XII. yy'da öyle zayıf bir durumda bulunuyordu ki, Çin'den kovulmuş olan Hıtaylar Türkistan'a gelip oranın siyasi hakimiyetini ellerine geçirmeyi başardılar. Bu durum, Türk âleminin kavmi çehresinde görünür değişiklikler yapmadı. Buna karşılık Cengiz Han idaresindeki Moğolllar'ın batıdaki fetihleri Türk âleminin kavmi yapısını kökünden yıktı. Uygur, Karluk, Kıpçak ve diğer Türk kavimleri parçalanıp, Moğol uluslarının kalabalık alt tabakasını (Kara Kamuğ, Karacu, Unağan Boğul) oluşturdu¹⁰³. Böylece Türkistan'da dengeler değişti ve siyasi istikrar bozuldu.

103. Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğolllar", Selçuklu Araştırmaları Dergisi, C. 1, 1969, T.T.K. Basım, Ankara, 1970, s. 144.

1227 yılında Cengiz Han'ın halefi olarak kağan seçilen Ögedey ¹⁰⁴, Curmağun Noyan'ı otuz - kırk bin kişilik bir ordunun başında Harizmşah Celaleddin Mengü Berti'nin üzerine gönderdi ¹⁰⁵. Curmağun, Moğolistan, Türkistan, Doğu ve Orta İran'ı geçip, Azerbaycan'a geldi. Askeri güç yönünden zayıf ve manevi olarak çökmüş bulunan Türk hükümdarı kendisinden beklenen dayanma ve direnmeyi gösteremedi. Bunun üzerine Harizmşah Celâleddin'in ülkesi Moğol İmparatorluğu'na katılmış olduğu gibi, Celâleddin'e tabi olan küçük devletler de Mugan ve Erran bölgesine yerleştiler. Moğolların gelişi üzerine, adları geçen her iki bölgede, Selçuklu devrinden beri yaşamakta olan Türkmenler Anadolu'ya göç etmek zorunda kaldılar ¹⁰⁶.

Bu sırada Mısır, Suriye, Doğu ve Güney Doğu Anadolu'daki bazı yörelerin hakimleri olan Eyyubiler, birbirleri ile sonu gelmez bir mücadele içinde bulunuyorlardı. Bunlar da hassa ordularını Türkler'den meydana getirmişlerdi ¹⁰⁷. Bu Türkler, daha sonra 1250 yılında Memlûk Devleti'ni kuracaklardır.

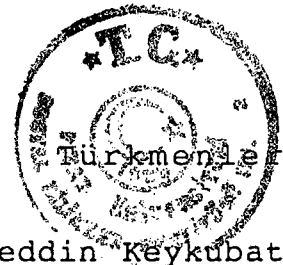
Anadolu Selçuklu Devleti'ne gelince, bu esnada Orta Doğu'nun en güçlü devleti durumundaydı. Bu devlet doğudan gelen Türmenler'e de ev sahipliği ediyordu. Yeni gelen bu Türkmenler devletin sınır bölgelerine gönderiliyorlardı. Böylece hem onların, devlet içinde, zayıf ve buhranlı zamanlarda karışıklık çıkarmaları önleniyor, hem de sınırlarda düşmana karşı önemli bir kuvvet bulunduruluyordu. Selçuklular'ın Eyyubiler'e karşı olan sınır bölgesindeki Türkmen nüfusu yeni gelenlerle çok yoğunlaşmıştı. 1240

104. Geniş bilgi için bkz., V.V. Barthold, Moğol İstilasına Kadar Türkistan (Hazırlayan, Hakkı Dursun Yıldız), T.T.K.Y., Ankara, 1990, s. 489.

105. F. Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 1.

106. F. Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 3.

107. Şahabetdin Tekindağ, a.g.m., s. 870-871; F. Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 4.

yılındaki Babailer isyanını da bu çıkaracaklardır¹⁰⁸.

Anadolu Selçuklu Devleti hükümdarı Alaeddin Keykubat zamanı, en güçlü dönemi olmasına rağmen sultan, ya Anadolu'ya yönelecek bir Moğol tehlikesini önleyecek cesareti ve dirayeti kendisinde göremediğinden ya da hafif bir tâbiyeti kabul ederek tehlikeyi uzaklaştırma düşüncesinden, Ögedey'in 1235'te yaptığı tâbiyet teklifini hemen kabul etti ¹⁰⁹. Bu tâbiyet her yıl kağana bir miktar armağan göndermekten ibaretti.

Moğol istilasını sebebi ili Anadolu'ya yeni gelmiş olan ve Anadolu'nun güneyine yerleştirilen Türkmenler, devletin kendilerine karşı tutumundan memnun kalmamışlardır. Devletin uyguladığı siyaset; Türkmenlere devletin sınırlarında yer vermektense ibaret olup, onlardan sadece devletin birtakım problemlerinin giderilmesinde faydalanılmasıydı. Bu bölgedeki Türkmenler için asıl talihsizlik otlak sıkıntısı çekmeleri, yoksul durumda olmaları ve en önemlisi Bizans sınırındaki Türkmenler gibi akınlar yapamamalarıydı. Bu duruma bir de sultanın, devlet adamlarının ve ondan sonra gelenlerin büyük bir kısmının israf içinde yaşamaları eklenince, bu bölgedeki Türmenler, Baba İshak'ın isyan ederek devlete karşı harekete geçme teklifini kabul ettiler ¹¹⁰. Bunun sonucunda tarihte "Babai isyanı" diye bilinen isyan başlamış oldu.

Anadolu sınırlarına yaklaşmış olan Moğol ordusu kumandanlığına 1241 yılında atanan Baycu Noyan, Babai isyanı dolayısıyla Selçuklular'ın zayıf düşmesini fırsat bilerek 1242 sonbaharında Erzurum üzerine yürüyerek burayı kuşattı ve çok geçmeden de Sinaneddin Yakut'un savunduğu şehir, Moğollar tarafından işgal ile tahrip edildi ¹¹¹. Böylece Moğollar, artık bütün Anadolu'yu istila hareketine başlamış bulunuyorlardı.

108. F. Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 4.

109. F. Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 6.

110. F. Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 8.

111. A. Sevim - Y. Yücel, a.g.e., s. 170-171.

Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev, bütün Eyyubî meliklerine elçiler ve değerli armağanlar göndererek, Moğollar'a karşı birlikte hareket edilmesini bildirdi. Hatta kendilerine Selçuklu topraklarında ikta vereceğini bildirdi ise de, sadece vasal Halep hükümdarı Melikünnasır Salâhaddin bu çağrıya olumlu cevap vererek, iki bin kişilik bir askeri birlik gönderdi. Sultan, Halep kuvvetleri ile ücretli Gürcü, Frank ve Kıpçak askerlerinden oluşan seksen bin kişilik büyük ordusunu Sivas'a ulaştırdı. Deneyimsiz ve herhangi bir savaşa katılmamış olan birtakım emir ve kumandanların heyecanlı ve ısrarlı istekleri üzerine, sultanın emri gereğince Selçuklu ordusu Sivas'tan hareketle Zara - Suşehri arasında, savunma bakımından uygun olan Köseadağ'da konakladı. Öte yandan içinde Gürcü ve Ermeniler'in de yer aldığı Baycu Noyan kumandasındaki Moğol ordusu da Akşehir yöresindeki ovaya gelmişti. Yine burada tecrübeli devlet adamlarının ve kumandanların "savunmada kalınması" önerisi reddedilerek 20 bin kişilik bir Selçuklu öncü kuvveti, Moğollar'a karşı saldırıya geçti. Moğollar, Selçuklu öncü kuvvetlerini imha ettiler. Bu durum, ovaya inmekte olan Selçuklu ordusunda büyük bir telaş ve panik yarattı. Bazı Selçuklu kumandanları ordu saflarını terkettiği gibi Gıyaseddin Keyhüsrev de Tokat ve Ankara üzerinden Antalya'ya kaçtı. Böylece başsız kalan Selçuklu ordusu 4 Temmuz 1243'de Moğollarla savaşmaksızın dağıldı ¹¹² ve dolayısıyla yenilgiye uğradı.

Bir taraftan Moğol işgal kuvvetlerinin Anadolu halkına yaptıkları haksızlıklar, diğer taraftan Moğollar'ın Anadolu'ya getirdikleri, büyük çoğunluğu İranlı olan yabancı memurların rüşvet alma ve yolsuzlukları, Anadolu'da sükûn ve asayiş bozmuş, şehirlerdeki içtimai ve iktisadi ahengi alt üst etmiş ve bu yüzden, başta bazı Türkmen boyları olmak üzere pekçok âlimler ve zenginler Suriye'ye ve Mısır'a göç etmişlerdir ¹¹³.

112. O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 432-437; A. Sevim - Y. Yücel, *a.g.e.*, s.171-172; F. Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s.9.

113. M. Kafalı, *a.g.m.*, s. 33; M.H. Yinanç, *a.g.e.*, s. 5-6, 169; F. Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 45.

2. Sultan Baybars'ın Moğolları Bertaraf Etmesi Ve Bu Dönemde Türkmenler

Kösedağ bozgunundan sonra, Moğollar Anadolu'ya hakim olunca, Anadolu Moğol ilhanları tarafından idare edilmeye başlandı. Selçuklu sultanları Anadolu'da Moğollar'ın genel valisi durumuna düştüler. Bu dönemde Selçuklular'ın Moğollar'a karşı durabilecek güçleri yoktu. Bölgede Moğollar'a karşı durabilecek en büyük güç Mısır Memlükleri'ydi. Selçuklu Sultanı İzzeddin Keykavus, Moğollar'a ve onların müttefiki olan Selçuklu emirlerine karşı mücadele edecek bir kuvvete sahip olmadığını anlayarak Mısır - Suriye Türk Memlükleri Sultanı Baybars'ın ittifakını ve yardımını istedi. Mısır ve Suriye'de hüküm süren Eyyubiler parçalanmış ve zayıflamış bir durumda iken onların ordularını teşkil eden Kıpçaklı Türkler idareyi ele almış ve Memluk Devleti'ni kurmuşlardı. Büyük bir asker olan Baybars Moğollar'ı 1260'da Ayn Câlût mevkiinde ağır bir yenilgiye uğratarak Mısır-Suriye Memlûk Devleti'nin sultanı olmuştur ¹¹⁴. Baybars'ın yanında yer alan Türkmenler bu savaşın kazanılmasında büyük rol oynamışlardır.

Sultan Baybars zamanında kırk bin çadırlık büyük bir Türkmen topluluğu Halep bölgesine gelip yerleşmiştir ¹¹⁵. Sultan Baybars, kendi reislerinin emir ve idaresi altında yaşayan Türkmen boy ve oymaklarını, küçük parçalara ayırarak ayrı ayrı sahalarda 1264 yılında iskân etti. Bütün geçitler, Osmanlı Devleti'nde Halep ve Şam Türkmenleri olarak adlandırılacak olan Türkmenler tarafından tutulduğu gibi sahiller de diğer Türkmen gruplarının (Lübnan'da Kesrivan Türkmenleri) kontrolüne geçti ¹¹⁶. Böylelikle XIII. yy'ın ikinci yarısında, özellikle Suriye'nin kuzeyi tam anlamıyla Türkmen yurdu haline gelmiştir. Bunlar, Türkmen - ili'nin

114. Kazım Yaşar Koprıman, "Mısır Memlûkleri", *D.G.B.İ.T.*, İstanbul, 1989, C. 6, s. 453-455; O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 496; Ş. Tekindağ, *a.g.m.*, s. 871.

115. M. Kafalı, *a.g.m.*, s. 33.

116. Ş. Tekindağ, *a.g.m.*, s. 872.

tarihi yapısına uygun şekilde Bozok ve Üçok teşkilatını da muhafaza etmekteydiler. Bozoklar Amik Ovası'ndan itibaren doğuya doğru Halep bölgesinde ve buradan da Asi Irmağı vadisi boyunca Şam bölgesine kadar yayılıyorlardı. Bozoklu Türkmenler içerisinde Bayat, Afşar, Beğdili ve Döğer boyuna mensup olan oymaklar yer almaktaydı. Üçoklar ise Amik Ovası'ndan güneye doğru Lazkiye ve Trablusşam istikametinde Ensariye Dağları'nın batısında yerleşmişlerdi. Bunların en bilinenleri Yüreğir, Yıva, Kınık, Bayındır, Salur ve Eymür boylarına bağlı oymaklardı ¹¹⁷.

1335 yılında İlhanlı hükümdarı Ebû Sara Bahhadır Han'ın ölümü üzerine, Moğollar arasında başlayan iktidar mücadeleleri sırasında, Anadolu kontrolsüz kalarak tam bir karışıklık içine düşmüştür. Bu durumdan faydalanmak isteyen Türkmenler, yaşadıkları Halep - Antep bölgesinden Maraş - Malatya bölgesine geçerek ¹¹⁸ Moğollar'a karşı faaliyete başlamışlardır.

Aynı yüzyıl içerisinde, Eretna Beyliği'nde yaşayan halk da Halep ve Antep bölgesine göçmüşlerdir. Eretna Bey'i Mehmet Bey'in Sivas'ta öldürülmesinden sonra yerine, küçük yaştaki oğlu Alaeddin Ali Bey tahta geçirilmiş, ancak devlet işleri ümeranın elinde kalmıştı. Beylik içerisinde adaletli bir yönetim uygulayan Eretna'nın aksine oğlu ve torununun zayıf kişilikleri sebebiyle, beylik tam bir kargaşa içine düşmüştü. Gerek Mehmet Bey ve gerekse oğlu Alaeddin Ali Bey devrinde merkezi otoritenin zayıflığı, Türkmenler'in ve Moğollar'ın ardı arkası kesilmeyen saldırıları halkı, katlanamayacakları sıkıntılar içine itmiştir. Bunun tabii sonucu Eretna Beyliği sınırlarında yaşayan halk, göçe mecbur olmuştu. 1365 yılından sonra halkın bir kısmı Halep bölgesine inerken, bir kısmı da Antep bölgesine yerleşerek ¹¹⁹

117. M. Kafalı, a.g.m., s. 33; F. Sümer, "Çukurova Tarihine Dair Araştırmalar", s. 8-9.

118. F. Sümer, "Çukurova Tarihine Dair Araştırmalar", s. 15; A. Sevim - Y. Yücel, a.g.e., s. 344.

119. A. Sevim - Y. Yücel, a.g.e., s. 355.

buraların bir Türk şehri kimliğine bürünmesini hazırlamışlardır.

1243 yılından sonra Anadolu'ya yerleşen Kafa Tatarlar'ı, 1402 yılında Ankara Savaşı'nı kazanan Timur, Anadolu'dan ayrılırken geri götürünce, Halep bölgesindeki Türkmenler buldukları yerlerde kaldıkları halde Güney Suriye'deki Türkmenler genellikle kuzeye ve İç Anadolu'ya tekrar dönmüşlerdir ¹²⁰.

1517'de Osmanlı hakimiyetine geçinceye kadar Halep bölgesi Türkmenleri, yarı göçebe hayatlarını ve yaşayışlarını devam ettirmişlerdir. Osmanlı hakimiyeti öncesi bu Türkmenler'in nüfusunu (hane, mücerred itibariyle), hayvan varlığını ve vergi miktarlarını tespit etmek mümkün olamamıştır. Bu husustaki ve teşkilatlanmaları bakımından ilk bilgileri Osmanlı Tahrir Defterlerinde bulabiliyoruz. O halde şimdi XVI. yy'da Halep Türkmenleri'nin boy, oymak, cemaat itibariyle taksimi, nüfusları ve hayvan varlıklarının tespiti için tahrir defterlerinin incelenmesine geçebiliriz.

İKİNCİ BÖLÜM

XVI. YÜZYILIN İLK YARISINDA OSMANLI DEVLETİ'NDE
SİYASİ BİR TEŞEKKÜL OLARAK HALEP TÜRKMENLERİ

A. HALEP TÜRKMENLERİ'NİN BU İSİMLE ANILMASININ
SEBEBİ

Osmanlı Devleti zamanında konar-göçer aşiretler; coğrafi saha olarak buldukları yerlere, siyasi bir hüviyete sahip olan beylerin devamı olmalarına, yerleşik olup olmamalarına, içtimaî bir takım olaylara, iktisadî faaliyetlere, bir işi yapmaya veya bir vergiyi vermeye mecbur olmalarına, boy beyi ailesi ile büyük ölçüde kethüdaların adlarına, büyük bir ihtimalle de cemaat ileri gelenlerinin adlarına dayandırılarak isimlendirilmişlerdir¹²¹. Selçuklular döneminden beri Halep ve yörelerinde bulunan, Osmanlı Devleti'nin bölgeye hakim olmasından sonra, siyasi bir teşekkül haline getirilen Türkmenler de buldukları coğrafi saha sebebiyle "Halep Türkmenleri" olarak adlandırılmışlardır.

Halep Türkmenleri'ne genel olarak "Şamlular"¹²² da denildiği gibi, Farsça tarih kaynaklarında "Etrak-ı Şam" veya "Türkmân-ı Şam"¹²³ diye isimlendirildiklerini görmekteyiz.

121. İlhan Şahin, "Osmanlı Devrinde Konar-Göçer Aşiretlerin İsim Almalarına Dair Bâzı Mülâhazalar", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi, S. 13 (Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu Hatıra Sayısı), (1983-1987), İstanbul, 1987, s. 196, 208; Abdülkadir İnan, "Gaziantep Vilayetinde Türkmenler", *Halk Bilgisi Haberleri*, Yıl: 9, Nisan 1940, İstanbul, S. 102, s. 137.

122. Faruk Sümer, Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Türkler'in Rolü, T.T.K.Y., Ankara, 1992, s. 47; F. Sümer, Oğuzlar, s. 153.

123. F. Sümer, Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Türkler'in Rolü, s. 172.

B. GENEL OLARAK AŞİRETLERİN OSMANLI DEVLETİ İÇERİSİNDEKİ DURUMLARI

Osmanlı toplumunu meydana getiren en önemli unsurlardan biri de hiç şüphesiz konar-göçer tabir edilen ve yarı göçebe hayat yaşayan aşiretlerdi ¹²⁴. Aşiretlere; nüfusuna, iktisadî durumuna veya sınırları içinde konup göçtüğü vilayetin idari yapısına göre sancak veya kaza statüsü veriliyordu ¹²⁵. Osmanlı Devleti, zaman zaman büyük aşiret ve oymakları bir nahiye itibariyle de idari taksimata dahil etmiştir. Bazen mücerred, müşahas olarak bir yerleşme birimi olmaksızın cemaatler topluluğunu bir idari birim olarak kabul etmiştir. Meselâ Harput'ta ¹²⁶ Ebu Tahir müşahas bir yerleşim yeri yokken, bu bölgenin aşiretlerini, Ebu Tahir nahiyesi olarak taksim etmiştir. Yine Diyarbakır bölgesinde, Türkmen taifesini Türkân nahiyesi, Kiki ¹²⁷ aşiretini de Kiki nahiyesi olarak taksim etmiştir. Aşiretlerin gelirleri ya doğrudan doğruya beylerbeyine ya da merkezdeki çoğunlukla Valide Sultan hassına tavsih ediliyordu.

Konumuz olan Halep Türkmenleri, 1520-1530 tarihlerinde Halep Livasına bağlı olup mali bakımdan padişah hassı içindelerken ¹²⁸, daha sonraki dönemlerde Halep'ten ayrılmış,

¹²⁴. Yusuf Halaçoğlu, XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi, T.T.K.Y., 2. Baskı, Ankara, 1991, s. 14.

¹²⁵. Cengiz Orhunlu, Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretleri İskân Teşebbüsü, İstanbul, 1963, s. 16; Orhan Kılıç, "1597 Tarihli Mufasal Yörük Defterine Göre Haleb Türkmenleri", T.D.A., Aralık 1996, S. 105, s. 61; T. Gündüz, a.g.e., s. 107.

¹²⁶. M. Ali Ünal, XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566), T.T.K.Y., Ankara, 1989, s. 35-36.

¹²⁷. İbrahim Yılmazçelik, XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır (1790-1840), T.T.K.Y., Ankara, 1995, s. 135 vd.

¹²⁸. İlhan Şahin, "XVI. Asırda Halep Türkmenleri", İstanbul Üniversitesi Tarih Enstitüsü Dergisi (Prof. Tayyib Gökbilgin Hatıra Sayısı), S. 12, İstanbul, 1982, s. 693.

doğrudan doğruya Valide Sultan Hassı haline getirilmişlerdir¹²⁹.

Osmanlı Devleti'nde belli bir konar-göçer teşekkülün içinde yer alan cemaat, nereye giderse gitsin statüsünü değiştiremiyordu. Bundan dolayı, çeşitli nedenlerden başka yerlere giden aşiret mensupları ya eski aşiretleri içine iade ediliyor veya geri döndürmek mümkün olmazsa, kendisi için tayin edilmiş olan vergiyi, bağlı olduğu kaza dahilinde ödemek zorunda bırakılıyordu¹³⁰. Böylece konar-göçer teşekküllerin dağılması önlenmeye çalışılıyordu.

Konar-göçer grupların kazai ihtiyaçlarını karşılamak üzere, bu gruplara müstakil kadılar tayin edilmiş ve kadılar tayin edildikleri oymaklar ile birlikte dolaşmışlar, belirli bir yerde oturmamışlardır¹³¹. "Valde Sultan'ın paşmaklığı olan Türkman-ı Haleb reayasına Türkmenlerin tecavüz ettiklerine dair" 5 Rebi'ülevvel 1005 (27 Ekim 1596)¹³² tarihli hükmün diğer beylerbeyilerin yanı sıra Türkman-ı Haleb kadısına hitaben yazılmış olması Haleb Türkmenleri'nin de müstakil bir kadısı olduğunu göstermektedir.

C. HALEP TÜRKMENLERİ'NİN XVI. YÜZYILDAKİ SOSYAL YAPISI

Konar-göçer teşekküllerin kuruluşları hakkında fikir verebilmek için şöyle bir sınıflandırma yapmak mümkündür:

1. Bir boydan ibaret olanlar; bunlar müstakil teşekkül halinde bulunurlar.

2. Bir boydan ayrılmış ve zamanla türeyerek sayıları artan oymaklar grubu; bunlar genellikle reislerin isimleri ile adlandırılırlar.

¹²⁹. O. Kılıç, a.g.m., s. 61.

¹³⁰. T. Gündüz, a.g.e., s. 107.

¹³¹. C. Orhunlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretleri İskân Teşebbüsü*, s. 20; İ. Şahin, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Konar-Göçer Aşiretlerin Hukukî Nizamları", s. 297; O. Kılıç, a.g.m., s. 62.

¹³². Ahmet Refik, *Anadolu'da Türk Aşiretleri (966-1200)*, İkinci Baskı, İstanbul, 1989, Vesika No: III, s. 58, 59.

3. Federasyon şekli gösterenler; ana teşekküllerinden ayrılmış olan çeşitli oymakların birleşmesinden meydana geldiği gibi, bir teşekkülden ayrılmış küçük grupların birleşmesinden de meydana gelebilirler.

Osmanlı Devleti'nde il veya ulus adı altında gruplandırılan konar-göçer aşiretler, sırasıyla boy veya taife, cemaat, oymak, mahalle, oba şeklinde bölümlere ayrılmıştır ¹³³. Her boyun başında, aşiretlerin ileri gelenleri tarafından bey kabul edilen ve merkezi otoriteninin onayı ile atanan bir boybeyi; boyun alt bölümü olan cemaatlerin başında ise, boybeyi tarafından tayin edilen kethüdalar bulunurdu ¹³⁴.

1. Boy ve Oymaklar

XVI. yy'da Halep Türkmenleri Beydili, Bayad, Köpeklü Avşarı, Gündüzlü Avşarı, İnallı, Beyliklü, Harbendelü, Peçenek ve Şah Meleklü, Oyratlu-Osmanlu-Kösecelü ve Tohtemürlü ¹³⁵ teşekküllerinden meydana gelmekteydi. XVI. yy'ın ilk yarısında Oyratlu-Osmanlu-Kösecelü ve Tohtemürlü isimlerinde büyük teşekküllere rastlanılmamakla beraber, bunlardan Oyratlu-Osmanlu-Kösecelü, Köpeklü Avşarı taifesinde, Tohtemürlü ise Bayad taifesi içinde cemaat olarak zikredilmişlerdir. İncelediğimiz Kanunî devrine ait 391 no'lu deftere göre ise Halep Türkmen taifeleri ve bu taifelere bağlı toplam cemaat sayıları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

¹³³. Y. Halaçoğlu, a.g.e., s. 16; O. Kılıç, a.g.m., s. 61.

¹³⁴. Y. Halaçoğlu, a.g.e., s. 21; T. Gündüz, a.g.e., s. 112-116; O. Kılıç, a.g.m., s. 61.

¹³⁵. İ. Şahin, "XVI. Asırda Halep Türkmenleri", s. 694; F. Sümer, Oğuzlar, s. 175; F. Sümer "Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü", s. 172.

Tablo II.1. Halep Türkmen Taifeleri ve Cemaat Sayıları

Taifenin Adı	Cemaat Sayısı
Beğdili	66
Bayad	52
Beğliklü	6
Harbendelü	19
İnallu	10
Gündüzlü Avşarı	6
Köpeklü Avşarı	51
Peçenek ve Şah Meleklü	5
Müstakil cemaatler	2
TOPLAM	217

Yukarıdaki tabloda da görüleceği gibi XVI. yy'ın ortalarında Halep Türkmen taifeleri içerisinde en fazla cemaate sahip olan Beğdili taifesidir. Bu taife 66 cemaat ile toplam cemaat sayısının % 30.4'ünü bünyesinde bulundurmaktadır. Beğdili taifesini sırasıyla % 23.9 ile Bayad ve % 23.5 ile de Köpeklü Avşarı taifeleri takip etmektedir. Toplam cemaat sayısının %8.7'sini Harbendelü, % 4.6'sını İnallı, % 3.2'sini Peçenek ve Şah Meleklü, % 2.7'sinin Beğliklü ve yine % 2.7'sini Gündüzlü Avşarı taifeleri oluşturmaktadır. Bu durumda toplam cemaatlerin % 77.8'ini Beğdili, Bayad ve Köpeklü Avşarı taifelerinin bünyelerinde bulundurduğunu geri kalan % 22.2'lik kısmın ise diğer beş taife teşekkülü arasında dağıldığını söyleyebiliriz. Şimdi bu teşekkülleri tek tek inceleyelim.

a. Beydili (Beğdili) Taifesi

Halep Türkmenleri arasında yaşayan Beğdili taifesi çeşitli oymaklara sahip büyük bir teşekküldür. Bu Beğdili teşekkülü Türkmen boy ve oymakları hakkında, Memlük devrine ait listelerde Taşhun (Taşgun) oğulları tarafından idare edilen siyasi bir cemaat olarak gösterilmiştir. Defterlerin

incelenmesinden anlaşılacağına göre Beğdili taifesi sayı bakımından dahil bulunduğu Halep Türkmenleri ilinin en büyük teşekkülüdür. Bu sebeple Halep Türkmenleri'ne ait defterlerde bu taife sürekli başa yazılmıştır ¹³⁶.

1520 tarihli defterde Yörükân-ı Beğdili Hassa-ı Hüdavendigâr adı altında kaydedilen Beğdili taifesi Cemâat-i Bekir Bey, Cemâat-i At-Güden ve Cemâat-i Abdi b. Yalvaç adlarını taşıyan üç cemâatten meydana geliyordu ¹³⁷. Bu cemâatlerin "Bey" ünvanı taşıyan şahısların ismiyle bilinmesi ve Beğdili taifesine mensup olarak başka hiçbir cemaatin isminin defterde yazılmaması sebebiyle, idareleri altındaki cemâatlere adlarını veren bu beylerin, Beğdili taifesinin boy-beyleri oldukları ve beybeyleri ailesini teşkil ettikleri anlaşılmaktadır ¹³⁸.

1525-1530 tarihinde 43, 1536 tarihinde 39 adet cemaati bulunan Beğdili taifesinin ¹³⁹. 1552 yılında ¹⁴⁰ cemaat sayısı 66 olup isimleri şunlardır:

1. Cemaat-i Taşbaş (طاشباش)
2. Cemaat-i Bozkoyunlu (بو زکونلو)
3. Cemaat-i Selahdinlü (سله دینلو)
4. Cemaat-i Begmeşlü (بگمشلو)
5. Cemaat-i Begmeşlü diğer (بگمشلو دیگر)

¹³⁶. Faruk Sümer, "Bozoklu Oğuz Boyuna Dair", D.T.C.F.D., XI (Ankara, 1953), s. 79, 80.

¹³⁷. Başbakanlık Arşivi, Tapu Tahrir Defteri, No : 93, s. 691.

¹³⁸. İ. Şahin, "XVI. Asırda Halep Türkmenleri", s. 695.

¹³⁹. İ. Şahin, "XVI. Asırda Halep Türkmenleri", s. 695-696; bu cemaatlerin isimleri için bkz., F. Sümer, "Bozoklu Oğuz Boyuna Dair", s. 95-97.

¹⁴⁰. İncelediğimiz B.A. T.T.D., No : 391'de tarih bulunmamasına rağmen, İlhan Şahin, "XVI. Asırda Halep Türkmenleri" adlı makalesinde kullandığı defterlerin tanıtımını yaparken 454 no'lu B.A. T.T.D.'nin 1552 yılına ait olduğunu ve Başbakanlık Arşivi'nde 391 numarada kayıtlı icmalinin olduğunu belirtiyor. 391 no'lu defter, 454 no'lu defterin icmalı olmasından dolayı 391 no'lu defter için, 1552 yılını kullanacağız.

6. Cemaat-i Haçı Güzel (حاج کوزل)
7. Cemaat-i Kuzucaklu (قوز جقلو)
8. Cemaat-i Karacıklu el mâruf Başıbüyük (جقلو المروف باشه بویک)
9. Cemaat-i Süllü (سوللو)
10. Cemaat-i Şeyhlü-yi İnbeklü (سجلو دا سبکلو)
11. Cemaat-i Otamışlu (روننا صللو)
12. Cemaat-i Mihmad Hacılı (مهملد حاجیلو)
13. Cemaat-i Dimleklü (دیمکللو)
14. Cemaat-i Kıyas (قیاس)
15. Cemaat-i Sipahiyan (سپا بیاه)
16. Cemaat-i Alagözülü (ال کوزلو)
17. Cemaat-i Ulaşlu (اروغه تسلو)
18. Cemaat-i Arablar (عربار)
19. Cemaat-i Bozlu (بوزلو)
20. Cemaat-i Şeyhler (شکار)
21. Cemaat-i Bozgeyiklü (بوز گیکلو)
22. Cemaat-i Kotanlu (قوتانلو)
23. Cemaat-i Budaklar (بوداکلار)
24. Cemaat-i Bozlu müteferrik (بوزلو مسرور)
25. Cemaat-i Çakırlu müteferrik (حاقرلو مسرور)
26. Cemaat-i Karaşeyhlü müteferrik (قارسلو مسرور)
27. Cemaat-i Kazlu müteferrik (قازلو مسرور)
28. Cemaat-i Bozkoyunlu (بوز قیوتلو)
29. Cemaat-i Döğerlü (دوگرلو)
30. Cemaat-i Gedikler (گدیکلر)
31. Cemaat-i Taşbaş (طاش باش)
32. Cemaat-i Selâhaddinlü (صلاخ الدینلو)
33. Cemaat-i Karabegmeşlü (قارابگمشلو)
34. Cemaat-i Güneç (گو نیچ)
35. Cemaat-i Tatalu (طاطالو)
36. Cemaat-i Eminleklü Döğeri (امینکللو دؤگری)
37. Cemaat-i Tatlu (تاتلو)
38. Cemaat-i Eminleklü (امینکللو)
39. Cemaat-i Eminleklü (امینکللو)
40. Cemaat-i Eminleklü (امینکللو)
41. Cemaat-i Halilcelü (حلیجلو)
42. Cemaat-i Cumalu (جمملو)
43. Cemaat-i Kazlu (قازلو)

44. Cemaat-i Begillü (بگيللو)
45. Cemaat-i Topaklu (طوبقلمو)
46. Cemaat-i Mahmudlu (محمودلو)
47. Cemaat-i Büyük Karacalu (بيوک و زجلمو)
48. Cemaat-i Yağırınca (ياغرىنجا)
49. Cemaat-i Necmeddinlü (نجم الدينلو)
50. Cemaat-i Güvan (گوانه)
51. Cemaat-i Kürdilu (کورديلو)
52. Cemaat-i Çakırlu (چاقورلو)
53. Cemaat-i Başibüyükü (باشى بيوکلو)
54. Cemaat-i Sülayi (سولاي)
55. Cemaat-i Saçlu (سچلو)
56. Cemaat-i Otamışlu (اوتامشلو)
57. Cemaat-i Begmeşlü (بگمشلو)
58. Cemaat-i Güneç (گنچ)
59. Cemaat-i Kara Hasanlu (قارا حسنلو)
60. Cemaat-i Büyük Karacalu (بيوک و زجلمو)
61. Cemaat-i Eminleklü (امينکللو)
62. Cemaat-i Hatib Hacılı (حطب حاجيلو)
63. Cemaat-i Cumalu (جمعلو)
64. Cemaat-i Begillü ve Dimleklü ve Bayanlu ve Baranlar ve Kürdler (بگيللو و ديمکللو و بایانلو و بارانلار و کوردلر)
65. Cemaat-i Mahmudlu (محمودلو)
66. Cemaat-i Bozlu, Bozkoyunlu ve Yalvaç ve Halilcelü ve Kuzucaklu ve Beydili ¹⁴¹.

(بوزلو و بوز قيونلو و يولم و حليجولو و غوزجقلو و بکادج)

Beğdili taifesinin en büyük cemaati Bozkoyunlu cemaatidir. Bozkoyunlu cemaati incelediğimiz defterde üç kola ayrılmıştır. Bunlardan birincisi 238 hane ¹⁴², 36 bennak, 121 mücerred ¹⁴³ vergi nüfusuna, ikinci kolu 9 hane ¹⁴⁴, 33 bennak, 36 mücerred ¹⁴⁵ vergi nüfusuna sahiptir.

¹⁴¹. B.A. T.T.D., No: 391, s. 287-294.

¹⁴². İlhan Şahin hane sayısını 202 olarak belirtmiştir. İ. Şahin, "XVI. Asırda Halep Türkmenleri", s. 696.

¹⁴³. B.A. T.T.D., No: 391, s. 287.

¹⁴⁴. İkinci kolunun hane sayısı B.A. T.T.D., No: 391'de belirtilmemesine rağmen, İlhan Şahin incelemiş olduğu 454 numaralı

Üçüncü kolu ise Bozlu, Yalvaç, Halilcelü, Kuzucaklı ve Beğdili cemaatleriyle birlikte zikredilmiştir¹⁴⁶. Beğdili taifesinin en büyük kolunun Bozkoyunlu cemaati olması dolayısıyla, bu cemaatin merkez ve bey-obası olduğunu söyleyebiliriz.

Taifelerin alt birimleri olan cemaatler, ya boybeylerinin adlarına, ya sahip oldukları varlığa ya da Türk töresinden gelen ongunlara göre isimlendirilmişlerdir. Meselâ; Selâhaddinlü, Şeyhlü, Mihmad Hacılı, Necmeddinlü, Kara Hasanlu, Hatib Hacılı gibi cemaatler öyle tahmin ediyoruz ki, kurucularının adlarına göre; Dimleklü, Bozkoyunlu, Döğerlü ise bağlı buldukları topluluklarına göre isimlendirilmişlerdir. Dikkat edilirse, bu isimlendirmelerin hepsi öz Türkçe'dir.

Beğdili taifesi, Halep'ten Diyarbakır'a kadar olan sahanın en güzel yaylaklarına sahip olmuşlardır¹⁴⁷. XVI. yy'da Türkmen taifelerinin çoğu sağa sola dağılmasına rağmen, Beğdili taifesi birliğini ve teşkilatını korumuştur¹⁴⁸.

b. Bayad Taifesi

Kuzey Suriye'de bulunan ve Memlük ordusundaki Türkmenler arasında da yer alan Bayadlar, Memlük emirlerinden Cekem'in isyanı sırasında ondan çekindikleri için İnallılar ile birlikte Akkoyunlu Devleti'ne sığınmışlar, nadir de olsa bu devletin siyasi faaliyetlerine katılmışlardır. Uzun Hasan Bey'in, Karakoyunlu Rüstem Tarhan ile Mardin civarında yaptığı savaşta Bayadlar da bulunmuş ve

B.A. T.T.D.'ne dayanarak, "XVI. Asırda Halep türkmenleri" adlı makalesinde hane sayısını 9 olarak belirtmiştir. 391 no'lu defter 454 no'lu defterin icmali olması dolayısıyla hane sayısının 9 olduğunu söyleyebiliriz. Bkz. İ. Şahin, "XVI. Asırda Halep Türkmenleri", s. 697.

145. B.A. T.T.D., No: 391, s. 292.

146. B.A. T.T.D., No: 391, s. 294.

147. F. Sümer, Oğuzlar, s. 226.

148. F. Sümer, "Bozaklı Oğuz Boyuna Dair", s. 83.

Akkoyunlu ordusunda yer almışlardır. Ancak askeri faaliyetlere katılmakla pek gönüllü olmayan Bayadlar, Karacadağ civarındaki yerlerini terk ederek Şam'a gitmişlerdir. XVI. yy'da Halep Türkmenleri arasındaki Bayad taifesi büyük bir ihtimalle bunların torunlarıdır ¹⁴⁹.

Oğuzlar'ın Bozok koluna mensup olan ve Halep Türkmen taifeleri içerisinde yer alan Bayadlar ¹⁵⁰ 1520 tarihli deftere Bayad Yörükleri adı altında kaydedilmişlerdir. Boy beyinin Bozcalu-oğl Halil Bey'in oğlu Seyf Bey olduğu anlaşılan Bayad taifesi bu tarihte, Cemaat-i Davud b. Pehlivan, Cemaat-i Melek Ahmed b. Musa, Cemaat-i Budak b. Ali, Cemaat-i Belekli, Cemaat-i Melek Hacılı, Cemaat-i Beçilü, Cemaat-i Kızkapanlu, Cemaat-i Kürtler adları altında 8 cemaati bünyesinde bulunduruyordu ¹⁵¹.

1525-1530 tarihinde 20, 1536'da da 31 adet cemaati bulunan Bayad taifesinin ¹⁵², 1552 yılında cemaat sayısı 52 olup isimleri şunlardır:

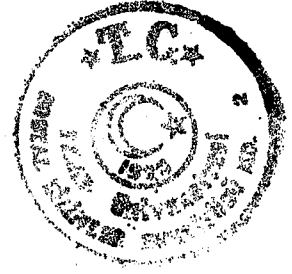
1. Cemaat-i Pehlivanlu (پهلوانلو)
2. Cemaat-i Pehlivanlu tabi'-i Uğurbey (پهلوانلو تابع اوغوربک)
3. Cemaat-i Pehlivanlu (پهلوانلو)
4. Cemaat-i Odamışlu (ادمیشلو)
5. Cemaat-i Pehlivanlu (پهلوانلو)
6. Cemaat-i Yabanlu (یابانلو)
7. Cemaat-i Pehlivanlu (پهلوانلو)
8. Cemaat-i Pehlivanlu (پهلوانلو)
9. Cemaat-i Beg Hacılı (بگ حاجلو)
10. Cemaat-i Doğanlu (طغانلو)
11. Cemaat-i Kızkapanlu (قیز قپانلو)
12. Cemaat-i Şemeklü (شمکلو)
13. Cemaat-i Şemeklü diğer (شمکلو دیگر)
14. Cemaat-i Yusuf Hacılı (یوسف حاجلو)
15. Cemaat-i Salavatlu (صلواتلو)

149. F. Sümer, Oğuzlar, s. 181; T. Gündüz, a.g.e., s. 55.

150. F. Sümer, Oğuzlar, s. 180.

151. B.A. T.T.D., No: 93, s. 693

152. İ. Şahin, "XVI. Asırda Halep Türkmenleri", s. 697-698; F. Sümer, Oğuzlar, s. 182.

16. Cemaat-i Beçilü (بچیلو)
17. Cemaat-i İldeliklü (ایلدیکلو)
18. Cemaat-i Beyler (بکیر)
19. Cemaat-i Reyhanlu (ریخانلو)
20. Cemaat-i Körüklü (کورکلو)
21. Cemaat-i Gürdilü (گوردیلو)
22. Cemaat-i Karakoyunlu (کاراکویونلو)
23. Cemaat-i Karakoyunlu (کاراکویونلو)
24. Cemaat-i Çalışlu (چالشلو)
25. Cemaat-i Çalışlu diğér (چالشلو دیگر)
26. Cemaat-i Çalışlu-yı müteferrik (چالشلو ایسره)
27. Cemaat-i Melüklü (ملکلو)
28. Cemaat-i Âdetlü (عادتلو)
29. Cemaat-i Pörçeklü (پورچکلو)
30. Cemaat-i Saylık ma'a Lalalu Devociyan (یلقه ایسه لو صه عناه)
31. Cemaat-i Şereflüler (شرفلور)
32. Cemaat-i Bahadurlu (باهارلو)
33. Cemaat-i Eyüblü (ایوبلو)
34. Cemaat-i Eyüblü diğér (ایوبلو دیگر)
35. Cemaat-i Aşıklu (عاشقلو)
36. Cemaat-i Eyüblü (ایوبلو)
37. Cemaat-i Sargaç (سارغاج)
38. Cemaat-i Ukaş (عکاش)
39. Cemaat-i Sargaç (سارغاج)
40. Cemaat-i Ürpek (اورپک)
41. Cemaat-i Ukaş diğér (عکاش دیگر)
42. Cemaat-i Pürneklü (پورنکلو)
43. Cemaat-i Şeyh Hamzalu (شیخ حمه لو)
44. Cemaat-i Çiçlü (چیچلو)
45. Cemaat-i Tohtemürlü (توختمورلو)
46. Cemaat-i Tohtemürlü diğér (توختمورلو دیگر)
47. Cemaat-i Tohtemürlü diğér (توختمورلو دیگر)
48. Cemaat-i Yüreğirlü (یوریدیرلو)
49. Cemaat-i Karkın İslâmlu (قارقینه اسلاملو)
50. Cemaat-i Göngü Karkın (گونگو قارقین)
51. Cemaat-i Karkın-ı diğér (قارقین دیگر)
52. Cemaat-i Karkın Devociyan¹⁵³. (قارقین صه عناه)

1552 yılında, Bayad taifesine bağlı cemaatler arasında "bey" ünvanı taşıyan tek cemaat, Pehlivanlu cemaatidir. Bu dönemde Pehlivanlu cemaati "bey" ünvanını taşıyan Uğurlu Bey tarafından idare ediliyordu. Diğer cemaatlerin başında bey ünvanlı kişilerin bulunmadığı dikkate alınır, Bayad taifesine bağlı cemaatler arasında siyasi üstünlüğün Pehlivanlu cemaatinde olduğu anlaşılır. Bunlar toplam 273 hane, 59 bennak, 259 mücerred vergi nüfusuna sahiplerdi. Cemaatin büyük bir kısmı da Halep Türkmenleri'nin Sivas'ın güney taraflarına çıkan boyları arasında bulunuyordu ki, bu şube XVI. yy'ın sonlarında aynı yerlere yayılmaya çıkan Çalışlu ve Ali Beylü cemaatlerini kendilerine tâbi kılmıştır. Bu cemaat bir taraftan nüfusunun sürekli artması, diğer taraftan taifeye tâbi olan diğer cemaatleri de kendisine bağlaması sonucunda, XVII. yy'da büyük bir teşekkül haline gelmiştir ¹⁵⁴.

1552 yılında 19 hane, 19 mücerred vergi nüfusuna sahip olan Reyhanlu cemaati ¹⁵⁵ de Pehlivanlu cemaati gibi, bir taraftan nüfusunun sürekli artması, diğer taraftan başka cemaatlerin kendisine katılmasıyla büyük bir teşekkül halini almıştır ¹⁵⁶. XVII. yy'dan itibaren Bayadlar'ı bu iki teşekkül, yani Pehlivanlular ve Reyhanlular temsil etmişlerdir ¹⁵⁷.

Taifeye bağlı cemaatlerin isimleri arasında, diğer Türk boylarının adlarına da rastlanmaktadır. Meselâ, Karakoyunlu cemaati ¹⁵⁸ meşhur Karakoyunlular'ı hatırlatmaktadır. Gerçekten de Doğu Anadolu'da devlet kurmuş olan Karakoyunlular'da hakim unsur Bayad'dı.

Bayad taifesi, XVI. yy'ın ikinci yarısında bir taraftan nüfus artışı, diğer taraftan kendisine yeni oymakların katılmasıyla kadrosunu genişletmiş ve bu sebeple Halep Türkmenleri'nin Beğdili taifesinden sonra en büyük teşekkülü

154. Faruk Demirtaş (Sümer), "Osmanlı Devrinde Anadolu'da Oğuz Boyları", A.Ü. D.T.C.F.D., C. VII, S. 1 (1949), s. 323.

155. B.A. T.T.D., No: 391, s. 296.

156. F. Demirtaş, "Osmanlı Devrinde Anadolu'da Oğuz Boyları", s. 324.

157. F. Sümer, Oğuzlar, s. 228-229.

158. B.A. T.T.D., No : 391, s. 296.

haline gelmiştir. Fakat bu taifenin gerek nüfusu ve gerek bünyesinde meydana gelen büyüme ve değişme onun XVII. yüzyıl başlarında parçalanmasına ve dağılmasına sebep olmuştur. Bayadlar'ın gerek büyük bir teşekkül halinde Halep Türkmenleri arasında bulunması gerekse küçük oymaklar şeklinde Şam ve Trablusşam Türkmenleri arasında yaşaması bu boyun yakın geçmişte Suriye ile olan coğrafi münasebetini ifade etmektedir. Bu boyun yakın geçmişte tek bir teşekkül halinde Suriye'de yaşadığı görülmektedir ¹⁵⁹.

c. Beyliklü (Beğliklü) Taifesi

1520 tarihinde Beylik Avşar Yörükleri ¹⁶⁰ şeklinde deftere kaydedilmesi, Beylikli taifesinin Avşarlar'ın bir kolu olduğunu göstermektedir ¹⁶¹. Bu tarihte Beylik Avşar Yörükleri, Cemaat-i Buruk ? Ukaşlı, Cemaat-i Melek Ahmed b. Pir Ali, Cemaat-i Çengirlü, Cemaat-i Aslâmlu, Cemaat-i ?, Cemaat-i Ukaşlı, adlarında toplam 6 cemaatten oluşuyordu ¹⁶².

1525-1530 tarihli defterden itibaren Beyliklü adı altında kaydedilen taifenin 1525-1530 tarihinde 5, 1536 tarihinde ise 6 adet cemaati bulunuyordu ¹⁶³. 1552 yılında Bayadlar'a tabi ¹⁶⁴ olarak gösterilen Beyliklü taifesinin cemaat sayısı 6 olup isimleri şunlardır:

1. Cemat-i Avşar Kethüda (لوشار كهدرا)
2. Cemaat-i Maksud Kethüda (المقصود كهدرا)
3. Cemaat-i Karabaş Kethüda (قرباش كهدرا)
4. Cemaat-i Tohtemür Kethüda (توختمور كهدرا)
5. Cemaat-i Mezbur tabi'-i Beyliklü (مبور تابع بكلكلو)
6. Cemaat-i Üçlü ¹⁶⁵. (لوچلو)

159. F. Demirtaş, "Osmanlı Devrinde Anadolu'da Oğuz Boyları", s. 324-325.

160. B.A. T.T.D., No: 93, s. 690.

161. O Kılıç, a.g.m., s. 67.

162. B.A. T.T.D., No: 93, s. 690.

163. İ. Şahin, "XVI. Asırda Halep Türkmenleri", s. 703.

164. B.A. T.T.D., No : 391, s. 299.

165. B.A. T.T.D., No : 391, s. 299-300.

Beyliklü taifesine bağlı dört cemaat kethüdalarının isimleri ile anılmakta, diğer iki cemaatin ise müstakıl adları bulunmaktadır. Bu dönemde Beyliklü taifesinin boy-beyinin kim olduğu konusunda bir bilgiye rastlayamadık.

d. Harbendelü Taifesi

1520 tarihinde tek bir grup halinde ve "Harbendelü Cemaati" adı altında deftere kaydedilen bu cemaat Yansır Bey idaresinde bulunmaktaydı ¹⁶⁶. Bu tarihte Harbendelü cemaatinin nüfus durumu hakkında bir kayda rastlanılmamasına rağmen, Yansır Bey'in "Bey" ünvanı taşımasından dolayı Harbendelü'nün bir taife teşkil ettiği ve boy-beyinin Yansır Bey olduğu düşünülebilir ¹⁶⁷.

1520 tarihinden sonraki defterlere taife olarak kaydedilen Harbendelü taifesinin cemaat sayısı, 1525-1530'da 18'e, 1536 tarihinde de 22'ye yükselmiştir ¹⁶⁸. İncelediğimiz 1552 tarihli defterde ise cemaat sayısı 19 olup isimleri şunlardır:

1. Cemaat-i Harbendelü (حر بند لو)
2. Cemaat-i Kapanlu (كپانلو)
3. Cemaat-i Caferlü (جعفر لو)
4. Cemaat-i Kurşunlu (كورشونلو)
5. Cemaat-i Çakırlu (چاكرلو)
6. Cemaat-i Kozanlu (كوزانلو)
7. Cemaat-i Kozanlu diğer (كوزانلو دیگر)
8. Cemaat-i Biraçlu (بیراچلو)
9. Cemaat-i Keleklü (كلقلو)
10. Cemaat-i Burhan Hacılı (برهان حاجلو)
11. Cemaat-i Bostanlu (بوستانلو)
12. Cemaat-i Eymirlü (ایمیرلو)
13. Cemaat-i İbrahim Şahlu (ابراهيم شاهلو)

¹⁶⁶. B.A. T.T.D., No : 93, s. 691.

¹⁶⁷. İ. Şahin, "XVI. Asırda Halep Türkmenleri", s. 703.

¹⁶⁸. İ. Şahin, "XVI. Asırda Halep Türkmenleri", s. 703-704.

14. Cemaat-i Uzun Karacalu (لوزوۋ قەجالو)
15. Cemaat-i İlalmişlu (ایب المثلو)
16. Cemaat-i Kotanlu (قوتانلو)
17. Cemaat-i Bağlular (بغللار)
18. Cemaat-i Kasım Hacılı (کاسم حاجیلو)
19. Cemaat-i İlyas Hacılı¹⁶⁹ (الیاس حاجیلو)

Bu tarihte boy-beyinin kim olduğu hakkında defterde bilgi bulunmamaktadır. Taifeye adını vermiş olan Harbendeli cemaatinin boy-beyi ailesini teşkil ettiği düşünülebilir.

e. İnallu Taifesi

1520 tarihli deftere "Yörükân-ı İnallu tabi'-i Hamza bin İnal" adı altında kaydedilen İnallı Yörükleri, Hamza Bey idaresinde bulunuyordu. Bu tarihte taife; Cemaat-i Alayundlu, Cemaat-i Mansur Kethüda, Cemaat-i Hacı b. Mehmed, Cemaat-i Seyyid-i Halil, Cemaat-i İsa Hacıoğlu Ölmez adları altında 5 cemaatten oluşuyordu¹⁷⁰.

Boy-beyi olan Hamza Bey'in babasının adının İnal olması, taifenin ismini bu şahıstan alabileceği ihtimalini ortaya çıkarıyorsa da, bu aileye mensup İnal-oğullarının bilhassa Akkoyunlu ve Memlûkler devrinde bir takım siyasi faaliyetlerde bulunmuş olması, ailenin varlığını daha önceki senelere götürmekte ve bundan da ismini Hamza Bey'in babasından almayıp, daha önce yaşamış aynı isimli atasından aldığı ortaya çıkmaktadır.

1525-1530 tarihinde 15, 1536 tarihinde 24 adet cemaate yükselen İnallu taifesinin¹⁷¹, 1552 yılında cemaat sayısı 10 olup isimleri şunlardır:

169. B.A. T.T.D., No : 391, s. 300-301.

170. B.A. T.T.D., No: 93, s. 693.

171. İ. Şahin, "XVI. Asırda Halep Türkmenleri", s. 701-702.

1. Cemaat-i İsa Hacılı (عسا حاحلو)
2. Cemaat-i Kırımlı (قروملو)
3. Cemaat-i İnallu (ریناللو)
4. Cemaat-i Bozanlu (بورزانلو)
5. Cemaat-i Çay Basmazlu (چای بسمازلو)
6. Cemaat-i Ömeranlu (عمرانلو)
7. Cemaat-i Bayraklu (بیراقلو)
8. Cemaat-i Emir Obası (امیر اوباسی)
9. Cemaat-i Sa'idliyenlü (سعد لیئلو)
10. Cemaat-i Basmakuzaklu ¹⁷² (بسماقوزاقلو)

1552 yılında İnallu taifesinin boy-beyinin kim olduğu hakkında defterde bilgi bulunmamaktadır.

f. Gündüzlü Avşarı Taifesi

Avşarlar, XI. yy'dan itibaren önemli roller oynamak suretiyle, adlarını zamanımıza kadar yaşatmış bir Oğuz boyudur ¹⁷³. XIV ve XV. yy'larda başlıca Halep, Antep ve Antakya bölgesinde yaşayan Türkmenler'in Bozok kolunu oluşturan boyların başında Avşarlar ile Bayatlar gelmektedir. Yani Avşarlar, Bozok kolunun en büyük ve en kuvvetli iki boyundan biridir ¹⁷⁴. XVI. yy'da ise Halep Türkmenleri arasında Gündüzlü Avşarı ve Köpekli Avşarı taifeleri ile bir de müstakil Avşar oymağı görülmektedir ¹⁷⁵. Şimdi XVI. yy'ın ilk yarısında Gündüzlü Avşarı taifesini cemaatler bazında inceleyelim.

1520 tarihli deftere "Yörükân-ı Gündüzlü tabi'-i İbrahim Bey bin Gündüz" adı altında kaydedilen Gündüzlü Yörükleri, Gündüz-oğlu İbrahim Bey idaresinde bulunuyordu. Bu tarihte taife; Cemaat-i Ulaşlı, Cemaat-i Uslu, Cemaat-i

¹⁷². B.A. T.T.D., No : 391, s. 302.

¹⁷³. F. Sümer, Oğuzlar; Avşarlar hakkında geniş bilgi için bkz., M. Fuad Köprülü, "Avşarlar", İ.A., C. II, İstanbul, 1979.

¹⁷⁴. F. Sümer, Oğuzlar, s. 204.

¹⁷⁵. F. Sümer, Oğuzlar, s. 210.

Avşar, Cemaat-i Karakaban ve Cemaat-i Begmeşlü adları altında 5 cemaatten oluşuyordu ¹⁷⁶.

Gündüz-oğulları Memlükler devrinde de boy-beyi ailesini teşkil etmiş olması; hatta bu aileye mensup beylerden Gördü Bey'in 1408-1421 tarihleri arasında bir takım siyasi faaliyetlerde bulunması, Ömer Bey'in 1471 yılında Gündüzlü Avşarları'nın başında yer alması ve Mehmed Bey'in 1482 yılında diğer Türkmen grupları ile beraber Çukur-Ova'da Osmanlılar'a karşı savaşması, ailenin daha önceki yıllara dayandığını göstermektedir. Bu bakımdan taife ismini İbrahim Bey'in babasından değil, daha önce yaşamış aynı ismi taşıyan başka bir ceddinden aldığı anlaşılmaktadır ¹⁷⁷.

1520 tarihli defterden sonraki defterlere, Avşarlar'a mensup olmasından dolayı Gündüzlü Avşarı adı altında kaydedilen taife, 1525-1530 tarihinde 8, 1536 tarihinde 7 cemaati bünyesinde bulunduruyordu ¹⁷⁸. 1552 yılında ise taife 6 cemaate sahip olup, cemaatlerin isimleri şunlardır:

1. Cemaat-i Boynu Kısalu (بوینا قسالو)
2. Cemaat-i Gündüzlü Avşarı (گوندوللو اوشاری)
3. Cemaat-i Avşar (اوشار)
4. Cemaat-i Avşar-ı diğer (اوشار دیگر)
5. Cemaat-i Kapanlu (قاپلو)
6. Cemaat-i Ulamışlu ¹⁷⁹ (اولمیشلو)

Taifeye adını veren Gündüzlü Avşarı Cemaati, Gündüzoğlu İbrahim bey'in aile efradından oluşuyordu ¹⁸⁰. Bu dönemde Gündüzlü Avşarları'nın boy-beyinin kim olduğu konusunda 391 no'lu defterde bilgi bulunmamaktadır.

176. B.A. T.T.D., No : 93, s. 693-694.

177. İ. Şahin, "XVI. Asırda Halep Türkmenleri", s. 700; F. Sümer, Oğuzlar, s. 207-209.

178. İ. Şahin, "XVI. Asırda Halep Türkmenleri", s. 700-701.

179. B.A. T.T.D., No : 391, s. 303.

180. İ. Şahin, "XVI. Asırda Halep Türkmenleri", s. 701.

g. Köpekli Avşarı Taifesi

XVI. yy'da Halep Türkmenleri arasındaki ikinci Avşar kolu, Köpekli Avşarı taifesidir. 1520 tarihli ilk deftere Avşar Yörükleri şeklinde kaydedilen ve bey-beyinin Köpek-oğlu Burak Bey olduğu belirtilen bu taife Cemaat-i Sekizoğlan, Cemaat-i Doyran, Cemaat-i Alplu, Cemaat-i Keçilü, Cemaat-i Balabanlu, Cemaat-i Eyüblü, Cemaat-i Delüler, Cemaat-i Kacâcı, Cemaat-i Gökçeler adları altında 9 cemaat bünyesinde bulunduruyordu ¹⁸¹.

1520 tarihli defterlerden sonraki defterlere Köpekli Avşarı ismiyle kaydedilen taife, 1525-1530 tarihinde 15, 1536 tarihinde ise toplam 19 cemaatten oluşuyordu ¹⁸². İlhan Şahin, "XVI. Asırda Halep Türkmenleri" adlı makalesinde, 1552 yılında Köpekli Avşarı taifesinin cemaat sayısını 5 olarak belirtmiştir ¹⁸³. Ancak incelediğimiz 391 no'lu Tapu Tahrir Defteri'nde ilk 5 cemaatten sonraki cemaatler de Köpekli Avşarı taifesine tâbi' olarak gösterilmiştir. İlhan Şahin'in müstakil olarak verdiği cemaatler bu defterde Köpekli Avşarı taifesi idaresi altındadır ¹⁸⁴. Biz, 391 no'lu defteri esas alarak Köpekli Avşarı taifesinin cemaat sayısının 51 olarak kabul ediyoruz. Buna göre ise Köpekli Avşarı taifesinin cemaatlerinin isimleri şunlardır:

1. Cemaat-i Belbanlu Avşarı (بلبانلو آوشاری)
2. Cemaat-i Sekiz Avşarı (سکز آوشاری)
3. Cemaat-i Gökçelü (گۆکچیلو)
4. Cemaat-i Alabaş (الاباش)
5. Cemaat-i Çoban Beglü (چوبان بگلؤ)
6. Cemaat-i Kızık (کیزیک)
7. Cemaat-i Kızık Eymürlü (کیزیک ایمرلو)
8. Cemaat-i Döğeri Hama (دوگر هاما)
9. Cemaat-i Döğeri Hama (دوگر هاما)

181. B.A. T.T.D., No: 93, s. 693.

182. İ. Şahin, "XVI. Asırda Halep Türkmenleri", s. 699-700.

183. İ. Şahin, "XVI. Asırda Halep Türkmenleri", s. 700.

184. B.A. T.T.D., No: 391, s. 303-308.

10. Cemaat-i Bayındır (بايندر)
11. Cemaat-i Bayındır el-mezbur (ياسدر الموزور)
12. Cemaat-i Bayındır tabi'-i Kara Bey (بايندر تابع قردنگ)
13. Cemaat-i Bayındır (ياسدو)
14. Cemaat-i Hayli-yi Yıva (خياک يوا)
15. Cemaat-i Mezbur (مزبور)
16. Cemaat-i diğەر Hayli-yi Yıva (ديگر خياک يوا)
17. Cemaat-i diğەر Hayli-yi Yıva (ديگر خيال يوا)
18. Cemaat-i Keçe Beglü (کچہ بگلؤ)
19. Cemaat-i Kınık (کينک)
20. Cemaat-i Kınık el-mezbur (کينک الموزور)
21. Cemaat-i Keçe Beglü el-mezbur (کچہ بگلؤ الموزور)
22. Cemaat-i Haleb Döğeri (حلب دؤگري)
23. Cemaat-i Haleb Döğeri diğەر (حلب دؤگري ديگر)
24. Cemaat-i Demirciyan Döğeri (دميرچيان دؤگري)
25. Cemaat-i Eymir (ايمير)
26. Cemaat-i Eymir tabi'-i Affan Kethüda (ايمير تابع عفاة کتهدا)
27. Cemaat-i Eymir tabi'-i Çarakoğlu (ايمير تابع چراف اوغال)
28. Cemaat-i Eymir tabi'-i İlyas Kasım (ايمير تابع ايلياس قاسم)
29. Cemaat-i Eymir tabi'-i Hızıroğlu (ايمير تابع حيدر اوغال)
30. Cemaat-i Eymir diğەر tabi'-i Köseoğlu (ايمير ديگر تابع کوسه اوغال)
31. Cemaat-i Eymir diğەر tabi'-i Affan-oğlu (ايمير ديگر تابع عفاة اوغال)
32. Cemaat-i Karagözlü Eymiri (قردکوزلو ايميري)
33. Cemaat-i Acurlu (اعورلو)
34. Cemaat-i Büğdüz (بؤگدز)
35. Cemaat-i Kacılı tabi'-i Eymir-i Şam Kethüda (کچيلو تابع ايمير شام کتهدا)
36. Cemaat-i Kacılı (کچيلو)
37. Cemaat-i Kacılı Deveciyan (کچيلو دهجباة)
38. Cemaat-i Üç (اوچ)
39. Cemaat-i Üç-i diğەر (اوچ ديگر)
40. Cemaat-i Üç-i diğەر (اوچ ديگر)
41. Cemaat-i Çepni (چپني)
42. Cemaat-i Başım Kızdılı Çepni (باشم کزديلو چپني)
43. Cemaat-i Dımışklı (دمشقالی)
44. Cemaat-i Arablar (عربار)
45. Cemaat-i Kabaksazlu (قاباق سزلو)
46. Cemaat-i Müteferrika tabi'-i Tur Ali Kethüda (مختارم تابع حلو رغال کتهدا)
47. Cemaat-i Oyratlu ve Köselü ve Osmanlu (اوسر اولو و کوسه چلو و عثمانلو)

48. Cemaat-i Kızıl Eymirlü (عزيب امدلو)
 49. Cemaat-i Sofuyanlu (صوفيانلو)
 50. Cemaat-i Sağırluca Salur (صغروچم سالور)
 51. Cemaat-i Kara Yıvalu¹⁸⁵ (قەيوالو)

Taifeye bağlı cemaatlerin isimleri arasında Kızık, Eymir, Döğər, Bayındır, Yiva, Kınık gibi isimler geçmektedir ki, bunların her biri müstakil bir Oğuz boyudur. 1552 yılında idari yönden Halep Türkmenleri'nin Köpekli Avşarı taifesine tâbidirler. Bu tarihte, Köpekli Avşarı taifesinin boy-beyinin kim olduğu konusunda defterde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

h. Peçenek ve Şah Meleklü Taifesi

Peçenek ve Şah Meleklüler konusunda 1520 tarihli defterde¹⁸⁶ ne cemaat, ne de taife adında herhangi bir kayda rastlayamadık. 1525-1530 tarihinde taife adı altında bir teşkilata sahip değildir. Sadece Peçenek cemaati dört gruba ayrılmıştır ve müstakil bir halde bulunmaktadır. 1536 tarihinde de taife olarak bir teşkilata sahip olmamalarına rağmen Peçenek ve Şah Meleklü Cemaati adı altında zikredilmişlerdir¹⁸⁷.

1552 tarihinde Peçenek ve Şah Meleklü taifesi şeklinde kaydedilen bu taife 5 cemaati bünyede bulunduruyordu. Cemaatlerin isimleri şöyledir:

1. Cemaat-i İsa Hacılı (عين حاحلو)
2. Cemaat-i Hızır Hacılı (حصر حاحلو)
3. Cemaat-i İkizli (اکيزلو)
4. Cemaat-i Piri Beglü (پيري بگلو)
5. Cemaat-i Şah Meleklü el-Mezbur¹⁸⁸ (شاه ملکلوا مزبور)

Yine bu taifenin, boy-beyinin kim olduğu konusunda incelediğimiz 391 no'lu defterde bir kayda rastlayamadık.

185. B.A. T.T.D., No: 391, s. 303-308.

186. B.A. T.T.D., No: 93.

187. İ. Şahin, "XVI. Asırda Halep Türkmenleri", s. 704.

188. B.A. T.T.D., No: 391, s. 309.

1. Müstakil Cemaatler

Tapu Tahrir Defterleri'nde Halep Türkmenleri içerisinde anılan, fakat herhangi bir taifeye bağlı olmayan cemaatler de bulunmaktadır. 1520 tarihinde 40, 1525-1530'da 62, 1536'da da 59 cemaat müstakil cemaat konumundaydı ¹⁸⁹. Bu cemaatin büyük bir bölümü 1552 tarihinde idari yönden Köpekli Avşarı taifesine bağlı bulunuyorlardı. Bundan dolayı bu tarihte müstakil cemaat sayısı 2'dir ¹⁹⁰.

2. Nüfus

Tahrir defterlerinde, konar-göçer teşekküllerin gerçek nüfusları değil; hâne, bennak, mücerred adları altında vergi nüfusları belirtilmiştir. Bunlardan "hâne" deyimi evli olanları, "mücerred" deyimi bekar olanları, "bennak" deyimi ise evli olup ellerinde yarım çiftten az miktarda toprak bulunan vergi nüfusunu göstermektedir. Ancak bir hanede kaç kişinin bulunduğu ve hanedeki fertlerin isimleri ayrıca ifade edilmediği için, bu defterlerdeki bilgilere dayanarak gerçek nüfusu kesin olarak tespit edebilmek için bazı metodlar uygulanmakta ve hâne sayısı bir katsayı ile çarpılmaktadır.

Ö. Lütfi Barkan'ın "hâne" karşılığı olarak kabul ettiği "5" katsayısı, bugün pekçok araştırmacı tarafından benimsenmiş görünmektedir. Fakat bu katsayıyı az bularak "7" katsayısını kullananlar olduğu gibi, daha az olması gerektiğini savunan bilim adamları da vardır ¹⁹¹.

Defterlerde vergi mükellefi olarak gösterilen isim listelerinde bir baba yanında "mücerred", yani bekâr oğlu veya vergi mükellefi kardeşi, ayrı ayrı yazılmakla beraber

¹⁸⁹. İ. Şahin, "XVI. Asırda Halep Türkmenleri", s. 705.

¹⁹⁰. B.A. T.T.D., No: 391, s. 309.

¹⁹¹. Nejat Göyünç, "'Hâne" Deyimi Hakkında", İ.Ü.E.F.T.D., XXXII (1979), s. 332.

aynı çatı altında oturmaktaydılar ¹⁹². Dolayısı ile mücerred nüfusu herhangi bir katsayı ile çarpmaya gerek bulunmamaktadır. Ayrıca "bennak" olarak ifade edilen nüfus da "hane"yi göstermektedir.

Tahrir defterlerindeki bu bilgilerden hareketle Halep Türkmenleri'nin, XVI. yy'ın ilk yarısında muhtelif tarihlerdeki vergi nüfusları ve tahmini gerçek nüfusları aşağıdaki gibidir.

1520 tarihinde Halep Türkmenleri, toplam 1244 hane ve 42 mücerred vergi nüfusundan oluşuyordu ¹⁹³. Bunların taifelere göre dağılımı ve taifelerin tahmini gerçek nüfusları ¹⁹⁴ aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo II.2. Halep Türkmenleri'nin 1520 Tarihindeki Nüfus Dağılımı

Taifenin Adı	Vergi Nüfusu		Gerçek Nüfusu
	Hâne	Mücerred	
Beğdili	39	5	200
Bayad	500	10	2510
Avşar (Köpeklü Avşarı)	35	5	180
Gündüzlü (Gündüzlü Avşarı)	55	1	276
İnallu	-	-	-
Beylik Avşar (Beyliklü)	82	1	411
Harbendeli	-	-	-
Müstakil cemaatler	533	20	2685
Toplam	1244	42	6262

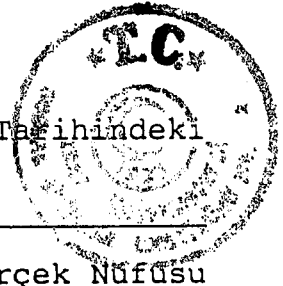
1525-1530 tarihinde Halep Türkmenleri toplam 7824 hane ve 170 mücerred vergi nüfusundan oluşuyordu ¹⁹⁵. Bunların taifelere göre dağılımı ise şöyledir.

¹⁹². N. Göyünç, a.g.m., s. 346.

¹⁹³. İ. Şahin, "XVI. Asırda Halep Türkmenleri", s. 707.

¹⁹⁴. Tahmini gerçek nüfusu bulabilmek için hâne sayısını 5 katsayısı ile çarpıp, çıkan sonuca mücerred sayısını ekleyeceğiz.

¹⁹⁵. İ. Şahin, "XVI. Asırda Halep Türkmenleri", s. 708.

Tablo II.3. Halep Türkmenleri'nin 1525-1530 Tarihindeki Nüfus Dağılımı

Taifenin Adı	Vergi Nüfusu .		Gerçek Nüfusu
	Hâne	Mücerred	
Beğdili	1684	244	8664
Bayad	787	94	4029
Avşar (Köpeklü Avşarı)	453	43	2308
Gündüzlü (Gündüzlü Avşarı)	196	24	1004
İnallu	303	18	1533
Beylik Avşar (Beyliklü)	105	12	537
Harbendeli	557	70	2855
Toktemürlü (Tohtemürlü)	82	7	417
Müstakil Cemaatler	3657	258	18543
Toplam	7824	770	39890

1536 tarihinde ise Halep Türkmenleri toplam 8047 hane, 2694 mücerred vergi nüfusunu bünyesinde bulunduruyordu ¹⁹⁶. Bunların taifelere göre dağılımları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo II.4. Halep Türkmenleri'nin 1536 Tarihindeki Nüfus Dağılımı

Taifenin Adı	Vergi Nüfusu .		Gerçek Nüfusu
	Hâne	Mücerred	
Beğdili	1449	660	7905
Bayad	934	470	5140
Avşar (Köpeklü Avşarı)	385	84	2009
Gündüzlü (Gündüzlü Avşarı)	167	49	884
İnallu	378	124	2014
Beylik Avşar (Beyliklü)	256	69	1349
Harbendeli	809	204	4249
Müstakil Cemaatler	3669	1034	19379
Toplam	8047	2694	42929

196. İ. Şahin, "XVI. Asırda Halep Türkmenleri", s. 708.

Dikkat edilirse 1520-1536 tarihleri arasında Halep Türkmenleri'nin vergi nüfusları ve buna bağlı olarak da gerçek nüfusları sürekli artış göstermiştir. Bu durum, ya yeni oymakların Halep Türkmenleri'ne katılmasıyla ya da varolan oymakların tahrir defterlerine tam olarak kaydının yapılmamasıyla açıklanabilir.

1552 tarihinde ise Halep Türkmenleri, toplam 8311 hane, 2027 bennak, 5582 mücerred vergi nüfusuna yükselmiştir ¹⁹⁷. Halep Türkmenleri'nin bu tarihteki nüfusları ile tahmini gerçek nüfusları ¹⁹⁸ taifelere ve taifelerin alt birimi olan cemaatlere göre dağılımları aşağıdaki tablolarda tek tek gösterilmiştir.

Tablo II.5. Beğdili Taifesinin Nüfus Dağılımı ¹⁹⁹

Sıra No	Cemaatin Adı	Vergi Nüfusu			Gerçek Nüfusu
		Hâne	Bennak	Mücerred	
1.	Taşbaş	100	15	85	660
2.	Bozkoyunlu	238	36	121	1491
3.	Selahdinlü	3	-	2	17
4.	Begmeşlü	70	7	74	459
5.	Begmeşlü diğer	30	7	34	219
6.	Hacı Güzel	3	-	1	16
7.	Kuzucaklu	41	6	35	270
8.	Karacıklu el mâruf Başbüyük	40	3	29	244
9.	Süllü	13	-	13	78
10.	Şeyhlü-yi İnbeneklü	16	2	15	105
11.	Otamışlu	38	4	192	402
12.	Mihmad Hacılu	36	4	18	218
13.	Dimleklü	54	5	32	327
14.	Kıyas	37	4	21	226

¹⁹⁷. B.A. T.T.D., No: 391, s. 287-309.

¹⁹⁸. Tahmini gerçek nüfusu bulabilmek için hâne sayısı ile bennak sayısını topladıktan sonra 5 katsayısı ile çarpıp, çıkan sonuca mücerred sayısını ekleyeceğiz.

¹⁹⁹. B.A. T.T.D., No: 391, s. 287-294.

Tablo II.5. Devam

Sıra No Cemaatin Adı	Vergi Nüfusu			Gerçek Nüfusu
	Hâne	Bennak	Mücerred	
15. Sipahiyan ²⁰⁰	-	-	-	-
16. Alagözlü	7	1	5	45
17. Ulaşlu	7	-	7	42
18. Arablar	29	-	34	179
19. Bozlu	80	2	65	475
20. Şeyhler	9	-	2	47
21. Bozgeyikli	7	-	2	37
22. Kotanlı	36	2	19	209
23. Budaklar	15	1	2	82
24. Bozlu müteferrik	46	28	70	440
25. Çakırlu müteferrik	8	4	4	64
26. Karaşeyhli müteferrik	48	38	23	453
27. Kazlu müteferrik	10	10	13	113
28. Bozkoyunlu	-	33	36	201
29. Döğürlü	19	17	28	208
30. Gedikler	6	1	2	37
31. Taşbaş	13	-	51	116
32. Selâhaddinli	1	-	4	9
33. Karabegmeşli	58	9	62	397
34. Güneç	29	2	35	190
35. Tatalu	8	1	4	49
36. Eminleklü Döğeri	59	4	68	383
37. Tatlu	4	1	4	29
38. Eminleklü	23	-	8	123
39. Eminleklü	30	-	37	187
40. Eminleklü	22	-	7	117
41. Halilcelü	70	9	37	432
42. Cumalu	20	4	14	134
43. Kazlu	54	6	63	363

²⁰⁰. İncelediğimiz defterde Beydili Taifesi içerisinde yer alan sipahiyan Cemaati'nin vergi nüfusu belirtilmemiştir. B.A. T.T.D. No: 391, s. 291.

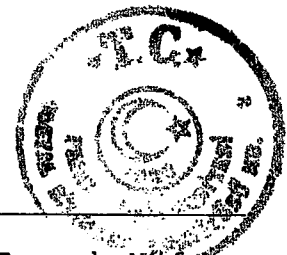
Tablo II.5. Devam

Sıra No	Cemaatin Adı	Vergi Nüfusu			Gerçek Nüfusu
		Hâne	Bennak	Mücerred	
44.	Begillü	55	-	29	304
45.	Topaklu	18	1	20	115
46.	Mahmudlu	43	3	27	257
47.	Büyük Karacalu	63	8	85	440
48.	Yağrınca	22	1	15	130
49.	Necmeddinlü	19	2	16	121
50.	Güvan	13	1	9	79
51.	Kürdilü	18	8	13	193
52.	Çakırlu	56	2	26	316
53.	Başbüyükülü	2	2	4	24
54.	Sülayi	1	-	4	9
55.	Saçlu	5	5	8	58
56.	Otamışlu	3	2	16	41
57.	Begmeşlü	5	4	29	74
58.	Güneç	7	6	18	83
59.	Kara Hasanlu	-	1	12	17
60.	Büyük Karacalu	27	27	18	288
61.	Eminleklü	8	8	13	73
62.	Hatib Hacılı	3	3	6	36
63.	Begillü ve Dimleklü ve Bayanlu ve Baranlar ve Kürdler gayri-i	18	13	17	172
64.	Cumalu	4	1	8	33
65.	Mahmudlu	16	7	27	142
66.	Bozlu, Bozkoyunlu ve Yalvaç ve Halilcelü ve Kuzucaklu ve Beydili	57	52	1	546
Toplam		1908	421	1799	13444

Tablo II.6. Bayad Taifesinin Nüfus Dağılımı 201²⁰¹

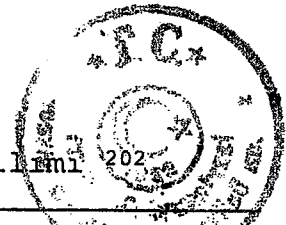
Sıra No	Cemaatin Adı	Vergi Nüfusu			Gerçek Nüfusu
		Hâne	Bennak	Mücerred	
1.	Pehlivanlu	140	6	160	890
2.	Pehlivanlu tabi'-i Uğurbey	38	3	40	245
3.	Pehlivanlu	35	4	42	237
4.	Odamışlu	21	2	90	205
5.	Pehlivanlu tabi'-i Bayad	21	18	6	201
6.	Yabanlu	23	6	3	148
7.	Pehlivanlu	31	27	24	314
8.	Pehlivanlu	8	1	7	52
9.	Beg Hacılu	23	1	10	130
10.	Doğanlu	63	25	18	458
11.	Kızkapanlu	22	7	11	156
12.	Şemeklü	12	1	14	79
13.	Şemeklü diğer	26	1	-	135
14.	Yusuf Hacılu tabi'-i Bayad	16	2	11	101
15.	Salavatlu tabi'-i Bayad	19	6	12	137
16.	Beçilü	89	42	34	689
17.	İldeliklü	37	18	15	290
18.	Beyler	61	25	31	461
19.	Reyhanlu	19	-	19	114
20.	Körüklü	11	3	9	79
21.	Gürdilü	61	15	35	415
22.	Karakoyunlu	62	4	48	378
23.	Karakoyunlu	34	28	6	316
24.	Çalışlu tabi'-i Bayad	38	-	46	236
25.	Çalışlu diğer tabi'-i Bayad	40	1	44	249

201. B.A. T.T.D., No: 391, s. 294-299. Bayad taifesi cemaat sayısı bakımından Beğdili taifesinden daha az olmasına rağmen büyük cemaatlerden oluşması dolayısıyla, daha fazla vergi nüfusuna sahip bulunuyordu.

Tablo II.6. Devam

Sıra No	Cemaatin Adı	Vergi Nüfusu			Gerçek Nüfusu
		Hâne	Bennak	Mücerred	
26.	Çalışlu-yı müteferrik	36	33	1	346
27.	Melüklü	14	3	5	90
28.	Âdetlü	12	-	4	64
29.	Pörçeklü	11	-	2	57
30.	Saylık ma'a Lalalu Deveciyan	22	18	5	205
31.	Şereflüler	116	4	97	697
32.	Bahadurlu	243	79	104	1714
33.	Eyüblü	30	2	21	181
34.	Eyüblü diğer	50	44	16	486
35.	Aşıklu	12	1	8	73
36.	Eyüblü tabi'-i Bayad	6	-	-	30
37.	Sargaç tabi'-i Bayad	8	-	2	42
38.	Ukaş	18	9	4	139
39.	Çunkerlü	5	-	4	29
40.	Ürpek	32	5	22	207
41.	Ukaş diğer	12	-	16	76
42.	Pürneklü	6	-	6	36
43.	Şeyh Hamzalu	23	6	7	152
44.	Çiçlü	7	2	10	55
45.	Tohtemürlü	103	4	67	602
46.	Tohtemürlü diğer	32	2	24	194
47.	Tohtemürlü diğer	73	64	23	708
48.	Yüreğirlü	23	6	16	161
49.	Karkın İslâmlu	102	3	52	577
50.	Göngü Karkın	120	9	56	701
51.	Karkın-ı diğer	120	142	45	1355
52.	Karkın Deveciyan	50	-	10	260
Toplam		2236	682	1362	15952

Tablo II.7. Beyliklü Taifesinin Nüfus Dağılımı 202

Sıra No Cemaatin Adı	Vergi Nüfusu			Gerçek Nüfusu
	Hâne	Bennak	Mücerred	
1. Avşar Kethüda	48	6	38	308
2. Maksud Kethüda	34	-	20	190
3. Karabaş Kethüda	17	2	4	99
4. Tohtemür Kethüda	40	-	35	235
5. Mezbur tabi'-i Beyliklü	12	9	1	106
6. Üçlü	57	46	34	549
Toplam	208	63	132	1487

Tablo II.8. Harbendeli Taifesinin Nüfus Dağılımı 203

Sıra No Cemaatin Adı	Vergi Nüfusu			Gerçek Nüfusu
	Hâne	Bennak	Mücerred	
1. Harbendeli	71	61	24	684
2. Kapanlu	42	2	22	242
3. Caferlü	27	-	28	163
4. Kurşunlu	20	-	11	111
5. Çakırlu	18	-	15	105
6. Kozanlu	32	1	23	188
7. Kozanlu diğeri	34	3	24	209
8. Biraçlı	5	-	6	31
9. Keleklü	7	-	6	41
10. Burhan Hacılu	21	1	17	127
11. Bostanlı	20	3	18	133
12. Eymirlü	28	1	17	162
13. İbrahim Şahlu	40	1	23	228
14. Uzun Karacalu	33	-	32	197
15. İlalmişlu	10	-	3	53
16. Kotanlı	21	-	11	116
17. Bağlular	5	-	4	29
18. Kasım Hacılu	6	-	7	37
19. İlyas Hacılu	10	1	11	66
Toplam	450	74	302	2922

202. B.A. T.T.D., No: 391, s. 299-300.

203. B.A. T.T.D., No: 391, s. 300-301.

Tablo II.9. İnallu Taifesinin Nüfus Dağılımı²⁰⁴

Sıra No	Cemaatin Adı	Vergi Nüfusu			Gerçek Nüfusu
		Hâne	Bennak	Mücerred	
1.	İsa Hacılu	61	21	40	450
2.	Kırımlu	14	-	15	85
3.	İNallu	37	35	3	363
4.	Bozanlu	26	-	17	147
5.	Çay Basmazlu	33	-	34	199
6.	Ömeranlu ²⁰⁵	-	-	-	-
7.	Bayraklu	9	7	3	83
8.	Emir Obası	18	-	-	90
9.	Sa'idliyenlü ²⁰⁶	-	-	-	-
10.	Basmakuzaklu ²⁰⁷	-	-	-	-
Toplam		198	63	112	1417

Tablo II.10. Gündüzlü Avşarı Taifesinin Nüfus Dağılımı²⁰⁸

Sıra No	Cemaatin Adı	Vergi Nüfusu			Gerçek Nüfusu
		Hâne	Bennak	Mücerred	
1.	Boynu Kısalu	2	-	17	27
2.	Gündüzlü Avşarı	27	1	33	173
3.	Avşar	33	2	34	209
4.	Avşar-ı diğ̈er	16	9	8	133
5.	Kapanlu	35	35	17	367
6.	Ulamışlu	4	4	1	41
Toplam		117	51	110	950

204. B.A. T.T.D., No: 391, s. 302.

205. Vergi nüfusu belirtilmemiştir. B.A. T.T.D., No: 391, s. 302.

206. Hane, bennak, mücerred nüfusu belirtilmeden, sadece 30 neferi olduğu kaydedilmiştir. B.A. T.T.D., No: 391, s. 302.

207. Vergi nüfusu belirtilmemiştir. B.A. T.T.D., No: 391, s. 302.

208. B.A. T.T.D., No: 391, s. 303.

Tablo II.11. Köpekli Avşarı Taifesinin Nüfus Dağılımı²⁰⁹

Sıra No	Cemaatin Adı	Vergi Nüfusu			Gerçek Nüfusu
		Hâne	Bennak	Mücerred	
1.	Belbanlu Avşarı	56	7	41	356
2.	Sekiz Avşarı	29	9	41	231
3.	Gökçelü	31	7	4	194
4.	Alabaş	8	8	3	83
5.	Çoban Beglü	5	2	1	36
6.	Kızık	200	21	111	1216
7.	Kızık Eymürlü	232	135	73	1908
8.	Döğeri Hama	89	3	79	539
9.	Döğeri Hama	32	2	26	196
10.	Bayındır	46	7	35	300
11.	Bayındır el-mezbur	31	1	16	176
12.	Bayındır tabi'-i				
	Kara Beğ	31	1	25	185
13.	Bayındır	60	22	23	433
14.	Hayli-i Yıva	19	2	10	115
15.	Mezbur	33	3	25	205
16.	Diğer Hayli-i Yıva	47	7	18	288
17.	Diğer Hayli-i Yıva	46	17	7	322
18.	Keçe Beglü	10	2	8	68
19.	Kınık	90	1	100	555
20.	Kınık el-mezbur	24	24	-	240
21.	Keçe Beglü el-mezbur	65	65	17	667
22.	Haleb Döğeri	80	5	75	500
23.	Haleb Döğeri diğer	55	-	62	337
24.	Demirciyan Döğeri	26	-	31	161
25.	Eymir	46	1	39	274
26.	Eymir tabi'-i Affan Kethûda	87	2	75	520
27.	Eymir tabi'-i Çalıkoğlu	57	4	66	371

209. B.A. T.T.D., No: 391, s. 303-308.

Tablo II.11. Devam

Sıra No	Cemaatin Adı	Vergi Nüfusu			Gerçek Nüfusu
		Hâne	Bennak	Mücerred	
28.	Eymir tabi'-i İlyas Kasım ve Bayad	23	3	26	156
29.	Eymir tabi'-i Hızıroğlu	13	1	14	84
30.	Eymir diğer tabi'-i Köseoğlu	33	1	41	211
31.	Eymir diğer tabi'-i Affan-oğlu	35	25	14	314
32.	Karagözlü Eymiri	51	2	62	327
33.	Acurlu	3	-	2	17
34.	Bügdüz tabi'-i Yörükân-ı Haleb	36	2	16	206
35.	Kacılı tabi'-i Eymir-i Şam Kethüda	203	4	193	1228
36.	Kacılı der Vilayet-i Şam	8	1	1	46
37.	Kacılı Deveciyan	58	58	6	586
38.	Üç-i Yörükân-ı Haleb	99	1	98	598
39.	Üç-i diğer tabi'-i mim der nahiye-yi Azaz	43	31	19	389
40.	Üç-i diğer der Vilayet-i Şam	6	2	1	41
41.	Çepni Yörükân-ı Haleb	161	72	40	1205
42.	Başım Kızdıllı Çepni	6	-	6	36
43.	Dımışklı	6	1	1	36
44.	Arablar	7	-	-	35
45.	Kabaksazlu	34	29	16	331
46.	Müteferrika tabi'-i Tur Ali Kethüda	13	-	2	67
47.	Oyratlu ve Kösecelü ve Osmanlu tabi'-i mim an Yörükân-ı Haleb	154	-	-	770

Tablo II.11. Devam

Sıra No Cemaatin Adı	Vergi Nüfusu			Gerçek Nüfusu
	Hâne	Bennak	Mücerred	
48. Kızıl Eymürlü an Yörükân-ı Haleb ²¹⁰	-	-	-	-
49. Sofuyanlu an Yörükân-ı Haleb ²¹¹	-	-	-	-
50. Sağırluca Salur-ı diğer der nahiye-yi Şeyzer ²¹²	-	-	-	-
51. Kara Yivalu an Yörükân-ı Haleb der Vilayet-i Gündüzlü	147	-	-	735
Toplam	2674	591	1569	17894

Tablo II.12. Peçenek ve Şah Meleklü Taifesinin Nüfus Dağılımı ²¹³

Sıra No Cemaatin Adı	Vergi Nüfusu			Gerçek Nüfusu
	Hâne	Bennak	Mücerred	
1. İsa Hacılı	69	-	29	374
2. Hızır Hacılı	64	-	18	338
3. İkizlü	53	-	11	276
4. Pirî Beglü	71	-	17	372
5. Şah Meleklü el-mezbur	171	-	118	973
Toplam	428	-	193	2333

²¹⁰. Hâne, bennak, mücerred sayısı belirtilmeden sadece nefer sayısının 10 oduğu kaydedilmiştir. B.A. T.T.D., No: 391, s. 308.

²¹¹. Hâne, bennak, mücerred sayısı belirtilmeden cemaatin 36 neferi bulunduğu kaydedilmiştir. B.A. T.T.D., No: 391, s. 308.

²¹². 8 neferi bulunan cemaatin hâne, bennak, mücerred sayısı belirtilmemiştir. B.A. T.T.D., No: 391, s. 308.

²¹³. B.A. T.T.D., No: 391, s. 309.

Tablo II.5. ile Tablo II.12. arasında, taifeler içerisindeki cemaatlerin vergi nüfusları ile tahmini gerçek nüfusları verilmiştir. Şimdi de Halep Türkmenleri'nin 1552 yılındaki toplam vergi nüfusu ile tahmini gerçek nüfusunu, taifeler bazında, aşağıdaki tablodan inceleyelim.

Tablo II.13. XVI. yy'ın Ortalarında Halep Türkmenleri'nin Nüfus Dağılımı

Cemaatin Adı	Vergi Nüfusu			Gerçek Nüfusu
	Hâne	Bennak	Mücerred	
Beğdili	1908	421	1799	13444
Bayad	2236	682	1362	15952
Beğliklü	208	63	132	1487
Harbendeli	450	74	302	2922
İnallu	198	63	112	1417
Gündüzlü Avşarı	117	51	110	950
Köpekli Avşarı	2674	591	1569	17894
Peçenek ve Şah				
Meleklü	428	-	193	2333
Müstakil Cemaatler	92	82	3	873
Toplam	8311	2027	5582	57272

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere Halep Türkmenleri'nin nüfus bakımından en kalabalık taifesi % 31.24'lük oranla Köpekli Avşarı taifesidir. Köpekli Avşarı taifesini % 27.85 ile Bayad taifesi ve % 23.47 ile de Beğdili taifesi takip etmektedir. Bu durumda Halep Türkmenleri'nin toplam nüfusunun % 82.56'lık bölümünü bu üç taife oluştururken, geri kalan % 17.44'lük bölümü de diğer taifeler arasında paylaşılmaktadır.

D. HALEP TÜRKMENLERİ'NİN XVI. YÜZYILDAKİ İKTİSADİ YAPISI

1. Halep Türkmenleri'nin Geçim Kaynakları

Türkmenler, konar-göçer hayatın bir gereği olarak, kışın kışlaklarda sınırlı da olsa ziraî faaliyetle, yazın ise yüksek yaylalarda hayvancılıkla uğraşıyorlardı. Fakat asıl hüviyetleri hayvancılık ve çobanhayatı idi ²¹⁴. Çoban hayatı yaşadıkları coğrafi bölgenin etkisiyle en çok Halep Türkmenleri'nde görülmektedir ²¹⁵. Devletin merkeziyetçi idare tarzı ile daima kontrol altında tutulan aşiretlerin iktisadi bakımdan büyük bir kısmının hayvancılıkla uğraşması ve mevsimden mevsime yaylak-kışlak yerler arasında hareket halinde bulunmalarından dolayı, göçebe olarak adlandırılmaları doğru değildir. Bunların hayat tarzlarını yerleşik hayat ile göçebelik arasında bir ara şekil ²¹⁶ olarak kabul etmek daha doğru olur.

Konar-göçer teşekküllerin, hayat tarzları dolayısıyla, en büyük geçim kaynakları hayvancılıktır. Hatta hayvancılık bu teşekküller arasında öyle hat safhaya çıkmıştır ki, Osmanlı Devleti bazı bölgelerinin et ihtiyaçlarını bunlardan temin etmiştir. Özellikle Yeni-İl ve Halep Türkmenleri koyun yetiştirme bakımından isim yapmışlardı ²¹⁷. XVI. yy'ın ortalarında Halep Türkmenleri'nin koyun sayılarının taifelere göre dağılımı ise şöyledir:

²¹⁴. C. Orhunlu, a.g.e., s. 19; Y. Halaçoğlu, a.g.e., s. 18.

²¹⁵. F. Sümer, "XVI. Asırda Anadolu, Suriye ve Irak'ta Yaşayan Türk Aşiretlerine Umumî Bir Bakış", s. 516.

²¹⁶. İlhan Şahin, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Konar-Göçer Aşiretlerin Hukukî Nizamları", *Türk Kültürü*, Ankara, 1982, C. XX, S. 227, s. 294.

²¹⁷. C. Orhunlu, a.g.e., s. 21; Y. Halaçoğlu, a.g.e., s. 19.

Tablo II.14. Halep Türkmenleri'nin Koyun Sayılarının
Taifelere Göre Dağılımı ²¹⁸

Taifenin Adı	Koyun Sayısı
Beydili	359771
Bayad	367680
Beyliklü	39047
Harbendelü	70397
İnallu	33999
Gündüz Avşarı	26916
Köpekli Avşarı	411188
Peçenek ve Şah Meleklü	-
Müstakil Cemaatler	902
Toplam	1309900

Konar-göçerlerin hayvancılıkla uğraşmaları onlarda dokumacılığın gelişmesine yol açmıştır ²¹⁹. Dokumacılık Türkmen oymakları arasında en canlı halk sanatıydı. Aşiretler arasında halı, kilim, çul ve benzeri şeylerin dokumasını bilmeyen yoktu ²²⁰. Dokumacılığın yanında dericilik de önemli bir yer tutmaktaydı.

Konar-göçer teşekküller ziraatla da meşgul olmalarına rağmen, ihtiyaçları olan mahsüllerin büyük bir kısmını takas yoluyla temin ederlerdi. Sahip oldukları hayvanlardan elde ettikleri yoğurt, yağ, peynir, yapağı gibi ihtiyaç fazlası ürünleri buldukları yerlere yakın bir pazarda satar veya başka bir şeyle değiştirirlerdi. Konup-göçtükleri yerlere yakın olan köy ve kasabalar, bu sebeple konar-göçerler için uygun bir ticaret merkezi olmuştu ²²¹.

²¹⁸. B.A. T.T.D., No: 391, s. 287-309.

²¹⁹. C. Orhunlu, a.g.e., s. 21; Y. Halaçoğlu, a.g.e., s. 19.

²²⁰. Ali Rıza Yalman (Yalkın), *Cenupta Türkmen Oymakları II* (Haz. Sabahat Emir), K.B.Y., Ankara, 1977, s. 214-215.

²²¹. Y. Halaçoğlu, a.g.e., s. 19.

2. Halep Türkmenleri'nin Vergi Düzenleri

Osmanlı Devleti XVI. yy'ın başlarından itibaren fetihlerle sürekli genişlediği için, devletin hukukî, askerî, malî ve sosyal yapısında da sürekli gelişme ve değişmeler olmuştur. Bundan dolayı, devletin bir tarafını kapsayan tek bir vergi düzeni konulamamış, her bölgenin coğrafî şartları, ırkî ve kültürel özellikleri ile sosyal ve ekonomik yapısı dikkate alınarak, ayrı ayrı düzenlemeler yapmak yoluna gidilmiştir. Bu sebeple her vilayet ve her sancak için vergi sisteminin esaslarını belirten, vergi mükellefleri ile sipahi veya devlet ilişkilerinin nasıl olması gerektiğini düzenleyen ayrı ayrı kanunnâmeler tertip edilmiştir ²²². Halep Türkmenleri de Osmanlı Devleti'ne vergi vermekle mükellef olup, ödeyecekleri vergiler Halep Sancağı Kanunnâmeleri'nde ²²³ belirtilmiştir.

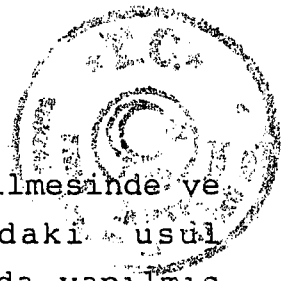
Halep Türkmenleri hâs (padişah hassı) reâyâsı olmalarından dolayı "serbest" statüsünde bulunuyorlardı. Bu sebeple sancak beyi ve sancak subaşlarının Türkmenler'e müdahale etmelerine müsaade edilmemiştir.

XVI. yy'ın başlarında, Türkmenler'in vergilerinin toplanmasında, bir emin olarak Türkmen beyleri sorumlu idiler. Ancak XVI. yy'ın ortalarından itibaren Türkmenler'e ait vergilerin toplanmasında ve bunların inzibatlarının sağlanmasında, artık ırsî Türkmen beyleri değil hükümet tarafından tayin edilmiş voyvoda diğer adıyla Türkmen Ağası sorumlu idi ²²⁴. Bu durum Osmanlı Devleti'nin Türkmenler üzerindeki merkezi otoritesini daha da kuvvetlendirmek istemesinden kaynaklanmıştır.

²²². Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Isparta, 1997, s. 134.

²²³. Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri*, C. 5 (Kanunî Devri Kanunnâmeleri), II. Kısım, *Eyalet Kanunnâmeleri I*, İstanbul, 1992, s. 644-652; 657-660.

²²⁴. Y. Halaçoğlu, a.g.e., s. 21; O. Kılıç, a.g.m., s. 62; T. Gündüz, a.g.e., s. 109-110.

1536 yılında önce Türkmenler'in vergilendirilmesinde ve vergilerin tahsilinde Memlûkler zamanındaki usul uygulanmaktaydı. Bunu, Osmanlı Devleti zamanında yapılmış olan, ilk tahririn neticelerini yansıtan Türkmen defterinin hemen başında "... ber müceb-i Kânûn-ı Kâdı Tâceddin" ²²⁵ denilmek suretiyle, önceki kanunnâmeye göre olduğunun belirtilmesinden anlıyoruz.

Türkmenler bu zamanda "ağnam resmi" (âdet-i ağnam) ve "şân'ül-mer'â" (otlak resmi) olarak iki çeşit vergi vermekteydiler. Fakat âdet-i ağnam ve şân'ül-mer'â olarak ifade edilen koyun miktarları toplandıktan sonra her koyun için "resm-i boncuk" veya âdet-i akçe-i boncuk" adıyla, 1519'da 12 Halebî akçe ²²⁶, 1526'da da 6 Osmanî akçe vergi tahsil edilirdi. Bu dönemde bazı cemaatlerin vergileri de, "adet-i nakdiyye" adıyla, maktu' ve peşin olarak alınır ki, bu çeşit peşin-maktu' vergi 1536-1550 yılı tahrirlerinde "dimos" olarak ifade edilmektedir.

1536 ve 1550 yılı kanunnamelerinden anlaşılacağına göre, 1526'dan sonra Türkmen vergi nizamında yeni düzenlemeler yapılmış ve yukarıda bahsettiğimiz "şân'ül-mera" ve "âdet-i boncuk" adlı vergiler kaldırılarak, yerlerine yenileri konulmuştur.

Bu dönemde, Halep Türkmenleri'nin vergi mükellefleri bennak, mücerred ve hane olarak ayrılıyorlardı. Bennak, tam veya yarım çift arazisi olmayan fakat kazancı yerinde evli kişi ²²⁷, mücerred ise kazancı yerinde bekâr kişiydi ²²⁸. Hane de toprağı ile duvarı olan ve kendi kendine yeten aile reisidir. Bir çift toprak sahibi olan ailelerin ödedikleri

²²⁵. B.A. T.T.D., No: 93, s. 689.

²²⁶. B.A. T.T.D., No: 93, s. 689-694.

²²⁷. Geniş bilgi için bkz., Halil İncalcık, "Osmanlılarda Raiyyet Rüsümü", *Bulleten*, XXIII/92, Ankara, 1959, s. 589-591; Neşet Çağatay, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Reayyadan Alınan Vergi ve Resimler", *D.T.C.F.D.*, C. 5, Ankara, 1947, s. 491.

²²⁸. Mücerret hakkında geniş bilgi için bkz., H. İncalcık, *a.g.m.*, s. 586-588.

vergiler "çift resmi" olarak adlandırılmaktaydı ²²⁹. Bennak olanlar "resm-i bennak" adı altında 12'şer akçe, mücerred olanlar ise "resm-i mücerred" adı altında 6'şar akçe vergi ödüyorlardı ²³⁰.

Konar-göçer teşekküllerin tahrir defterlerine kaydolunan vergi çeşitleri bennak ve mücerred resmî dışında "bâd-ı hevâ", "âdet-i ağnam", "mal-ı dimos" ve "resm-i camus"dan ibarettir. Osmanlı vergi sistemindeki "cürm-i cinayet", "resm-i arûsâne", "resm-i tapu", "resm-i tapu-yi zemin" ve "âdet-i deşt-bâni" gibi vergiler, ancak bu vergilerin alınmasını gerektiren şartlar oluştuğunda muhatabından tahsil edilebiliyordu. Bundan dolayı zikredilen vergilerin hepsi tahmini bir toplama "bâd-ı hevâ" başlığı altında ²³¹ tahrir defterlerine kaydedilmişlerdir.

"Resm-i meraî" veya "resm-i ganem" olarak da adlandırılan "adet-i ağnam", koyun vergisi olup iki koyuna 1 akçe olarak tahsil edilir ve koyun kuzusuyla birlikte kabul edilirdi ²³². 1536 (943) tarihli Halep Livâsı Kanunnâmesi'ne göre sağılan her camustan da 3'er para, yani 6'şar akçe "resm-i camus" alınmaktaydı ²³³.

Halep Türkmenleri'nin tahrir defterlerinde zikredilmeyen, ancak ödemekle mükellef oldukları bir takım vergiler daha vardır. Bunlar, "resm-i otlak ve yatak" ile "resm-i duhân"dır ²³⁴. Otlak ve yatak resmi, sürülerini başkasının tımârında veya miri yaylaklarda otlatan sürü sahipleri ile konar-göçerlerden yılda bir defaya mahsus olmak üzere sürü başına alınan bir vergidir. Genelde otlak ve yatak resimleri dışardan gelip konaklayan koyun ve sığır sürülerinden alınan vergidir. Yerli reâyadan

²²⁹. H. İnalçık, *a.g.m.*, s. 583.

²³⁰. B.A. T.T.D., No: 391, s. 287-309.

²³¹. O. Kılıç, *a.g.m.*, s. 71; geniş bilgi için bkz., H. İnalçık, *a.g.m.*, ilgili sayfalar; N. Çağatay, *a.g.m.*, ilgili sayfalar.

²³². N. Çağatay, *a.g.m.*, s. 485; Y. Halaçoğlu, *a.g.e.*, s. 22.

²³³. A. Akgündüz, *Kanunlar*, C. 5, s. 660.

²³⁴O. Kılıç, *a.g.m.*, s. 71.

alınmamaktaydı²³⁵. 1536 (943) tarihli Halep Sancağı Kanunnâmesi'nde Halep Livâsı'nda kışlayan Türkmen taifesinden, her yıl Mart ayında sürü başına²³⁶, "resm-i otlak ve yatak" adı altında 1 koyun ve her haneden yine her yıl Mart ayında 12'şer akçe alındığı²³⁷ belirtilmektedir.

Şimdi bu bilgilerin ışığı altında 391 No'lu Tapu Tahrir Defteri'ne göre Halep Türkmenleri'nin XVI. yy'ın ortalarında ödedikleri vergileri tablolarla taifeler ve cemaatler bazında inceleyelim.

Tablo II.15. Beğdili Taifesinin Vergi Dağılımı²³⁸

Sıra No	Cemaatin Adı	Resm-i Ağnam	Resm-i Bennak	Resm-i Mücerred	Bad-ı Heva	Toplam
1.	Taşbaş	12600	180	510	925	14215
2.	Bozkoyunlu	11711	432	726	1795	14664
3.	Selahdinlü	200	-	12	25	237
4.	Begmeşlü ²³⁹	10472	84	744	720	11326
5.	Begmeşlü diğer	3519	84	204	370	4177
6.	Hacı Güzel	325	-	6	20	351
7.	Kuzucaklu	3361	72	210	380	4023
8.	Karacıklu el mâruf Başıbüyük	5533	36	174	345	6088
9.	Süllü	2243	-	78	130	2451
10.	Şeyhlü-yi İnbeneklü ²⁴⁰	3042	24	90	150	1311
11.	Otamışlu	4815	48	192	350	5405

²³⁵. M.A. Ünal, a.g.e., s. 144; N. Çağatay, a.g.m., s. 509 vd.

²³⁶. 1 sürü 300 koyundan oluşmaktadır.

²³⁷. A. Akgündüz, *Kanunlar*, C. 5, s. 660.

²³⁸. B.A. T.T.D., No: 391, s. 287-294.

²³⁹. Alınan vergilerin tamamı 11720 akçe olması gerekirken 11326 olarak kaydedilmiştir. B.A. T.T.D., No: 391, s. 287.

²⁴⁰. Alınan vergilerin tamamı 3306 akçe olması gerekirken 3311 olarak kaydedilmiştir. B.A. T.T.D., No: 391, s. 288.

Tablo II.15. Devam

Sıra No	Cemaatin Adı	Resm-i Ağnam	Resm-i Bennak	Resm-i Mücerred	Bad-ı Heva	Toplam
12.	Mihmad Hacılı ²⁴¹	2140	48	108	220	2566
13.	Dimleklü	5097	60	192	430	5779
14.	Kıyâs	2818	48	126	290	3282
15.	Sipahiyan	237	-	-	-	237
16.	Alagözlü	640	12	30	60	742
17.	Ulaşlu	1101	-	42	70	1213
18.	Arablar	5129	-	204	314	5648
19.	Bozlu	10064	24	390	725	11203
20.	Şeyhler	689	-	12	55	756
21.	Bozgeyikli	245	-	12	45	302
22.	Kotanlu ²⁴²	1616	24	114	275	2029
23.	Budaklar	799	12	24	95	930
24.	Bozlu müteferrik ²⁴³	655	336	420	265	1298
25.	Çakırlu müteferrik ²⁴⁰	420	48	24	60	552
26.	Karaşeyhlü müteferrik	-	456	138	305	899
27.	Kazlu müteferrik	-	120	78	115	313
28.	Bozkoyunlu	613	396	216	390	1615
29.	Döğerlü	273	204	168	235	880
30.	Gedikler	501	12	24	40	565
31.	Taşbaş	96	-	306	320	722
32.	Selâhaddinlü	95	-	24	25	144
33.	Karabegmeşlü ²⁴⁴	8805	108	372	600	9885

²⁴¹. Alınan vergilerin tamamı 2516 akçe olması gerekirken 2566 olarak kaydedilmiştir. B.A. T.T.D., No: 391, s. 288.

²⁴². Cemaat-i Kotanlu'nun ağnam resmi 1616 olarak kaydedilmesine rağmen bu sayının 1166 olması gerekmektedir. B.A. T.T.D., No: 391, s. 291.

²⁴³. Alınan vergilerin tamamı 1676 akçe olması gerekirken 1298 olarak kaydedilmiştir. B.A. T.T.D., No: 391, s. 292.

²⁴⁴. İki koyuna bir akçe alındığı gözönüne alınırsa ağnam resminin 9805 olması gerekmektedir. B.A. T.T.D., No: 391, s. 292.

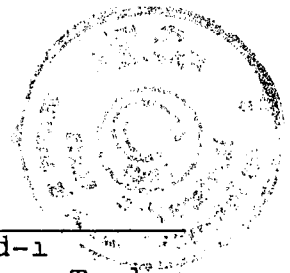

Tablo II.15. Devam

Sıra No	Cemaatin Adı	Resm-i Ağnam	Resm-i Bennak	Resm-i Mücerred	Bad-ı Heva	Toplam
34.	Güneç	5018	24	210	320	5572
35.	Tatalu	472	12	24	60	568
36.	Eminleklü Döğeri ²⁴⁵	9121	48	408	625	10212
37.	Tatlu	755	12	24	40	831
38.	Eminleklü	4725	-	222	335	5282
39.	Eminleklü	2128	-	48	155	2331
40.	Eminleklü	3907	-	42	145	4094
41.	Halilcelü	6105	108	222	535	6970
42.	Cumalu	1791	48	84	170	2093
43.	Kazlu ²⁴⁶	9275	72	378	585	10310
44.	Begillü	4346	-	174	420	4940
45.	Topaklu	2137	12	120	190	2459
46.	Mahmudlu	4319	36	162	350	4867
47.	Büyük Karacalu	10564	96	510	735	11905
48.	Yağrınca	1487	12	90	185	1774
49.	Necmeddinlü	2851	24	96	175	3146
50.	Güvan	1666	12	54	110	1842
51.	Kürdilü	799	96	78	205	1178
52.	Çakırlu	6234	24	156	410	6824
53.	Başbüyüklü	-	24	24	30	78
54.	Sülayi	200	-	24	25	249
55.	Saçlu	-	60	48	65	173
56.	Otamışlu	130	24	96	95	345
57.	Begmeşlü	40	48	174	170	432
58.	Güneç	175	72	108	125	480
59.	Kara Hasanlu	93	12	72	75	252
60.	Büyük Karacalu	-	324	108	225	657
61.	Eminleklü	-	72	78	95	245

²⁴⁵. Alınan vergilerin tamamı 10202 akçe olması gerekirken 10212 olarak kaydedilmiştir. B.A.T.T.D., No: 391, s. 289

²⁴⁶. Ağnam resminin 9295 olması gerekmektedir. B.A. T.T.D., No: 391, s. 290.

Tablo II.15. Devam

Sıra No	Cemaatin Adı	Resm-i Ağnam	Resm-i Bennak	Resm-i Mücerred	Bad-ı Heva	Toplam
62.	Hatib Hacılu	-	36	36	45	117
63.	Cumalu	205	12	48	60	325
64.	Begillü ve Dimleklü ve Bayanlu ve Baranlar ve Kürdler	272	156	102	175	705
65.	Mahmudlu ²⁴⁷	-	84	158	190	722
66.	Bozlu, Bozkoyunlu ve Yalvaç ve Halilcelü ve Kuzucuklu ve Beydili	126	624	6	290	1046
Genel Toplam ²⁴⁸		178795	5052	10154	17560	208832

²⁴⁷. Kişi başına 6 akçe resm-i mücerred alındığı dikkate alınırsa bu sayının $27 \times 6 = 162$ olması gerekmektedir. B.A. T.T.D., No: 391, s. 294.

²⁴⁸. Beğdili taifesinden alınan vergilerin toplamı 211561 akçe olması gerekirken, defterden elde ettiğimiz bilgiler dahilindeki hesaplamamızda 208832 akçe olarak çıkmıştır. Arada 2729 akçelik bir azlık sözkonusudur. Bu da devletin önceden miktarını tespit etmiş olduğu vergiyi tam olarak toplayamadığını gösterir.

Tablo II.16. Bayad Taifesinin Vergi Dağılımı ²⁴⁹

Sıra No	Cemaatin Adı	Resm-i Ağnam	Resm-i Bennak	Resm-i Mücerred	Bad-ı Heva	Toplam
1.	Pehlivanlu	23799	72	960	1500	26331
2.	Pehlivanlu tabi'-i Uğurbey	6559	36	240	380	7215
3.	Pehlivanlu	6767	48	252	385	7452
4.	Odamişlu ²⁵⁰	3120	24	90	180	3414
5.	Pehlivanlu tabi'-i Bayad	232	216	35	135	619
6.	Yabanlu	1252	72	18	130	1472
7.	Pehlivanlu	538	324	24	175	3414
8.	Pehlivanlu	1417	12	42	75	1546
9.	Beg Hacılı	1305	12	60	165	1542
10.	Doğanlu	2089	300	108	400	2897
11.	Kızkapanlu	1834	84	66	165	2149
12.	Şemeklü	3464	12	84	175	3735
13.	Şemeklü diğer	2101	12	-	130	2243
14.	Yusuf Hacılı tabi'-i Bayad	1516	24	66	135	1741
15.	Salavatlu tabi'-i Bayad	1293	72	72	155	1592
16.	Beçilü	4863	504	204	615	6186
17.	İldeliklü	2298	216	90	260	2864
18.	Beyler ²⁵¹	3550	200	180	460	4390
19.	Reyhanlu	3353	-	114	190	3657
20.	Körüklü ²⁵²	1215	36	54	190	1405
21.	Gürdilü	9613	180	210	480	10483

²⁴⁹. B.A. T.T.D., No: 391, s. 294-299.

²⁵⁰. Cemaat-i Odamişlu'nın 6229 baş hayvanları vardır. Bu hayvanlardan 3115 akçe vergi alması gerekirken 3120 akçe alınmıştır. B.A.T.T.D., No: 391, s. 294.

²⁵¹. Beyler Cemaati 25 bennak, 31 mücerred vergi nüfusuna sahiptir. Buna göre, 300 akçe resm-i bennak, 186 akçe resm-i mücerred vermesi gerekirken 200 akçe resm-i bennak, 180 akçe resm-i mücerred vermiştir. B.A. T.T.D., No: 391, s. 296.

²⁵². Bu cemaatten alınan vergilerin toplamı 1495 akçe olması gerekirken 1405 akçe olarak kaydedilmiştir. B.A. T.T.D., No: 391, s. 296.

Tablo II.16. Devam

Sıra No	Cemaatin Adı	Resm-i Ağnam	Resm-i Bennak	Resm-i Mücerred	Bad-ı Heva	Toplam
22.	Karakoyunlu	7632	48	288	550	8518
23.	Karakoyunlu	706	336	36	200	1278
24.	Çalışlu tabi'-i Bayad	6100	-	276	420	6796
25.	Çalışlu diğer tabi'-i Bayad	5224	12	264	420	5920
26.	Çalışlu-yı müteferrik ²⁵³	101	396	6	185	503
27.	Melüklü	1576	36	30	95	1737
28.	Âdetlü	761	-	24	85	870
29.	Pörçeklü	744	-	12	65	821
30.	Saylık ma'a Lalalu Deveciyan	650	216	30	135	1031
31.	Şerefliüler	17615	48	582	1065	19310
32.	Bahadurlu ²⁵⁴	10028	748	624	1735	13135
33.	Eyüblü	2341	24	126	255	2746
34.	Eyüblü diğer	120	528	96	320	1064
35.	Âşıklı	1303	12	48	100	1463
36.	Eyüblü tabi'-i Bayad	267	-	-	30	297
37.	Sargaç tabi'-i Bayad	483	-	12	50	545
38.	Ukaş	666	108	24	110	908
39.	Çunkerlü	567	-	24	45	636
40.	Ürpek	2620	60	132	270	3082
41.	Ukaş-ı diğer	1700	-	96	140	1936
42.	Pürneklü	970	-	36	60	1066
43.	Şeyh Hamzalu	2756	72	42	150	3020
44.	Çiçlü	1396	24	60	85	1565

²⁵³. Bu cemaatten alınan alınan vergilerin toplamı 688 akçe olması gerekirken 503 akçe olarak kaydedilmiştir. B.A. T.T.D., No: 391, s. 297.

²⁵⁴. Bahadırlu Cemaati'nin 79 bennak vergi nüfusu vardır. Buna göre 948 akçe resm-i bennak alınması gerekirken deftere 748 akçe alındığı kaydedilmiştir. B.A. T.T.D., No: 391, s. 297.

Tablo II.16. Devam

Sıra No	Cemaatin Adı	Resm-i Ağnam	Resm-i Bennak	Resm-i Mücerred	Bad-ı Heva	Toplam
45.	Tohtemürlü	12994	48	402	850	14294
46.	Tohtemürlü diğەر	4427	24	144	280	4875
47.	Tohtemürlü diğەر	320	768	138	480	1706
48.	Yüreğirli	1927	72	96	195	2290
49.	Karkın İslâmlu	5776	36	312	620	6744
50.	Göngü Karkın	7198	108	336	880	8522
51.	Karkın-ı diğەر ²⁵⁵	2153	1728	270	825	5176
52.	Karkın Deveciyan	600	-	60	300	960
Genel Toplam ²⁵⁶		183899	7908	7596	17480	219161

Tablo II.17. Beyliklü Taifesinin Vergi Dağılımı ²⁵⁷

Sıra No	Cemaatin Adı	Resm-i Ağnam	Resm-i Bennak	Resm-i Mücerred	Bad-ı Heva	Toplam
1.	Avşar Kethüda	5948	72	228	430	6678
2.	Maksud Kethüda	3513	-	120	270	3903
3.	Karabaş Kethüda	2159	24	24	105	2312
4.	Tohtemür Kethüda	5638	-	210	375	6223
5.	Mezbur tabi'-i Beyliklü	485	108	6	65	664
6.	Üçlü	1781	552	204	455	2992
Genel Toplam		19524	756	792	1700	22772

²⁵⁵. Bu cemaat 142 bennak vergi nüfusuna sahiptir. Buna före 1704 akçe bennak resmi vermesi gerekirken 1728 akçe verdiği defftere kaydedilmiştir. Buna göre bennak resminin 1704 olması gerekirken deftere 1728 akçe olarak kaydedilmiştir. Ayrıca 4206 baş hayvanı bulunan cemaatin 2103 akçe vergi vermesi gerekirken 2153 akçe vergi vermiştir. B.A. T.T.D., No: 391, s. 299.

²⁵⁶. Bayad taifesinden alınan vergilerin toplamı 216883 akçe olması gerekirken, defterden elde ettiğimiz bilgiler dahilindeki hesaplamamızda 219161 akçe olarak çıkmıştır. Arada 2278 akçelik bir fazlalık görölmektedir.

²⁵⁷. B.A. T.T.D., No: 391, s. 299-300.

Tablo II.18. Harbendelü Taifesinin Vergi Dağılımı ²⁵⁸

Sıra No	Cemaatin Adı	Resm-i Ağnam	Resm-i Bennak	Resm-i Mücerred	Bad-ı Heva	Toplam
1.	Harbendelü	1017	732	144	475	2368
2.	Kapanlu	2292	24	132	320	2768
3.	Caferlü	2057	-	168	275	2500
4.	Kurşunlu	1027	-	66	155	1248
5.	Çakırlu	1385	-	90	165	1640
6.	Kozanlu	3191	12	138	275	3616
7.	Kozanlu diğer	3863	36	144	290	4333
8.	Bıraçlu	672	-	36	55	763
9.	Keleklü ²⁵⁹	510	-	36	65	605
10.	Burhan Hacılı	1951	12	102	190	2255
11.	Bostanlu	3140	36	108	190	3474
12.	Eymirlü	2543	12	102	225	2882
13.	İbrahim Şahlu	2750	12	135	315	3215
14.	Uzun Karacalu ²⁶⁰	3751	-	192	325	6268
15.	İlalmışlu	399	-	18	65	482
16.	Kotanlu	1856	-	66	160	2082
17.	Bağlular	532	-	24	45	601
18.	Kasım Hacılı	827	-	42	65	934
19.	İlyas Hacılı	1335	12	66	105	1518
Genel Toplam ²⁶¹		35098	888	1812	3760	42185

²⁵⁸. B.A. T.T.D., No: 391, s. 300-301.

²⁵⁹. Bu cemaatten alınan vergilerin toplamı 611 akçe olması gerekirken 605 akçe alındığı kaydedilmiştir. B.A. T.T.D., No: 391, s. 301.

²⁶⁰. Bu cemaatin 7702 adet koyunu bulunmaktadır. İki koyununa 1 akçe vergi alınması durumunda bu rakamın 3751 değilde 3851 olması gerekmektedir. B.A. T.T.D., No: 391, s. 301.

²⁶¹. Harbendelü taifesinden alınan vergilerin toplamı 41558 olması gerekirken, defterden elde ettiğimiz bilgiler dahilindeki hesaplamamızda 42185 akçe olarak çıkmıştır. Arada 627 akçelik bir fazlalık görülmektedir.

Tablo II.19. İnallu Taifesinin Vergi Dağılımı ²⁶²

Sıra No	Cemaatin Adı	Resm-i Ağnam	Resm-i Bennak	Resm-i Mücerred	Bad-ı Heva	Toplam
1.	İsa Hacılı	6088	252	240	505	7085
2.	Kırımlu	3228	-	90	145	3463
3.	İNallu	185	420	18	200	823
4.	Bozanlu	2788	-	102	215	3105
5.	Çay Basmazlu	4669	-	204	335	5208
6.	Ömerânlu	-	-	-	-	-
7.	Bayraklu	42	84	18	60	204
8.	Emir Obası	-	-	-	-	-
9.	Sa'ıdliyenlü	-	-	-	-	-
10.	Basmakuzaklu	-	-	-	-	-
Genel Toplam		17000	756	672	1460	19888

İNallu taifesinin; Ömerânlu, Emir Obası, Sa'ıdliyenlü ve Basmakozaklu cemaatlerinin yukarıdaki tabloda gösterilmeyen, ama herbirinin "mal-ı dimas" adı altında 500'er akçe rüsum ödedikleri de deftere kaydedilmiştir ²⁶³. Bunlarla beraber İNallu taifesinin ödediği toplam vergi 21888 akçedir.

Tablo II.20. Gündüzlü Avşarı Taifesinin Vergi Dağılımı ²⁶⁴

Sıra No	Cemaatin Adı	Resm-i Ağnam	Resm-i Bennak	Resm-i Mücerred	Bad-ı Heva	Toplam
1.	Boynu Kısalu	2833	-	102	195	3130
2.	Gündüzlü Avşarı	5135	12	198	300	5645
3.	Avşar	4563	24	204	335	5126
4.	Avşar-ı diğır	928	108	48	120	1204
5.	Kapanlu	-	420	102	260	782
6.	Ulamışlu	-	48	6	20	74
Toplam		13459	612	660	1230	1596

²⁶². B.A. T.T.D., No: 391, s. 302.

²⁶³. B.A. T.T.D., No: 391, s. 302.

²⁶⁴. B.A. T.T.D., No: 391, s. 303.

Tablo II.21. Köpekli Avşarı Taifesinin Vergi Dağılımı²⁶⁵

Sıra No	Cemaatin Adı	Resm-i Ağnam	Resm-i Bennak	Resm-i Mücerred	Bad-ı Heva	Toplam
1.	Belbanlu Avşarı	5678	84	246	485	6493
2.	Sekiz Avşarı	2780	108	246	225	3359
3.	Gökçelü	1889	84	24	175	2172
4.	Alabaş	-	96	18	55	169
5.	Çoban Beglü	430	24	6	30	490
6.	Kızık	17133	252	666	1555	19606
7.	Kızık Eymirli ²⁶⁶	3238	1620	438	1525	6831
8.	Döğer-i Hama ²⁶⁷	9794	36	474	40	11144
9.	Döğer-i Hama	2825	24	156	250	3255
10.	Bayındır ²⁶⁸	5739	84	210	405	6436
11.	Bayındır el-mezbur	2730	12	96	235	3073
12.	Bayındır tabi-i Kara Beğ	4593	12	150	280	5035
13.	Bayındır	4106	264	138	415	4923
14.	Hayli-i Yıva	1294	24	60	145	1523
15.	Mezbur	2392	36	150	290	2868
16.	Diğer Hayli-i Yıva ²⁶⁹	2677	84	108	325	3194
17.	Diğer Hayli-i Yıva	2147	204	42	265	2658
18.	Keçe Beglü	926	24	48	90	1088

²⁶⁵. B.A. T.T.D., No: 391, s. 303-308.

²⁶⁶. Cemaatten alınan vergilerin toplamı 6821 akçe olması gerekirken 6831 akçe olarak kaydedilmiştir. B.A. T.T.D., No: 391, s. 304.

²⁶⁷. Bu cemaatten alınan vergilerin toplamı 10344 akçe olması gerekirken 11144 akçe olduğu kaydedilmiştir. B.A. T.T.D., No: 391, s. 304.

²⁶⁸. Cemaatten alınan vergilerin toplamı 6438 akçe olması gerekirken 6436 akçe olarak kaydedilmiştir. B.A. T.T.D., No: 391, s. 304.

²⁶⁹. Bu cemaat 5395 baş hayvana sahiptir. Normal şartlar altında bunlardan 2697 akçe vergi alınması gerekirken 2677 akçe vergi alındığı kaydedilmiştir.

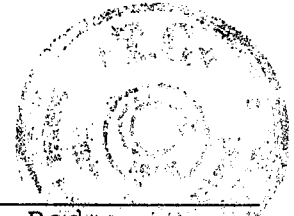

Tablo II.21. Devam

Sıra No	Cemaatin Adı	Resm-i Ağnam	Resm-i Bennak	Resm-i Mücerred	Bad-ı Heva	Toplam
19.	Kınık	16105	12	600	950	17667
20.	Kınık el-mezbur	-	288	-	120	408
21.	Keçe Beglü el-mezbur	-	780	102	410	1292
22.	Haleb Döğeri	10389	60	450	775	11674
23.	Haleb Döğeri diğer	7766	-	372	585	8723
24.	Demirciyan Döğeri ²⁷⁰	4784	-	186	285	
25.	Eymir	4663	12	234	375	5284
26.	Eymir tabi'-i Affan Kethûda ²⁷¹	10649	24	45	850	11528
27.	Eymir tabi'-i Çalıkoğlu	6927	48	396	415	7986
28.	Eymir tabi'-i İlyas Kasım ve Bayad	3455	36	156	245	3892
29.	Eymir tabi'-i Hızıroğlu	2056	12	84	135	2287
30.	Eymir diğer tabi'-i Köseoğlu	3740	12	246	370	4368

²⁷⁰. Bu cemaatten alınan vergilerin toplamı 5255 akçe olması gerekirken 5755 akçe olduğu kaydedilmiştir. B.A. T.T.D., No: 391, s. 306.

²⁷¹. Cemaatten alınan vergilerin toplamı 11528 akçe olarak kaydedilmiştir. Oysa alınan vergilerin toplamı tablodaki rakamlar itibariyle 11568 olması gerekmektedir. Bunun yanında deftere 75 mücerred nüfusu karşılığında 45 akçe mücerred resmi kaydedilmiştir. Bu durumda kişi başına 0.6 akçe düşmektedir. Normal şartlar altında kişi başına 6 akçe mücerred resmi alınmaktaydı. Bunu gözönünde bulunduracak olursak mücerred resminin 45 akçe değil 450 akçe olması gerekmektedir. B.A. T.T.D., No: 391, s. 306.

Tablo II.21. Devam

Sıra No	Cemaatin Adı	Resm-i Ağnam	Resm-i Bennak	Resm-i Mücerred	Bad-ı Heva	Toplam
31.	Eymir diğer tabi'-i Affan-oğlu	829	300	84	245	1458
32.	Karagözlü Eymiri	7668	24	372	565	8629
33.	Acurlu	276	-	12	25	313
34.	Bügdüz tabi'-i Yörükân-ı Haleb	3041	24	96	260	3421
35.	Kacılı tabi'-i Eymir-i Şam Kethûda	28426	48	1158	1980	31612
36.	Kacılı der Vilayet-i Şam	351	12	6	45	414
37.	Kacılı Deveciyan	-	696	36	320	1052
38.	Üç-i Yörükân-ı Haleb	14653	12	588	985	16238
39.	Üç-i diğer tabi'-i mim der nahiye-yi Azaz	2610	372	114	310	3406
40.	Üç-i diğer der Vilayet-i Şam	218	24	6	35	283
41.	Çepni Yörükân-ı Haleb	2973	864	240	1005	5082
42.	Başım Kızdıllı Çepni	1030	-	36	60	1126
43.	Dımışklı	303	12	6	40	361
44.	Arablar	427	348	96	250	711
45.	Kabaksazlu ²⁷²	217	348	96	250	911
46.	Müteferrika tabi'-i Tur Ali Kethûda	1646	-	12	75	1733

272. Bu cemaatin tabloda gösterilmeyen 60 akçe camus resmi de toplam içerisinde verilmiştir. B.A. T.T.D., No: 391, s. 306.

Tablo II.21. Devam

Sıra No	Cemaatin Adı	Resm-i Ağnam	Resm-i Bennak	Resm-i Mücerred	Bad-ı Heva	Toplam
47.	Oyratlu ve Kösecelü ve Osmanlu tabi'-i mim an Yörükân-ı Haleb	-	-	-	-	-
48.	Kızıl Eymirlü an Yörükân-ı Haleb	-	-	-	-	-
49.	Sofuyanlu an Yörükân-ı Halep	-	-	-	-	-
50.	Sağırluca Salur-ı diğer der nahiye-yi Şeyzer	-	-	-	-	-
51.	Kara Yıvalu an Yörükân-ı Haleb der Vilayet-i Gündüzlü	-	-	-	-	-
Genel Toplam ²⁷³		205573	7440	9105	18955	241928

Yukarıdaki tabloda gösterilmeyen, fakat Köpekli Avşarı taifesinin 5 cemaatinin ödedikleri mal-dimos rüsumu da vardır. Oyratlu ve Kösecelü ve Osmanlı Cemaati 4000 akçe, Kızıl Eymirlü Cemaati 500 akçe, Sofuyanlu Cemaati 2000 akçe, Sağırluca Salur Cemaati 700 akçe, Kara Yıvalu Cemaati 500 akçe olmak üzere toplam 12200 akçe mal-ı dimos rüsumu ödemişlerdir ²⁷⁴. Bunlarla beraber Köpekli Avşarı taifesinden toplam 254128 akçe vergi alınmıştır.

Peçenek ve Şah Meleklü taifesinin ise vergi miktarı cemaatler bazında belirtilmezken, bu taifenin toplam 8000

²⁷³. Köpekli Avşarı taifesinden alınan vergilerin toplamı 241073 akçe olması gerekirken defterden elde ettiğimiz bilgiler dahilindeki hesaplamamızda 241928 akçe olarak çıkmıştır. Arada 855 akçelik bir fazlalık görülmektedir.

²⁷⁴. B.A. T.T.D., No: 391, s. 308.

akçe mal-ı dimos ve 2730 akçe bad-ı hevâ ²⁷⁵ ödediği deftere kaydedilmiştir.

Müstakil cemaatlerden 451 akçe resm-i ağnam, 984 akçe resm-i bennak, 18 akçe resm-i mücerred, 475 akçe bād-ı hevâ olmak üzere 1928 akçe vergi alınmıştır. Müstakil halde bulunan Halep Yörükleri'nden Avşar cemaati ise dirlik tasarruf edip, atlı seferlere katılmaları karşısında ziraat yaptıkları için bu vergilerden muaf tutulmuşlardır ²⁷⁶.

Yukarıdaki tablolardan da görüleceği üzere; Beğdili, Bayad, Harbendelü ve Köpekli Avşarı taifelerinin bir kısım cemaatlerinden alınan vergilerde, bir takım tutarsızlıklar vardır. Meselâ; alınan vergi miktarıyla bu vergilerin toplamları birbirini tutmamaktadır. Bunun yanında bir de 2 koyuna 1 akçe, kişi başına ise bennak olanlardan 12, mücerred olanlardan 6 akçe alınması gerekirken böyle olmamış, deftere farklı rakamlar yazılmıştır. Bu durumda ya kâtip hesaplamaları yaparken hata yapmış ve deftere hatalı kaydetmiştir ya da bizim tespit edemediğimiz fakat vergilerin az veya çok alınmasını gerektiren, olağanüstü haller olmuştur. Kâtibin bu kadar hata yapması düşündürücü olduğundan, ikinci ihtimal üzerinde durmak daha doğru olur.

Bilindiği gibi Osmanlı Devleti konar-göçer teşekküllerden alacağı vergileri voyvodalar aracılığıyla önceden tespit ediyordu. Meselâ; Bayad taifesinden Bahadırlu cemaatinde 79 bennak nüfusunun olduğu önceden tespit edilmiştir. Fakat vergi toplanacağı zaman, ölüm, yer değiştirme gibi sebeplerden 79 bennak nüfusuna rastlayamamış ya da bu 79 kişiden bazıları vergilerini ödeyemeyecek duruma düşmüşlerdir. Devlet de bunlardan 948 akçe yerine 748 akçe vergi almıştır.

Aşiretlerin koyunlarının kırılması, aşiret halkının çeşitli sebeplerden fakir düşmesi veya koyunların satılmaması gibi sebeplerden vergilerini ödeyemez hale geldikleri zaman, vergileri takside bağlanıyor veya vergi indirimi uygulanıyordu. Bazen de fakir düşen cemaatlerin

275. B.A. T.T.D., No: 391, s. 309.

276. B.A. T.T.D., No: 391, s. 309.

ödeyemediği vergiler diğer cemaatler arasında paylaştırılıyordu ²⁷⁷. İncelediğimiz defterdeki vergilerin tutarsızlığı belki de bundan kaynaklanmaktadır. Bu konuda kesin bir şey söyleyemiyoruz.

Yukarıdaki II.15.'den II.21.'e kadar olan tablolarda, ödenen vergileri taifeler ve cemaatler bazında inceledik. Aşağıdaki tabloda ise Halep Türkmenleri'nin ödedikleri vergilerin toplamları verilmiştir.

Tablo II.22. XVI. yy'ın Ortalarında Halep Türkmenleri'nin Vergi Dağılımı

Cemaatin Adı	Resm-i Ağnam	Resm-i Bennak	Resm-i Mücerred	Bad-ı Heva	Mal-ı Dimas	Toplam
Beğdili	178795	5052	10154	17560	-	208832
Bayad	183899	7908	7596	17480	-	219161
Beğliklü	19524	756	792	1700	-	22772
Harbendelü	35098	888	1812	3760	-	42185
İnallu	17000	756	672	1460	2000	21888
Gündüzlü Avşarı	13459	612	660	1230	-	15961
Köpekli Avşarı	205573	7440	9105	18955	12200	241928
Peçenek ve Şah						
Meleklü	-	-	-	2730	8000	10730
Müstakil Cemaatler	451	984	18	475	-	1928
Genel Toplam ²⁷⁸	653799	24396	30809	65350	22200	785385

²⁷⁷. T. Gündüz, a.g.e., s. 125.

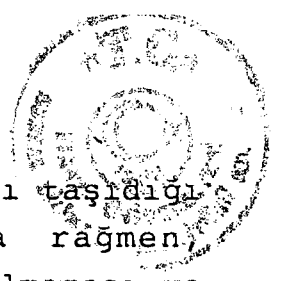
²⁷⁸. Alınan tüm vergilerin toplamı yukarıdan aşağıya 785385 akçe, soldan sağa 796554 akçe çıkmaktadır. Defterin en sonuna ise vergi toplamının 795574 akçe olduğu belirtilmiştir. Bu da demek oluyor ki; devlet Halep Türkmenleri'nden 796554 akçe vergi olacağını düşünmüş, fakat ilk etapta 785385 akçe alabilmiştir. Daha sonra 10189 akçe daha vergi ödeyen Halep Türkmenleri'nden toplam 795574 akçe vergi alınmıştır. Taifelere göre vergi oranını belirlerken bu son rakamı kullanacağız.

Yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere en fazla vergi nüfusuna sahip taifeler tabii olarak toplam vergi miktarının büyük bir kısmını ödemektedirler. Bu taifelerden Köpekli Avşarı toplam verginin % 30.40'sini; Bayad taifesi %27.54'ini, Beydili taifesi ise % 26.24'ini ödemiştir. Bu üç taifenin ödedikleri toplam vergi oranı % 84.48'dir. Toplam verginin diğer taifelere göre dağılımı da şöyledir: Harbendeli taifesi % 5.30; Beylikli taifesi % 2.86; İnallu taifesi % 2.75; Gündüzlü taifesi % 2.00; Peçenek ve Şah Melekli taifesi % 1.34; Müstakil cemaatler % 0.24.

Vergi çeşitlerinin toplam vergi içindeki oranlarına gelince; Tablo XXII'de de görüleceği gibi, Halep Türkmenleri'nin ödedikleri vergiler içerisindeki en fazla payı % 82.17 ile 'âdet-i ağnam oluşturmaktadır. Geçimini hayvancılıkla sağlayan ve iktisadi faaliyetlerinin tamamını bu hayvancılıkla ilgili olarak düzenleyen konar-göçer aşiretlerin ödedikleri vergiler arasında âdet-i ağnam vergisinin yüksek oranda olması gayet tabii bir durumdur. Koyun vergisinin dışındaki vergilerin miktarı da taifelerin vergi nüfusları ile orantılı olarak değer bulmuştur. Tablo II.22.'de de görüleceği üzere bâd-ı hevâ vergisinin toplam vergi içerisindeki oranı % 8.21, resm-i mücerred'in % 3.87, resm-i bennak'ın % 3.06, mal-ı dimos'un ise % 2.79'dur.

E. XVI. YÜZYILDA HALEP TÜRKMENLERİ'NİN YAŞADIKLARI BÖLGELER

Anadolu'nun Kızılırmak'tan itibaren doğu ve güneyde kalan bölgeleri ile Suriye ve Irak'ta yaşayan Türkmen teşekküllerinin başında Halep Türkmenleri'ni saymak gerekir. Çünkü Halep Türkmenleri, diğer teşekküllerin oluşmasında önemli bir rol oynamıştır. Hatta bu sebeple Halep Türkmenleri için "Türkmen uluslarının anası" tabiri kullanılmıştır. Oğuz boylarının büyük bir çoğunluğunu

bünyesinde bulunduran Halep Türkmenleri ²⁷⁹, adını taşıdığı vilayetin sınırları içerisinde bulunmasına rağmen, yaşadıkları yerlerin belirli bir merkeze sahip olmaması ve konar-göçer hayatın gereği olarak yaylak-kışlak mahalleri arasında sürekli bir şekilde hareket etmeleri sebebiyle buldukları bölgenin kesin bir sınırını belirlemek mümkün olamamıştır. Buna rağmen, bu teşekküle mensup olan cemaatlerin bir kısmının Halep vilayetinin doğu taraflarında, bir kısmının da Şam, Ayıntab, Birecik, A'zaz, Hama, Suruç, Ravendan, Münbiç Rum-Kal'a, Gündüzlü, Bagras, Behısnı ve Kınık ile Malatya'ya kadar yayıldıkları çeşitli tapu tahrir defterlerindeki kayıtlardan anlaşılmıştır ²⁸⁰. Bizim incelediğimiz defterlerde de Beğdili taifesinden Bozlu, Bozkoyunlu, Halilcelü, Kuzucuklu, Yalvaç cemaatlerinin Karaviran ve Mercan köylerinde yerleştikleri ²⁸¹; Köpekli Avşarı taifesinden Kacılı cemaatinin Şam vilayetine, Üç cemaatinin bir kısmının A'zaz nahiyesine bir kısmının ise Şam vilayetine ²⁸², Sağırluca Salur cemaatinin Şeyzer nahiyesine, Kara Yıvalu cemaatinin Gündüzlü vilayetine bağlı olduğu ²⁸³ ve dolayısıyla bu bölgede yaşadıkları belirtilmiştir.

Kış aylarını Halep ve çevresinde geçiren Halep Türkmenleri, yaz aylarında ise genellikle Uzun Yayla ve Sivas'ın güneyindeki yaylalara çıkıyorlardı. Halep Türkmenleri bu bölgede, Dulkadırlı teşekkülleriyle birlikte, üç büyük Türkmen teşekküllerinden biri olan Yeni-İl Türkmenleri'ni oluşturmuşlardı ²⁸⁴. Yeni-İl'in Halep Türkmenleri'ne mensup koluna Yaban-Eri deniliyordu. Beğdili,

279. F. Sümer, "XVI. Asırda Anadolu, Suriye ve Irak'ta Yaşayan Türk Aşiretlerine Umumî Bir Bakış", s. 511.

280. İ. Şahin, XVI. Asırda Halep Türkmenleri", s. 689; O. Kılıç, a.g.m., s. 62, 63.

281. B.A. T.T.D., No: 391, s. 294.

282. B.A. T.T.D., No: 391, s. 307.

283. B.A. T.T.D., No: 391, s. 308.

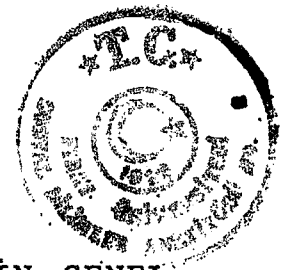
284. F. Sümer, "XVI. Asırda Anadolu, Suriye ve Irak'ta Yaşayan Türk Aşiretlerine Umumî Bir Bakış", s. 512.

Bayad, Avşar, Bayındır, Harbendelü, Karakoyunlular'dan oluşan gruba Yaban-Eri denmesinin sebebi, bölgede sadece yazın oturmaları, kışın Halep bölgesine inmelerinden kaynaklanıyordu ²⁸⁵. Yine Halep Türkmenleri'ne bağlı diğer bir kısım cemaatler de, Bozulus'un Şam Türkmenleri kolunu meydana getirmiştir ²⁸⁶.

285. F. Sümer, Oğuzlar, s. 177-178.

286. F. Sümer, "XVI. Asırda Anadolu, Suriye ve Irak'ta Yaşayan Türk Aşiretlerine Umumî Bir Bakış", s. 512.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

XVI. YÜZYILDAN SONRA HALEP TÜRKMENLERİ'NİN GENEL DURUMU

XVI. yy'ın başlarında Osmanlı Devleti içinde siyasî bir teşekkül olarak karşımıza çıkan Halep Türkmenleri, bu statülerini daha sonraki yıllarda da devam ettirmişlerdir. Fakat XVI. yy'ın başlarında Halep Türkmen taifeleri içerisindeki cemaatlerin neredeyse tamamı konar-göçer durumdayken XVI. yy'ın sonlarına doğru cemaatlerin bir kısmı yavaş yavaş konar-göçerlikten vazgeçerek, yerleşik hayata geçmeye başlamışlardır.

XVII. yy'da Halep Türkmenleri arasındaki konar-göçer durumda bulunan cemaatler "göçer", yerleşik durumda bulunan cemaatler ise "oturak" olarak ifade edilmiştir. Meselâ; Rum-Kale'de yaşayan Çepniler Oturak Çepni²⁸⁷; Oğurca, Damlaluca, Çay-Kuyu, Sakal, Kara-Dinek, Yalan-Kaz, Üç-Kilise ve Taşlıca adlı köyler ile Anteb şehrinde ve yine Anteb'e bağlı köy ve kasabalarda yaşayan Kızıklar, Oturak Kızık²⁸⁸; Halep şehri ile Şam vilayetinin Aralık-Evi adını taşıyan bir yerde oturan Karkın oymağı da Oturak Karkın²⁸⁹ olarak adlandırılmışlardır.

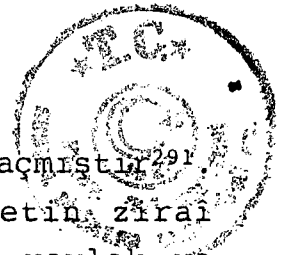
XVI. yy'da merkezi hükümet konar-göçerlerin yerleşik hayata geçmeleri hususunda teşvik edici bir anlayışta olmamakla birlikte, bir bölgenin şenliği için ihtiyaç duyulması halinde onların ziraatla meşgul olması için vergi kolaylıkları getirmekteydi²⁹⁰. Oysa XVI. yy'ın sonlarında ortaya çıkan büyük mâli güçlükler ve bunu takip eden Celalî Buhranı, Anadolu'da kır hayatının geniş ölçüde şehirlere

287. F. Sümer, Oğuzlar, s. 245.

288. F. Sümer, "Bozoklu Oğuz Boyuna Dair", s. 75-76; F. Sümer, Oğuzlar, s. 224.

289. F. Sümer, Oğuzlar, s. 235.

290. T. Gündüz, a.g.e, s. 124-125.

çekilmesine ve yer yer boşlukların doğmasına yol açmıştır²⁹¹. Bu durum ise, ekonomisi ziraate dayanan devletin ziraî gelirinin azalmasına sebep olmuştur²⁹². Yeni yaylak ve kışlak alanların, aşiretler için câzip olabileceği düşüncesiyle, bu boşluklar ziraî faaliyetlere eğilimli olmayan Bozulus, Dulkadir ve Halep Türkmenleri gibi konar-göçerler tarafından tabii bir şekilde doldurulmaya çalışılmıştır²⁹³. Şimdi bu iskân siyaseti içerisinde Halep Türkmenleri'nin durumlarını inceleyelim.

A. OSMANLI DEVLETİ'NİN XVII. YÜZYILDAKİ İSKÂN SİYASETİ

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren hem konar-göçerler, hem de dini ve askeri zümreler fethedilen bölgelere belirli bir düzen içerisinde yerleştirilmek suretiyle, özellikle yeni ele geçirilen yerlerde demografik dengenin devlet lehine oluşmasına gayret ediliyordu. Bunun gerçekleştirilmesi sırasında uygulanan yöntem; arazilerin vakıflar ve temlikler yoluyla iskâna açılması, nüfus yoğunluğunun temin edilmesi ve kurulan derbend teşkilatları ile ıssız yerlerde de devlet otoritesine bağlı unsurların yerleşmesi²⁹⁴ şeklindeydi.

Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde yeni toprakların elde edilmesiyle, konar-göçer aşiretlerin bu yeni topraklara yerleştirilmesi şeklinde bir iskân politikası takip edilirken, devletin dinamizmini ve etrafa yayılma durumunu

291. T. Gündüz, a.g.e., s. 143.

292. Y. Halaçoğlu, a.g.e., s. 5.

293. T. Gündüz, a.g.e., s. 143.

294. Abdullah Saydam, 'Orta Anadolu'daki Aşiretlerin İskânı (1839-1853)', *Doğumunun 50. ve Hizmetinin 10. Yılında Prof. Dr. Bayram Kodaman'a Armağan* (Yayıma Hazırlayan: Doç. Dr. Mehmet Ali Ünal), Samsun, 1993, s. 228; Geniş bilgi için bkz., Ö. Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler", İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası, C. XI., s. 524-569.

kaybetmesinden sonra, bir iç iskân unsuru olarak ortaya çıkan konar-göçerlerin ve çeşitli sebeplerle yerlerini terkeden ahalinin boş ve harap sahalara iskân edilerek buraların ziraate açılması düşüncesi hakim olmuştur ²⁹⁵. XVII. yy'ın ikinci yarısında Osmanlı Devleti'nin iç bünyesinin bozulması sonucunda binlerce köy harebeye dönmüş ve ahali tarafından terk edilmişlerdi. Gerek buna çare bulmak ve gerekse Anadolu ve Suriye'de konar-göçer hayat tarzına devam eden ve zaman zaman yerleşik halka büyük zarar veren aşiretleri yerleştirme ve iskân etme devlet adamları tarafından düşünülmeye başlanmıştı. Osmanlı Devleti, devlet sınırlarının güneyinde bu aşiretlerden uç yerleşim yerleri oluşturduğu gibi, başka bir yol olarak da aşiretleri yaylak ve kışlaklarda yerleştirmiştir ²⁹⁶.

Bu arada Arabistan'ın Necid bölgesinden gelen Şammar Arap aşireti Suriye Çölü'ne hakim olduktan sonra, kuzey Suriye'deki Türkmen köylerine de baskınlarda bulunarak tahribat yapmaya başladı. Şammar aşireti takiben yirmi sene sonra diğer bir Arap aşireti olan Anezeler bu bölgeye geldiler. Şammar aşireti Anezeler'in baskısına daynamayarak Fırat Irmağı'nın doğu tarafına geçtiler. Şammarlar'ın yerine hakim olan Aneze aşireti ise Halep'e kadar bütün Suriye Çölü'nü hakimiyetleri altına aldılar. Önce Şammar sonra da Aneze aşiretlerinin bu yerleşme hareketleri her şeye rağmen Türkmenler'in iskân sahasına nüfus etme gücünü gösterememiştir. Ancak Halep hattının kuzeyinde kalan Azaz, Bab, Münbiç ve Harran'a bağlı birçok Türkmen köyü, özellikle Fırat boyundaki Balis bölgesi, Urfa'nın güneyindeki Culob havzası ve Fırat'a dökülen Belih Irmağı boyundaki Türkmen köyleri yer yer bu mücadeleler sonucunda tahribata uğramıştır ²⁹⁷. Bu durum üzerine XVII. yy'ın sonlarında nüfusu yer yer eksilen bu bölgeye kuzeye çıkmış olan Halep

²⁹⁵. Y. Halaçoğlu, a.g.e., s. 2.

²⁹⁶. Cengiz Orhunlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı", *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, S. XV., Ankara, 1976, s. 274 vd.

²⁹⁷. M. Kafalı, a.g.m., s. 33-34.

Türkmenleri'nden bir kısım oymaklar ile Yeni-¹ Türkmenleri'ne bağlı bütün Beğdili obaları ve Boz-Ulus Türkmenleri'nden bazı topluluklar ²⁹⁸ Harran ve Akçekale'den itibaren güneye doğru Culab ve Belih Irmakları boyunca Rakkaya kadar 18 Mart 1692 tarihli bir fermanla ²⁹⁹ iskâna tâbi tutuldular.

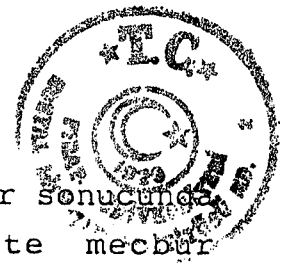
Rakka ve Balis ile Belih'in Fırat'a katıldığı bölgeler, çöl ikliminin hakim olduğu sıcak ve kurak rüzgârların kavurduğu sahalar olduğu için, Türkmenler'in yerleşmesine uygun değildi. Aynı zamanda çöle hakim olan Suriye tarafındaki Anezeler ve Irak tarafındaki Şammarlar ile de devamlı mücadele etmek zorunda kalıyorlardı. Dolayısıyla, Rakka bölgesindeki bu Türkmenler, yavaş yavaş kuzeye göç ederek A'zaz, Bab, Münbiç, Carablus, Çobenbeğ ve Anteb'in güneyinde oturan diğer Türkmenler'in yanına geldiler. Bu bölge deniz seviyesinden yüksek, yayla mesafesinde olan ve Türk hayat şartlarına elverişli karakterdeki, Anteb ovasının Halep'e kadar uzanan devamı mahiyetindeki yerlerdi ³⁰⁰. Osmanlı Devleti de Rakka bölgesinde yaşamanın zorluğunu kabul etmiştir. Fakat düzene uymayanları cezalandırmak amacıyla bu bölgeye iskan etmekle tehdit etmiştir ³⁰¹. Anadolu'nun çeşitli yerlerinde yaşayan ve iskanla alakası olmayan aşiretler bile itaatsizliklik gösterdikleri taktirde buraya sürgün edilmekle tehdit edilmişlerdir. Devlet ve Türkmenler arasındaki bu Rakka iskânı dolayısıyla cereyan eden çekişmeler yarım yüzyıldan fazla sürmüş ve sonuçta devlet bu teşebbüsten vazgeçmiştir. Aşiretlerin istedikleri yerlerde yerleşmelerine gözyummuştur. Bununla beraber

²⁹⁸. Bu toplulukların isimleri için bkz., C. Orhunlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı", s. 275; M. Kafalı, a.g.m., s. 34; Y. Halaçoğlu, a.g.e., s. 140.

²⁹⁹. M. Kafalı, a.g.m., s. 34; C. Orhunlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı", s. 275; F. Sümer, "Bozoklu Oğuz Boyuna Dair", s. 83.

³⁰⁰. M. Kafalı, a.g.m., s. 34.

³⁰¹. C. Orhunlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı", s. 280.

Türkmenler'den pekçok aşiretler, yapılan baskılar sonucunda Rakka bölgesinde daimî bir surette ikâmete mecbur kalmışlardır. Beğdili taifesine bağlı cemaatler, bunların büyük bir bölümünü teşkil ediyordu ³⁰².

B. XVIII. YÜZYILDA HALEP TÜRKMENLERİ'NİN HAMA İLE HUMUS ARASINA YERLEŞTİRİLMELERİ

Osmanlı Devleti, daha XVII. yy'da Halep Türkmenleri'ne mensup bir kısım oymaklar ile Hama, Humus ve Trablus-Şam bölgesinde dağınık olarak yaşayan oymakları Hama ile Humus arasındaki boş ve harap topraklara yerleştirmiş, fakat olumlu bir sonuç elde edememiştir. Bu oymakların bir kısmı yerlerinden ayrılmışlar ve Anadolu'ya gitmişlerdi ³⁰³.

XVIII. yy'da da yine Hama ve Humus taraflarına Halep Türkmenleri reayasından Hamza Kethüdâ'ya tâbi Sübhanlu, Durdu-Kethüda'ya tâbi Kara-Avşarlı, Mustafa Kethüda'ya tâbi Döğër-oğlan, Çerkes-oğullarına tâbi Budullu, Mehmet Kethüda'ya tâbi Kapu-İsa, Derviş Kethüda'ya tâbi İnallu, Süleyman Kethüda'ya tâbi Eymür Dünderlı, Abdullah Ağa'ya tâbi Şam Behişli, Derviş Kethüda'ya tâbi Hama Döğeri, Muharrem Kethüda'ya tâbi Karalu Huzurlu, Köse Kethüda'ya tâbi Karalu Huzurlu, Karalu Huzurlu Erdoğdu, Murad Kethüda'ya tâbi Dokuz Harbendelüsü, Abalu Fakih Kethüda, Abalu İdris Kethüda ve tâbileri Beşir-oğulları mahallesi ile Ayıntab mahallesi, Eymür-i Sincarlı, Eymür-i Çarık, Alişir'e tâbi Eymür-i Tosun, Eymür-i Karagöz, Eymür-i Osman Kethüda, Halil nam kişiye tâbi Borlu, Ebü'd-derdâ'ya tâbi Borlu, Halil Kethüda'ya tâbi Kızıl Alili Samurlusu, Trablus-Şam'a tâbi Saluriyye Türkmenleri, yine Trablus-Şam'a tâbi Dündeş-oğlu İsmail ve tâbileri, Bozak'a tâbi Genceli Avşarı ve

³⁰². F. Sümer, "Bozoklu Oğuz Boyuna Dair", s. 84; Beğdililer'in Rakka'ya iskânı konusunda bkz., M. Şakir Ülkütaşır, "Carabulus Çevresindeki Türkmen Aşiretleri", *Halk Bilgisi Haberleri*, Yıl: 4, 1934-1935, İstanbul, S. 121, s. 12-14.

³⁰³. F. Sümer, *Oğuzlar*, s. 156.

Dânişmendlü'ye Kara-Halillü cemaatleri olmak üzere 30 cemaat iskân edilmiştir ³⁰⁴.

C. XIX. YÜZYILDA HALEP TÜRKMENLERİ'NİN ANADOLU'YA KAYMALARI

XIX. yy'ın başlarında Güneydoğu Anadolu ve Halep'de bulunan aşiretler, güneyden gelen Arap aşiretlerinin baskısı sonucunda yerlerinden ayrılmak zorunda kalmışlardır. Halep bölgesinin çöl tarafında ve Fırat nehri civarında bulunan Beni Said aşiretleri sayı bakımından çok olmalarına dayanarak harekete geçmişlerdi. Aneze aşiretleri de güneyden gelen Vehhabî baskısı ile Beni Said aşiretleriyle birleştiler. 1815 yılında bütün Suriye Çölü'nü kaplayarak Halep çevresindeki köyleri ve ekili yerleri tamamen tahrip ettiler. Bazı Türk oymakları da bunlara katıldı.

1837 yılında da Mardin-Bağdat arasında bulunan Toy ve Aneze aşiretleri aynı şekilde hareket ederek, düzene uyan ve yerleşmek üzere olan aşiretleri yerlerinden oynatmışlardır. Bütün bu gibi hareketler sonucunda, kışlakları Halep ve çevresi olan aşiretlerin büyük bir kısmı, kışlak için o taraflara gitmemeyi tercih ettiler. Bunlar daha 1821 yıllarında kışlak için Anadolu'daki uygun yerlere gitmeye başlamışlardı ³⁰⁵.

D. OSMANLI DEVLETİ'NİN XIX. YÜZYILDAKİ İSKAN SİYASETİ

XIX. yy'da genel olarak, toplu bir iskân siyaseti yerine, bölgelere hitap eden ve oraların islahını da amaçlayan bir yol takip edilmiştir. Tanzimatla birlikte başlayan iskân hareketleri, daha dikkatli bir şekilde

³⁰⁴. Y. Halaçoğlu, a.g.e., s. 138-139.

³⁰⁵. C. Orhunlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı", s. 280-281.

yürütülmeye başlanmıştır. Bu sırada aşiret reislerine buldukları eyalet valisi tarafından bir mühür verilerek, aşiret mensubu hiçbir şahsın izinsiz olarak başka bir yere gitmemesi sağlanmıştır ³⁰⁶. Bu dönemde yapılan yeniliklerden biri de, daha önce başarısızlığa uğranılmasından büyük etkisi olan yaylak-kışlak meselesinin bir düzene sokulmuş olmasıdır. 1842'de alınan bir kararla, aşiretlerin buldukları kaza ve sancak topraklarından dışarı yaylak ve kışlağa gitmeleri önlenmiştir ³⁰⁷.

İskâna karşı gelenlere kuvvet kullanılması öngörülmüş, yerleşecek olanlara da köyler oluşturmaları ve ziraatle meşgul olmaları şartıyla toprak verilmesi kararlaştırılmıştır. Bu şekilde Yeni-İl, Rışvan, Reyhanlı ve Avşar gibi aşiretler Amasya, Sivas, Konya ve Kayseri sancakları çevresine yerleştirilmişlerdir. Bunlardan Rışvan ve Avşar gibi kalabalık aşiretlerin dağınık bir şekilde iskân edilmelerine de dikkat edilmiştir.

1840 yılına kadar olmak üzere bozkırlara, yüz senedir devletin iskân çalışmaları devam etmiş, ancak aşiretler 1860 yıllarından sonra buralara yerleşmeye başlamışlar, daha çok eski yerleşim yerlerini tercih etmişlerdir.

E. XX. YÜZYILDA SURİYE BÖLGESİNİN OSMANLI HAKİMİYETİNDEN ÇIKMASINDAN SONRA BU BÖLGEDE KALAN TÜRKMENLERİN DURUMU

Suriye bölgesi, Osmanlı hakimiyetine girdiği 1517 yılından 1918 yılına kadar 400 seneden fazla bir zaman kuzeyde Halep ve güneyde Şam olmak üzere merkeze bağlı iki vilayet halinde idare edilmiştir. Bu iki vilayetten Şam, esas itibariyle Arap nüfusunun iskân sahası olduğu halde; Halep vilayeti, nüfusunun büyük bir çoğunluğuyla Türk vilayeti durumunda idi. Maraş, Antep, İskenderun, Antakya,

³⁰⁶. C. Orhunlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı", s. 281; Y. Halaçoğlu, a.g.e., s. 7.

³⁰⁷. Y. Halaçoğlu, a.g.e., s. 7.

Urfa ve Rakka Halep vilayetinin sancaklarıydı. Bu sancaklardan Rakka bölgesinde XIX. yy'dan sonra Türk nüfus iskânı zayıfladıktan sonra Arap nüfusu onun yerine hakim olmuştur. Dolayısıyla asgari bir tahminle o dönemde Halep vilayetinin nüfusu merkezi de dahil olmak üzere % 80'nin üzerinde Türk nüfusun yaşadığı bir bölge durumundaydı ³⁰⁸.

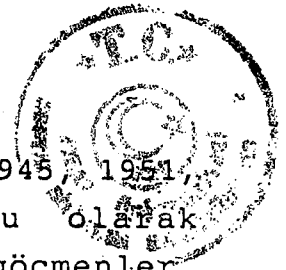
Suriye'de bulunan Türkler, bu topraklarda Osmanlı idaresi altında I. Dünya Savaşı sonlarına kadar Araplar ile beraber, fakat bu bölgenin hakimi ve idarecisi olarak yaşamışlardır. Ülkede fiili Türk hakimiyeti 1918'de sona ermiştir. Mondros Mütarekesi'nden sonra Türk toprakları galip devletler arasında parçalanmaya ve işgale başlanırken, buna tepki olarak Türkler her tarafta "Kuvva-yı Milliye" heyetleri oluşturmaya başlamışlardır. Halep'te de bir heyet oluşturulmuş ve bu heyetin Ankara'ya büyük faydaları olmuştur.

Halep ilk önceleri Atatürk'ün tasarladığı Misak-ı Milli sınırları içerisinde sayılmış, fakat sonradan değiştirilerek hariç tutulmuştur. Fransızlar'la 20 Ekim 1920'de imzalanan Ankara Antlaşması'ndan sonra da bu bölge bir Fransız mandası olan Suriye'ye terkedilmiştir ³⁰⁹. Haleple beraber buradaki diğer Türk yerleşim yerlerinin Suriye sınırları içerisinde kalması, Türk kamuoyunun tepkisine sebep olmuştur. 29 Haziran 1939'da Hatay'ın Türkiye'ye katılmasından sonra Suriye Türklüğü Türk kamuoyunun ilgisini kaybetti. Halep şehrinde 1941 yılında meydana gelen bir olay Halep Türklüğü'nün varlığını yeniden hatırlattı. O yıl şehirde bulunan Türkler ayaklanarak kaleye Türk bayrağı çekmişler; bu hareketleriyle Türkiye'ye katılma isteklerini belirtmişlerdir ³¹⁰. Fakat bundan bir sonuç elde edememişlerdir.

³⁰⁸. Mustafa Kafalı, "Suriye Türkleri II", *Töre Dergisi*, S. 23 (1973), s. 23-24.

³⁰⁹. Cengiz Orhunlu, "Suriye Türkleri", *Türk Dünyası El Kitabı*, Ankara, 1976, s. 1134-1135; Nazif Öztürk, "Suriye", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 56 (1988), s. 37.

³¹⁰. C. Orhunlu, "Suriye Türkleri", s. 136.

Suriye Türkleri, ferdi kaçışların dışında 1945, 1951, 1953 ve 1967 yıllarında Türkiye'ye toplu olarak göçmüşlerdir. Sayıları kesin bilinmeyen bu göçmenler, Kırıkhan, İskenderun ve Adana'ya yerleştirilmişlerdir.

Bugün Suriye'de Bayat, Avşar, Karakeçili, İsaveğli, Musabeğli, Elbeyli, Akar, Hayran, Çandırılı, Sincar gibi Türk boyları yaşamaktadır. Bu Türk boyları ile Anadolu'daki uzantıları olan Türk boyları arasında inançlar ve gelenekler bakımından çok önemli benzerlikler görölmektedir ³¹¹.

Suriye'nin Akdeniz kıyılarında; başta Lazkiye şehir merkezi olmak üzere Basit, Bayır, Behlüliye, Kesap nahiye ve köylerinde; Halep şehir merkezi, Kürtdağı, Cerablus, Mümbiç, Musabeyli, Azaz nahiyeleri ve yörelerinde, ayrıca Humus merkezlerinde Türkler yaşamaktadır.

Bu şehir ve nahiyelere bağlı Türkler'in yaşadığı köy sayısı ise yörelere göre şöyledir: Lazkiye vilayet merkezi ve Kesap Nahiyesi'ne bağlı 6; Bucak bölgesinde sahil boyunca 84; Behlüliye Nahiyesi'ne bağlı 12; Bayır Nahiyesi merkezine bağlı Kebeli'nin kuzeyinde 27, doğusunda 8, güneyinde 11, İncesu'nun batısından güneye doğru olan bölümünde 20, doğusunda 17; Cebeli Sema'nın doğusunda nahiye merkezi ile 16, Kilis'in güneyinde Azaz Kazası'na bağlı Azaz ile Afenin Suyu arasında 17, Azaz'ın doğusunda 29, güneyinde Halep'e bağlı 3, Çobanbeğ Nahiyesi'nden Mümbiç Kazası'na doğru 54, aynı kazanın güneyinde 15; Baraklı Oymağı'ndan Cerablus Nahiyesi'ne bağlı 26, Sacır Suyu'nun güneyinde 23, Urfa hudut nahiyesi Mürşid Pınarı ve Akçakale Kazası'nın güneyine isabet eden ve Belih Irmağı'na kadar uzanan sahada 59 köy olmak üzere Suriye'de bugün toplam 523 Türk köyü vardır. Suriye hükümeti, son yıllarda Türkçe yer adlarını Arapça'ya çevirmiştir. İsaveğli "İseviye", Tırınca "Ümitüyûr", Karınca "Behlüliye" olmuştur ³¹².

Bu kadar geniş bir sahaya yayılmış bulunan Türkler'in kesin sayısı, koyu bir Arap milliyetçiliği takip eden Suriye

³¹¹. Nevzat Özkan, *Türk Dünyası (Nüfus, Sosyal Yapı, Dil, Edebiyat)*, Kayseri, 1997, s. 270.

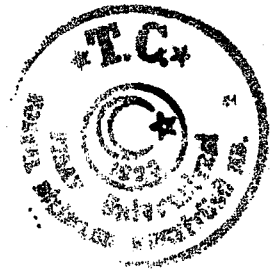
³¹². N. Öztürk, a.g.m., s. 36-37; N. Özkan, a.g.e., s. 271.

hükümetinin, Suriye'deki Türkleri de müslüman adı altında kaydettiği için bilinmemektedir. Ancak elde edilen kaynaklardan Suriye'deki Türk varlığının 150.000 ile 500.000 arasında olduğu anlaşılmaktadır. Bugün için bunların sayısını 300.000 olarak kabul etmek gerçeğe daha yakın görünmektedir ³¹³. Tolunoğulları'nın bölgeye hakim olmasından sonra başlayan Türk hakimiyetinin kesintisiz olarak Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar devam ettiği süre zarfında, bu bölgeye gelip yerleşen Türkler'in sayısının son dönemde bu kadar az olması üzücüdür. XVI. yy'ın ortalarında bu bölgede yaşayan Halep Türkmenleri adı altında teşkilatlanan konar-göçerlerin nüfusu bile 60.000 civarındaydı.

³¹³. C. Orhunlu, "Suriye Türkleri", s. 1134; N. Öztürk, a.g.m., s. 37.

SONUÇ

Türkmen adı, X. yy'da Ordu şehrinde oturan küçük bir topluluğun adı iken XI. yy'da Karluklar, Halaçlar ve Oğuzları da içine alan siyasi bir terim olmaya başlamış; ancak Karluklar ve Halaçlar'ın birlikten ayrılmasıyla, sadece Oğuzlar'a verilen bir ad haline gelmiştir.

Türkmenler (Oğuzlar), XI. yy'da buldukları bölgeden batıya doğru göç etmişler, Anadolu ve Suriye bölgesine gelerek, bu bölgeleri iskâna açmışlardır. Türkmen göçlerinin en önemli iskân merkezlerinden birisi de Halep bölgesidir. Halep bölgesine ilk büyük Türkmen göçü ve iskânı XI. yy'da Selçuklular'la birlikte, ikinci büyük Türkmen göçü ve iskânı ise Moğollar'ın Anadolu'yu istilası sırasında olmuştur. Bu bölgedeki Türkmenler yaklaşık bir asır Selçuklular'ın, ikibuçuk asır da Memlûkler'in idaresi altında bulduktan sonra 1517 tarihinde Osmanlı Devleti'nin hakimiyeti altına girmişlerdir.

Osmanlı Devleti, kış aylarını Halep bölgesinde, yaz aylarını ise Sivas civarındaki yaylalarda geçiren konar-göçer Türkmenleri, "Halep Türkmenleri" adı altında teşkilatlandırmış; idari ve mali bir birim olarak kabul etmiştir. Halep Türkmenleri, 1520-1530 tarihleri arasında Halep Livası'na bağlı olup, mali bakımdan padişah hassı içinde bulunurken; daha sonraki dönemlerde Halep'ten ayrılmış, doğrudan doğruya Valide Sultan Hassı haline getirilmişlerdir.

Halep Türkmenleri de, il ve ulus adı altında toplanan diğer konar-göçer aşiretler gibi, boy, cemaat, oymak, mahalle, oba şeklinde bölümlere ayrılmıştır. Boylar boybeyleri, cemaatler ise kethûdalar tarafından idare edilmiştir. Halep Türkmenleri'nin kaza vb. siyasi bölgelerdeki idari ihtiyaçlarını karşılamak üzere müstakil bir kadıları da bulunmaktaydı.

Halep Türkmenleri'nin iktisadi hüviyetleri bakımından hayvancılıkla uğruşması ve geniş hayvan sürülerine sahip olması, Osmanlı Devleti'nin bu hususta duyulan ihtiyaçlarını

gidermesine imkân teşkil etmiştir. Derbent ve geçitlerin muhafaza edilmesinde herhangi bir sefer esnasında devletin tespit ettiği kadar asker göndererek savaflara katılmışlardır.

Halep Türkmenleri, siyasal ve ekonomik nedenlerle XVII. yy'ın başlarında buldukları yerlerden göç etmek ya da yerleşik hayata geçmek zorunda kalmışlardır. Osmanlı Devleti de XVII. yy'ın ortalarından sonra Halep Türkmenleri'ni belirli yörelerde iskâna zorlamıştır. XVIII. ve XIX. yy'larda bir kısmı iskân edildikleri Kuzey Suriye bölgesinde kalırken bir kısmı da Anadolu içlerine dağılmış ve çeşitli bölgelere yerleşerek köyler ve kasabalar kurmuşlardır.

Kuzey Suriye bölgesinde bulunan Türkmenler, bölgenin I. Dünya Savaşı sonrasında, Osmanlı Devleti'nin Fransızlar'a 20 Ekim 1920'de imzaladığı Ankara İtilafnamesi'nden sonra Fransız mandası olan Suriye'ye bırakılmasıyla, bu devletin sınırları içerisinde kalmıştır. Suriye, I. Dünya Savaşı sonrası İngiltere ve Fransa tarafından hiçbir dinî, kültürel, tarihi ve coğrafi temellere dayandırılmadan oluşturulan sun'i devletlerden biridir. Kuzey Suriye bölgesi tarihî, coğrafi ve kültürel olarak Suriye'nin değil Anadolu'nun tabii bir uzantısıdır. Bundan dolayı Kuzey Suriye bölgesinin Ankara İtilafnamesi'yle Fransız mandası olan Suriye'ye bırakılması Türk kamuoyunda tepkilere sebep olmuş ve bunların Türkiye'ye katılması konusunda, çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Fakat 1939'da Hatay'ın Türkiye'ye katılmasından başka bir sonuç elde edilememiştir.

Bugün Suriye'de oldukça fazla sayıda Türk ve Türk yerleşim yeri bulunmasına rağmen Suriye devleti, sınırları içerisinde yaşayan Türk nüfusunu inkâr edici bir politika takip etmektedir. Türkler'i de müslüman adı altında kaydederek, Suriye'de ne kadar Türk'ün yaşadığının öğrenilmesine imkân vermemektedir. Suriye'de, devlet tarafından kabul edilen tek Türk varlığı, Süleyman-şah'ın mezarının bulunduğu ve gönderinde Türk bayrağı dalgalanan Caber Kalesi'dir.

Türkiye'nin bir stratejiye sahip Kuzey Suriye bölgesinde yaşayan Türklerle ilgilenmesi, bunlara sahip

çıkması dünya devletlerinin tepkisine sebep olmaktadır. Çünkü Ortadoğu'da güçlü bir Türkiye diğer devletlerin çıkarlarına ters düşmektedir. Bundan dolayı Türkiye, kendi varlığını tehlikeye atmamak için, Suriye'de yaşayan Türkler'e ilgisizmiş gibi görünmekte, bölgedeki Türk varlığının inkâr edilmesine ses çıkaramamaktadır.

Bunun yanında; bir kısmı Suriye, bir kısmı da Türkiye topraklarında kalan parçalanmış ailelerin, özel günlerde tel örgülerin ardından birbirleriyle hasret gidermeleri son derece üzücü ve biran önce halledilmesi gereken bir meseledir. Bu konunun halledilmesi için de Türkiye'ye büyük görev düşmektedir. Bu konuda Türkiye'ye düşen, bölünmüş ailelerin birleştirilmesi ve insan haklarına saygılı bir şekilde Suriye Devleti'nin bu insanlara davranmasının sağlanması için uluslararası platformlara taşınmasıdır.

BİBLİYOGRAFYA

Arşiv Belgeleri

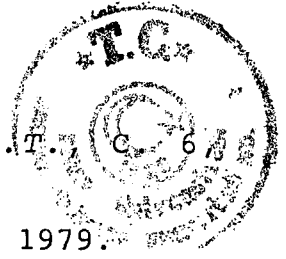
- Başbakanlık Arşivi, Tapu Tahrir Defteri, No : 93.
Başbakanlık Arşivi, Tapu Tahrir Defteri, No : 391.

Faydalanılan Eserler

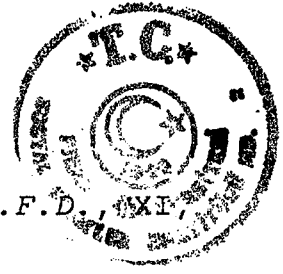
- A'bul Farac, G., *Abu'l Farac Tarihi* (Çev. Ömer Rıza Doğrul), C. 1, Ankara, 1987.
- Akgündüz, A., *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri*, C. 5, İstanbul, 1992.
- Alptekin, C., *Dımaşk Atabegliği (Tog - Teginliler)*, İstanbul, 1985.
- Aşan, M.B., *Elazığ, Tunceli ve Bingöl İllerinde Türk İskân İzleri (XI - XIII Yüzyıllar)*, 2. Baskı, Ankara, 1992.
- Barkan, Ö.L., "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolinizasyon Metodu Olarak Sürgünler", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. XI, İstanbul, 1950.
- Becker, C.H., "İnşîdiler Mad.", *İ.A.*, C. 5/11.
- Borthold, V.V., *Moğol İstilasına Kadar Türkistan* (Hazırlayan, Hakkı Dursun Yıldız), T.T.K.Y., Ankara, 1990.
- Brockelmann, C., *İslam Ulusları ve Devletleri Tarihi* (Çev. Neşet Çağatay), T.T.K.Y., Ankara, 1992.
- Cahen, C., *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler* (Çev. Yıldız Meran), İstanbul, 1984.
- _____, "Türkler'in Anadolu'ya İlk Giriş" (Çev. Yaşar Yücel - ahaeddin Yediyıldız), *Belleten*, C. 1, S. 201, 1988.
- Çağatay, N., "Osmanlı İmparatorluğu'nda Reayyadan Alınan Vergi ve Resimler", *A.Ü. D.T.C.F.D.*, C. 5, Ankara, 1947

- Çay, M.A., "Anadolu'nun Türkleşmesi (Selçuklu Öncesi)", *Türk Kültürü*, S. 239, Ankara, 1983.
- Demirkent, I., *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118 - 1146)*, T.T.K.Y., Ankara, 1987.
- Demirtaş (SÜMER), F., "Osmanlı Devrinde Anadolu'da Oğuz Boyları", *A.Ü. D.T.C.F.D.*, C. VII, S. 1, 1949.
- Eröz, M., *Yörükler, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı*, İstanbul, 1991.
- Gündüz, T., *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri (Bozulan Türkmenleri 1540-1640)*, Ankara, 1997.
- Halaçoğlu, Y., *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, 2. Baskı, Ankara, 1991.
- Hitti, P.K., *Siyâsî ve Kültürel İslâm Tarihi (Çev. Salih Tuğ)*, C. 2, İstanbul, 1989.
- Honigsmann, E., *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı (Çev. Fikret Işıltan)*, İstanbul, 1970.
- İbnü'l Esir, *El Kâmil, Fi't-Tarih Tercümesi, İslam Tarihi (Çev. Ahmet Ağırakça)*, Cilt 7, İstanbul, 1988.
- İnalcık, H., "Osmanlılarda Raiyyet Rûsumu", *Belleten*, XXIII/92, Ankara, 1959.
- İnan, A., "Gaziantep Vilâyetinde Türkmenler", *Halk Bilgisi Haberleri*, Yıl 9, S. 102, İstanbul, Nisan 1940.
- Kafalı, M., *Suriye Türkleri I, Töre Dergisi*, S. 21, 1973.
- _____, "Suriye Türkleri II", *Töre Dergisi*, S. 23, 1973.
- Kafesoğlu, İ., *Türk Milli Kültürü*, 5. Baskı, İstanbul, 1988.
- _____, *Türkmen Adı, Manası ve Mahiyeti*, Jean Deny Armağanı'ndan Ayrı Basım, T.T.K., Ankara, 1958.
- Kılıç, O., "1597 Tarihli Mufasal Yörük Defterine Göre Haleb Türkmenleri", *T.D.A.*, S. 105, Ankara, 1996.
- Kınalı, F., "Hitit Devletleri İçin Suriye'nin Önemi", *Atatürk Konferansları IV (1970)*, T.T.K.Y., Ankara, 1971.
- Koprıman, K.Y., "İhşidîler", *D.G.B.İ.T.*, C. 6, İstanbul, 1989.
- _____, "Tolunoğulları", *D.G.B.İ.T.*, C. 6, İstanbul, 1989.

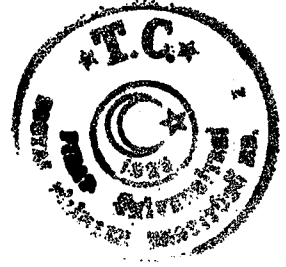
- _____, "Mısır Memlûkleri", D.G.B.İ.T., İstanbul, 1989.
- Köprülü, M.F., "Avşarlar", İ.A., C. II, İstanbul, 1979.
- Köymen, M.A., *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi, Kuruluş Devri*, T.T.K.Y., C. 1, Ankara, 1989.
- Lammens, H., "Suriye" Mad., İ.A., C. 1, İstanbul, 1950.
- Merçil, E., *Müslüman - Türk Devletleri Tarihi*, T.T.K.Y., Ankara, 1991.
- Orhunlu, C., *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretleri İskân Teşebbüsü*, İstanbul, 1963.
- _____, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı", *Türk Kültürü Araştırma Dergisi*, XV/1-2, Ankara, 1976.
- _____, "Suriye Türkleri", *Türk Dünyası El Kitabı*, Ankara, 1976.
- Ögel, B., *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, 3. Baskı, T.D.A.V., İstanbul, 1988
- Özkan, N., *Türk Dünyası (Nüfus, Sosyal Yapı, Dil, Edebiyat)*, Kayseri, 1997.
- Öztuna, Y., *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Büyük Türkiye Tarihi (Türkiyenin Siyasi, Medenî, Kültür, Teşkilat ve San'at Tarihi)*, C. 1 (2. Basım), İstanbul, 1977.
- _____, *İslâm Devletleri (Devletler ve Hanedanlar)*, C. 1, Ankara, 1989.
- Öztürk, N., "Suriye", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 56, 1988.
- Refik, A., *Anadolu'da Türk Aşiretleri (966-1200)*, İkinci Baskı, İstanbul, 1989.
- Runcıman, S.R., *Haçlı Seferleri Tarihi (Çev. Fikret Işıltan)*, Ankara, 1987.
- Sauvaget, J., "Haleb" Mad. İ.A., C. 5, İstanbul, 1950.
- Sevim, A. - Yücel, Y., *Türkiye Tarihi I (Fetihten Osmanlılar'a Kadar)*, T.T.K.Y., Ankara, 1990.
- Sevim, A., *Anadolu'nun Fethi, Selçuklular Dönemi*, T.T.K.Y., Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara, 1993.
- _____, *Suriye - Filistin Selçuklu Devleti Tarihi*, T.T.K.Y., Ankara, 1989.

- Sobernherm, M., "Müslim Mad.", İ.A., C. 8.
- Sümer, F., "Bozoklu Oğuz Boyuna Dair", A.Ü. D.T.C.F.D., XXI, Ankara, 1953.
- _____, "Anadolu'da Moğollar", Selçuklu Araştırmaları Dergisi, C. 1, 1969, T.T.K. Basım, Ankara, 1970.
- _____, "Çukur - ova Tarihine Dair Araştırmalar (Fetihten XVI. Yüzyılın İkinci Yarısına Kadar)", A.Ü.D.T.C.F. Tarih Araştırmaları Dergisi, C. 1, S. 1, Ankara, 1963.
- _____, Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri, Bey Teşkilatı, Destanları, İstanbul, 1992.
- _____, Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Türkler'in Rolü, T.T.K.Y., Ankara, 1992.
- _____, "XVI. Asırda Anadolu, Suriye ve Irak'da Yaşayan Türk Aşiretlerine Umumi Bir Bakış", İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası, C. 11, İstanbul, 1950.
- _____, "Yıva Oğuz Boyuna Dâir", Türkiyat Mecmuası, C. IX, 1951.
- Şahin, İ., "Osmanlı Devrinde Konar-Göçer Aşiretlerin İsim Almalarına Dair Bâzı Mülâhazalar", İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi, S. 13 (Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu Hatıra Sayısı), (1983-1987), Edebiyat Fakültesi Bas., İstanbul, 1987.
- _____, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Konar-Göçer Aşiretlerin Hukukî Nizamları", Türk Kültürü, C. XX, S. 227, Ankara, 1982.
- _____, "XVI. Asırda Halep Türkmenleri", İ.Ü. Tarih Enstitüsü Dergisi (Prof. Tayyib Gökbilgin Hatıra Sayısı), S. 12, İstanbul, 1982.
- Şeşen, R., İslâm Coğrafyacılara Göre Türkler ve Türk Ülkeleri, Ankara, 1985.
- _____, "Selçuklulardan Önce Şam (Suriye ve Filistin) Diyarında Türkler'in Rolü" Türk Dünyası Araştırma Dergisi (Prof. Dr. Bahaeddin Ögel'e Armağan), S. 65, Nisan 90.
- Tekindağ, Ş., "Mısır ve Suriye'de Kurulmuş Türk Devletleri", Türk Dünyası El Kitabı, Ankara, 1976.

- Toğan, Z.V., *Umumî Türk Tarihine Giriş*, 3. Baskı, İstanbul, 1981.
- Turan, O., *İslamiyet ve Türkler*, İstanbul, 1980.
- _____, *Selçuklular Tarihi ve Türk - İslam Medeniyeti*, 2. Basım, İstanbul, 1969.
- _____, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, 1993.
- _____, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi*, 5. Baskı, İstanbul, 1981.
- Ülkütaşır, M.Ş., "Cerabulus Çevresindeki Türkmen Aşiretleri", *Halk Bilgisi Haberleri*, Yıl : 4, S. 121, İstanbul, 1934-1935.
- Ünal, M.A., *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Isparta, 1997.
- _____, *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566)*, T.T.K.Y., Ankara, 1989.
- Ünal, O., *Horasan'dan Anadolu'ya*, 1. Baskı, Ankara, 1980.
- Saydam, A., "Orta Anadolu'daki Aşiretlerin İskânı (1839-1853)", *Doğumunun 50. ve Hizmetinin 10. Yılında Prof.Dr. Bayram KODAMAN'a Armağan* (Yayıma Hazırlayan: Doç.Dr. Mehmet Ali Ünal), Samsun, 1993.
- Yalman (YALKIN), A.R., *Cenupta Türkmen Oymakları II* (Haz. Sabahat Emir), K.B.Y., Ankara, 1977.
- Yıldız, H.D., *İslâmiyet ve Türkler*, İstanbul, 1980.
- Yınanç, M.H., *Türkiye Tarihi, Selçuklular Dönemi I, Anadolu'nun Fethi*, İ.Ü. Fen Edeb. Fak. Yay., İstanbul, 1944.
- Yılmazçelik, İ., *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır (1790-1840)*, T.T.K.Y., Ankara, 1995.

Cemaat-i Begmeflü tabi'-i mim

Nefer = 144 Hane = 70

Arnam = 20944 Bennak = 7 Mücerred = 74
Resm = 10472 Resm = 84 Resm = 444

Bâd-> heva = 720

Yekün = 11326

Cemaat-i Begmeflü diğər tabi'-i mim

Nefer = 72 Hane = 30

Arnam = 7038 Bennak = 7 Mücerred = 34
Resm = 3519 Resm = 84 Resm = 204

Bâd-> heva = 370

Yekün = 4177

Cemaat-i Hac> Güzel tabi'-i Bərdili

Nefer = 4 Hane = 3

Arnam = 650 Mücerred = 1
Resm = 325 Resm = 6

Bâd-> heva = 20

Yekün = 351

Cemaat-i Kuzucaklu tabi'-i mim

Nefer = 76 Hane = 41

Aḥnam = 6723 Bennak = 6 Mücerred = 35
Resm = 3361 Resm = 72 Resm = 210

Bâd-> heva maa' 'arusâne = 380

Yekün = 4023

Cemaat-i Karac>klu el-maruf Bafl>büyük tabi'-i mim

Nefer = 69 Hane = 40

Aḥnam = 11067 Bennak = 3 Mücerred = 29
Resm = 5533 Resm = 36 Resm = 210

Bâd-> heva maa' 'arusâne = 345

Yekün = 6088

Cemaat-i Süllü tabi'-i mim

Nefer = 26 Hane = 13

Aḥnam = 4485 Mücerred = 13
Resm = 2243 Resm = 78

Bâd-> heva maa' resm->'arusâne = 130

Yekün = 2451

Cemaat-i feyhlü-yi <nbeneklü tabi'-i mim

Nefer = 31 Hane = 16

Aḥnam = 6084 Bennak = 2 Mücerred = 15

Resm = 3042 Resm = 24 Resm = 90

Bâd-> heva maa' resm-> 'arusâne = 150

Yekün = 3311

Cemaat-i Otam>flu tabi'-i mim

Nefer = 70 Hane = 38

Aḥnam = 9631 Bennak = 4 Mücerred = 32

Resm = 4815 Resm = 48 Resm = 192

Bâd-> heva maa' resm->'arusâne = 450

Yekün = 5405

Cemaat-i Mihmad Hac>lu tabi'-i mim

Nefer = 54 Hane = 36

Aḥnam = 4281 Bennak = 4 Mücerred = 18

Resm = 2140 Resm = 48 Resm = 108

Bâd-> heva maa' resm->'arusâne = 220

Yekün = 2566

EK 2. Transkribi

Taife-yi Beyliklü tabi'-i mim

Cemaat-i Avşar Kethüda tabi'-i mim

Nefer = 86 Hane = 48

Ağnam = 11896 Bennak = 2 Mücerred = 38
Resm = 548 Resm = 72 Resm = 228

Bâd-ı heva maa' resm-i'arusâne = 430

Yekün = 6678

Cemaat-i Maksud Kethüda tabi'-i mim

Nefer = 54 Hane = 24

Ağnam = 7025 Mücerred = 20
Resm = 3513 Resm = 120

Bâd-ı heva = 270

Yekün = 3903

Cemaat-i Karabaş Kethüda tabi'-i mim

Nefer = 21 Hane = 17

Ağnam = 4317 Bennak = 2 Mücerred = 4
Resm = 2159 Resm = 24 Resm = 24

Bâd-ı heva = 105

Yekün = 2313

Cemaat-i Tohtemür Kethüda

Nefer = 750 Hane = 40

Ağnam = 11277 Mücerred = 35
 Resm = 5638 Resm = 210

Bâd-ı heva maa' resm-i 'arusâne = 375

Yekün = 6223

Cemaat-i Mezbur tabi'-i beyliklü

Nefer = 13 Hane = 12

Ağnam = 970 Bennak = 9 Mücerred = 1
 Resm = 485 Resm = 108 Resm = 6

Bâd-ı heva = 65

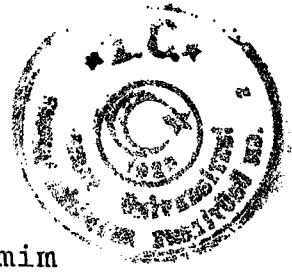
Yekün = 664

Cemaat-i Üçlü tabi'-i mim

Nefer = 91 Hane = 57

Ağnam = 3562 Bennak = 46 Mücerred = 34
 Resm = 1781 Resm = 552 Resm = 204

Yekün = 2992

EK 3. Transkribi

Taife-yi Köpekli Avşarı tabi'-i mim

Cemaat-i Belbanlu (Balabanlu) Avşarı tabi'-i mim

Nefer = 97 Hane = 56

Ağnam = 11355 Bennak = 7 Mücerred = 41
Resm = 5678 Resm = 84 Resm = 246

Bâd-ı heva maa' resm-i 'arusâne = 485

Yekün = 2493

Cemaat-i Sekiz Avşarı tabi'-i mim

Nefer = 45 Hane = 26

Ağnam = 5560 Bennak = 9 Mücerred = 41
Resm = 6780 Resm = 108 Resm = 246

Bâd-ı heva maa' resm-i 'arusâne = 225

Yekün = 2359

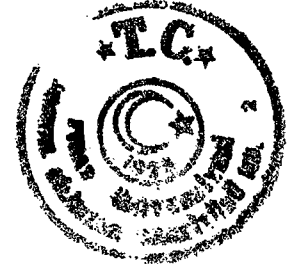
Cemaat-i Gökçelü tabi'-i mim

Nefer = 35 Hane = 31

Ağnam = 3778 Bennak = 7 Mücerred = 4
Resm = 1889 Resm = 84 Resm = 24

Bâd-ı heva maa' resm-i 'arusâne = 175

Yekün = 2172

Cemaat-i Alabaş tabi'-i mim

Nefer = 11 Hane = 8

Ağnam = 8 Mücerred = 3

Resm = 96 Resm = 18

Bâd-ı heva = 55

Yekün = 169

Cemaat-i Çaban Beglü tabi'-i mim

Nefer = 6 Hane = 5

Ağnam = 860 Bennak = 2 Mücerred = 1

Resm = 430 Resm = 24 Resm = 6

Bâd-ı heva = 30

Yekün = 490

Cemaat-i Kızık tabi'-i mim

Nefer = 331 Hane = 200

Ağnam = 34265 Bennak = 21 Mücerred = 111

Resm = 17133 Resm = 252 Resm = 666

Bâd-ı heva maa' resm-i'arusâne = 1555

Yekün = 19606

Cemaat-i Kızıl Eymirli tabi'-i mim

Nefer = 305 Hane = 232

Ağnam = 6477 Bennak = 135 Mücerred = 73
Resm = 3238 Resm = 1620 Resm = 438

Bâd-ı heva maa' resm-i'arusâne = 1525

Yekün = 6831

Cemaat-i Döğeri Hama tabi'-i mim

Nefer = 168 Hane = 89

Ağnam = 19588 Bennak = 3 Mücerred = 79
Resm = 9794 Resm = 36 Resm = 474

Bâd-ı heva = 40

Yekün = 11144

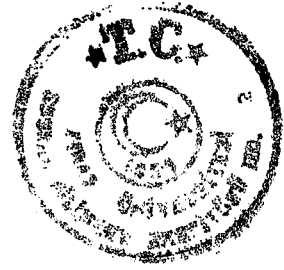
Cemaat-i Döğeri Hama tabi'-i mim

Nefer = 50 Hane = 32

Ağnam = 5650 Bennak = 2 Mücerred = 26
Resm = 2825 Resm = 24 Resm = 156

Bâd-ı heva maa' resm-i 'arusâne = 250

Yekün = 3255

Cemaat-i Bayındır tabi'-i mim

Nefer = 81 Hane = 46

Ağnam = 11477 Bennak = 7 Mücerred = 35
Resm = 5739 Resm = 84 Resm = 210

Bâd-ı heva maa' resm-i'arusâne = 405

Yekün = 2436

Cemaat-i Bayındır el-mezbur

Nefer = 47 Hane = 31

Ağnam = 5460 Bennak = 1 Mücerred = 16
Resm = 2730 Resm = 12 Resm = 96

Bâd-ı heva maa' resm-i'arusâne = 235

Yekün = 3073

EK 4. Transkribi

Cemiyet-i Avşar an Yörükân-ı Haleb
Nefer = 145

Mezkurların baʿzı çerâkise zamanında dirlik tasarruf idüb ve baʿzı dirlik tasarruf idenlerin der evlâdı ve akrabası olub feth-i hâkâniden berü bu vilayette vâkiʿ olan ılgarlarda atlanub bile bulunub hizmetleri mukabelesinde ziraʿat ittikleri yerde sahib-i arzın hukuk-ı arzlarıyla resm-i çiftin eda eyledikten sonra 'avarız-ı divaniden ve tekâlif-i 'örfiyeden muaf ve müsellemler olugelmeğın âlâhâleti ibgâ olunurdu.

EK 5. Transkribi

Cemaat-i Begmeşlü tabi'-i mim

Nefer = 144 Hane = 70

Ağnam	= 20944	Bennak	= 7	Mücerred	= 74
Resm	= 10472	Resm	= 84	Resm	= 444

Bâd-ı heva = 720

Yekün = 11326

Cemaat-i Mihmad Hacılı tabi'-i mim

Nefer = 54 Hane = 36

Ağnam	= 4281	Bennak	= 4	Mücerred	= 18
Resm	= 2140	Resm	= 48	Resm	= 108

Bâd-ı heva maa' resm-i'arusâne = 320

Yekün = 2566

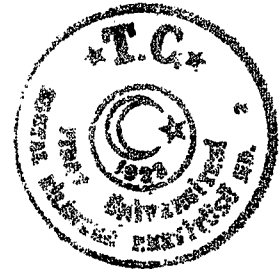
Cemaat-i Şeyhlü-yi İnbeneklü tabi'-i mim

Nefer = 31 Hane = 16

Ağnam	= 6084	Bennak	= 2	Mücerred	= 15
Resm	= 3042	Resm	= 24	Resm	= 90

Bâd-ı heva maa' resm-i'arusâne = 150

Yekün = 3311

Cemaat-i Beyler tabi'-i mim

Nefer = 92 Hane = 61

Ağnam	= 7099	Bennak	= 25	Mücerred	= 31
Resm	= 4550	Resm	= 200	Resm	= 180

Bâd-ı heva maa' resm-i'arusâne = 460

Yekün = 4390

Cemaat-i Körüklü tabi'-i mim

Nefer = 20 Hane = 11

Ağnam	= 2429	Bennak	= 3	Mücerred	= 9
Resm	= 1215	Resm	= 36	Resm	= 54

Bâd-ı heva maa' resm-i'arusâne = 190

Yekün = 1405

Cemaat-i Keleklü tabi'-i mim

Nefer = 13 Hane = 7

Ağnam	= 1020	Mücerred	= 6
Resm	= 510	Resm	= 36

Bâd-ı heva = 65

Yekün = 605

Cemaat-i Uzun Karacalu tabi'-i mim

Nefer = 65 Hane = 33

Ağnam = 7722 Mücerred = 32

Resm = 3751 Resm = 192

Bâd-ı heva maa' resm-i'arusâne = 325

Yekün = 4268

Cemaat-i Bahadurlu tabi'-i mim

Nefer = 347 Hane = 243

Ağnam = 20056 Bennak = 79 Mücerred = 104

Resm = 10028 Resm = 748 Resm = 624

Bâd-ı heva maa' resm-i'arusâne = 1735

Yekün = 13135

Cemaat-i Diğêr Hayli-yi Yiva tabi'-i mim

Nefer = 65 Hane = 47

Ağnam = 5395 Bennak = 7 Mücerred = 18

Resm = 2677 Resm = 84 Resm = 108

Bâd-ı heva maa' resm-i'arusâne = 325

Yekün = 3194

Cemaat-i Demirciyan Döğeri tabi'-i mim.

Nefer = 57 Hane = 26

Ağnam = 9568 Mücerred = 31

Resm = 4784 Resm = 186

Bâd-ı heva maa' resm-i 'arusâne = 285

Yekün = 5755

Cemaat-i Eymir tabi'-i Affan Kethüda

Nefer = 162 Hane = 87

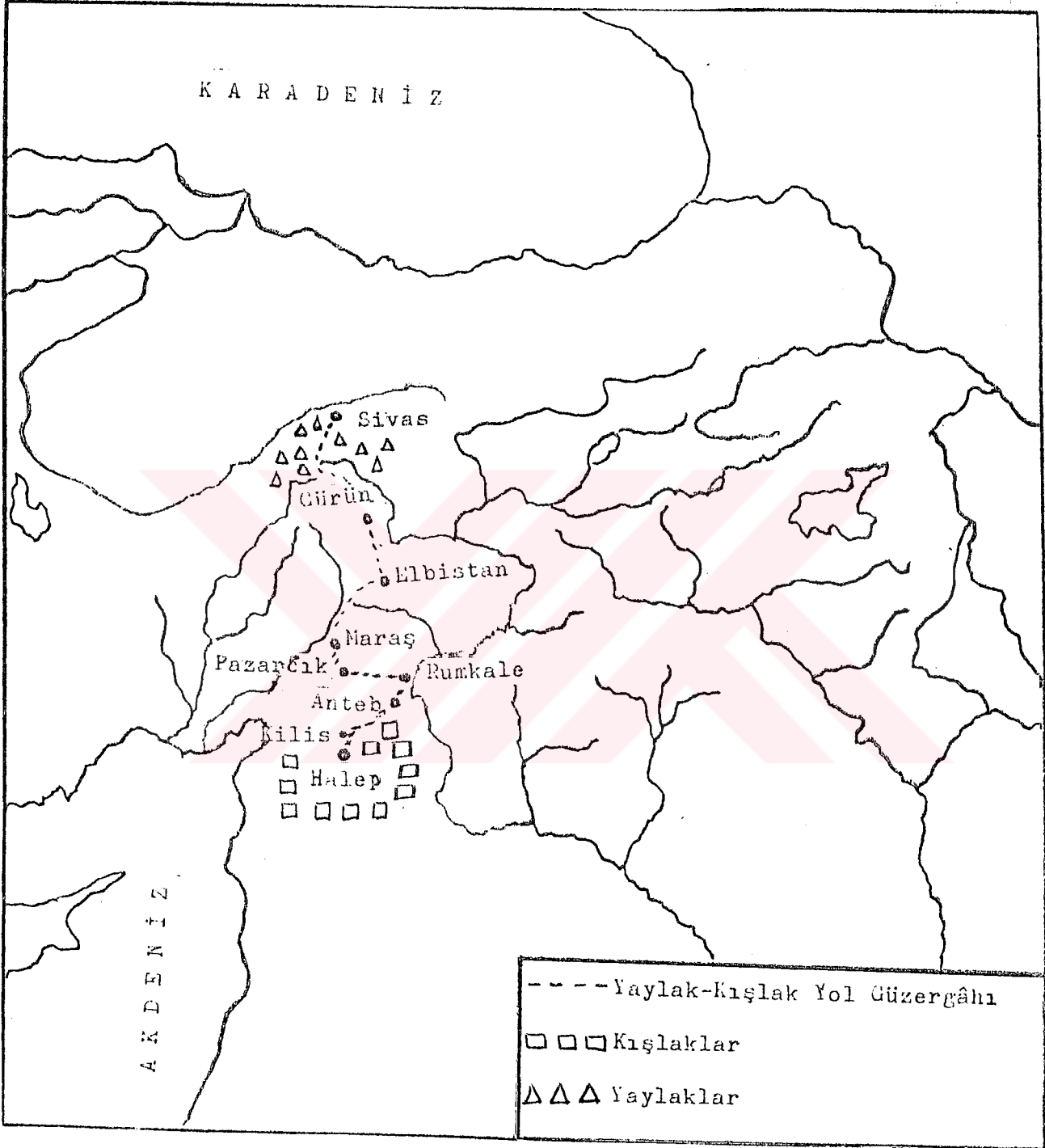
Ağnam = 21297 Bennak = 2 Mücerred = 75

Resm = 10649 Resm = 24 Resm = 45

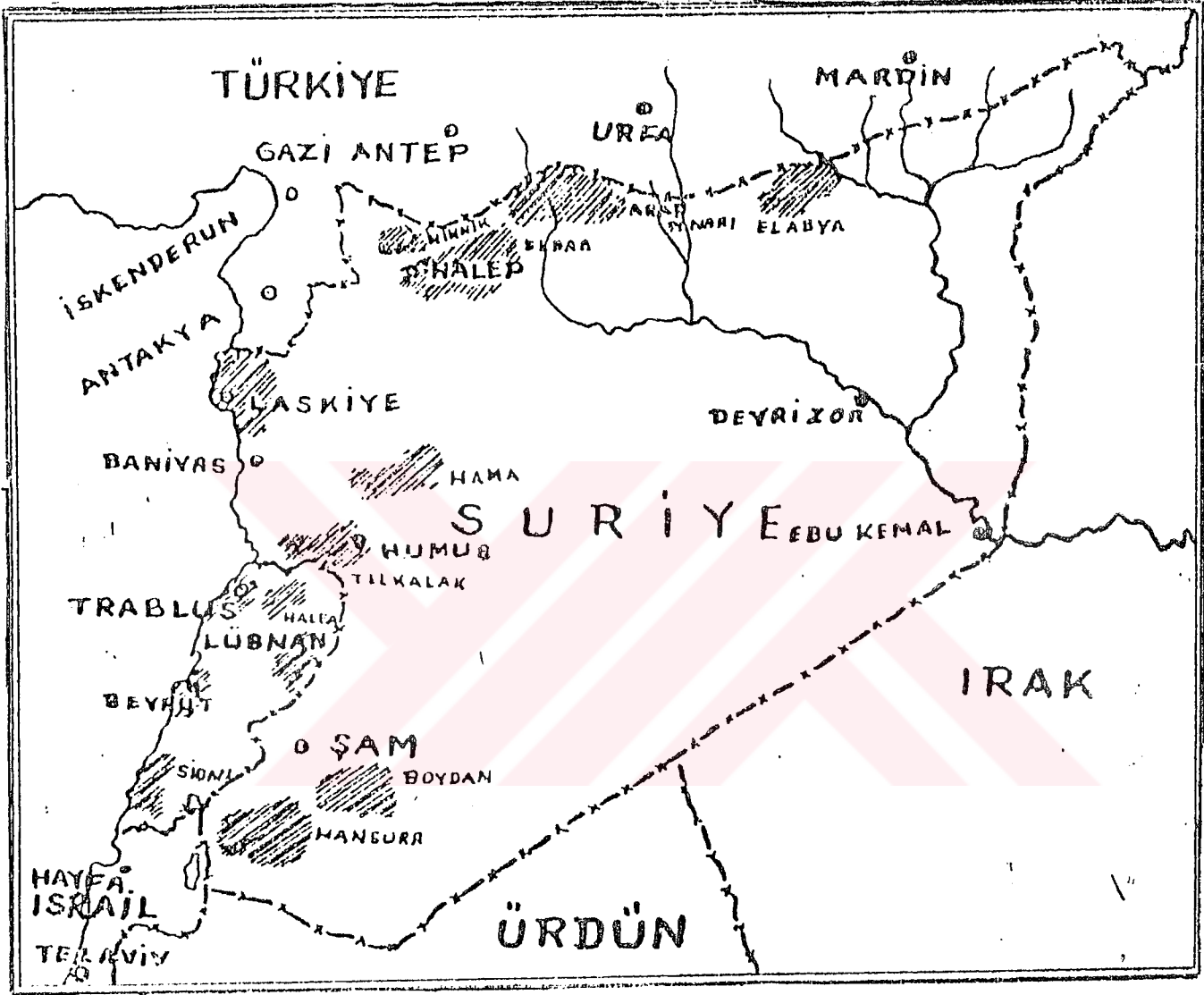
Bâd-ı heva maa' resm-i 'arusâne = 850

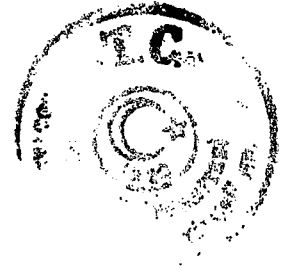
Yekün = 11528

EK 7. XVI. Yüzyılda Halep Türkmenleri'nin Yaylak-Kışlak Kışlakları

EK 8. Suriye'de Yaşayan Türkler'in Yaşadığı Bölgeler
 Nevzat Özkan, Türk Dünyası (Nüfus, Sosyal Yapı, Dil,
 Edebiyat), Kayseri, 1997, s. 271.

Ö Z G E Ç M İ Ş

1972 yılında Van'ın Erciş ilçesinde doğdum. İlk, orta ve lise tahsilimi aynı ilçede tamamladım. 1990-1994 yılları arasında Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde öğrenim gördüm. 1995 yılında Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi olarak atandım. Halen aynı yerde görev yapmaktayım.

Işıl BOSTANCI (IŞIK)